

# NOWA BIBLIOTEKA

---

NEW LIBRARY

# NB

USŁUGI, TECHNOLOGIE INFORMACYJNE  
I MEDIA

2019

nr 3 (34)

---



WYDAWNICTWO  
UNIwersYTETU ŚLĄSKIEGO

UNIwersYTET ŚLĄSKI W KATOWICACH  
INSTYTUT NAUK O KULTURZE

# NOWA BIBLIOTEKA

---

NEW LIBRARY

USŁUGI, TECHNOLOGIE INFORMACYJNE  
I MEDIA

*Z ZAGADNIENŃ OTWARTEJ NAUKI*

POD REDAKCJĄ  
ANNY MATYSEK

nr 3 (34)

---

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego • Katowice 2019

## **RADA NAUKOWA**

Prof. nadzw. dr hab. Mariola Antczak (Uniwersytet Łódzki)  
Dr hab. Anna Dymmel (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie)  
Dr hab. Ewa Głowacka, prof. UMK (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu)  
Prof. dr hab. Elżbieta Gondek (Uniwersytet Śląski w Katowicach)  
Dr hab. Małgorzata Góralska (Uniwersytet Wrocławski)  
Prof. Gregory Hadley (Niigata University of International and Information Studies  
Niigata, Japan)  
Asoc. prof. Baiba Holma (University of Latvia)  
Prof. dr hab. Mariola Jarczykowa (Uniwersytet Śląski w Katowicach)  
Dr hab. Artur Jazdon (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu)  
Dr hab. Katarzyna Materska, prof. UKSW (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie)  
Ph.D. Serhii Nazarovets (National University of Kyiv-Mohyla Academy Library)  
Dr hab. Diana Pietruch-Reizes (Uniwersytet Jagielloński w Krakowie)  
Dr hab. Michał Rogoż (Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej  
w Krakowie)  
Prof. PhDr. Jela Steinerová, PhD (Comenius University in Bratislava)

## **REDAKCJA**

Agnieszka Gołda  
Izabela Swoboda  
Agnieszka Łakomy-Chłosta  
Jacek Tomaszczyk  
Justyna Adamus-Kowalska  
Anna Małgorzata Kamińska  
Anna Seweryn

## **ADRES REDAKCJI**

Instytut Nauk o Kulturze  
Uniwersytet Śląski w Katowicach  
Pl. Sejmu Śląskiego 1  
40-032 Katowice  
e-mail: nowa.biblioteka@gmail.com

Kwartalnik wydawany przez  
Instytut Nauk o Kulturze  
Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach

Publikacja recenzowana  
Zawartość odnotowana w indeksie cytowań CYTBIN

## Spis treści

### ARTYKUŁY I KOMUNIKATY

|  |    |
|--|----|
| <b>Natalia Pamuła-Cieślak:</b> Wybrane elementy architektury informacji platform wydawniczych czasopism otwartych a standardy publikowania naukowego na przykładzie Akademickiej Platformy Czasopism . . . | 7  |
| <b>Urszula Knop:</b> Open Access w zarządzaniu informacją i udostępnianie zasobów naukowych – Web of Science . . . . .   | 25 |
| <b>Magdalena Karciarz, Joanna Wróbel:</b> Analiza użyteczności wybranych polskich serwisów internetowych z zakresu Open Access za pomocą narzędzia Lighthouse . . . . .                                    | 43 |
| <b>Aneta Drabek, Grażyna Razik:</b> Repozytorium RE-BUŚ jako miejsce upowszechniania dorobku naukowego pracowników Uniwersytetu Śląskiego. Komunikat . . . . .   | 57 |

### Z WARSZTATU PRAKTYKA

|   |    |
|---|----|
| <b>Anita Tomanek:</b> Obsługa bazy Bibliografia Regionalna Biblioteki Śląskiej – jej zawartość oraz funkcjonalności . . . . .   | 73 |
| <b>Izabela Kochańczyk:</b> Multimedia, technologie, gry planszowe i ich wykorzystanie na przykładzie działalności Miejskiej Biblioteki Publicznej w Gliwicach . . . . . | 95 |

## ARTYKUŁY RECENZYJNE, RECENZJE I OMÓWIENIA

- Marlena Gęborska:** Zarządzanie biblioteką / pod red. Mai Wojciechowskiej. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, 2019. – (Nauka, Dydaktyka, Praktyka ; 189). – 684 s. : il.; 24 cm. – ISBN 978-83-65741-26-4 . 111
- Katarzyna Janczulewicz:** Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego w pięćdziesięciolecie istnienia / red. Maria Kycler, Dariusz Pawelec, Bogumiła Warząchowska. – Katowice : Oficyna Wydawnicza Waclaw Walasek, 2018. – 415, [1] s. : il. czarno-białe, 20x20 cm. – (Biblioteka Otwarta). – ISBN 978-83-65694-58-4. . . . . 119
- Edyta Kosik:** Baśń w życiu dziecka : cechy, funkcje, rola baśni w życiu dziecka, baśnioterapia : poradnik / Katarzyna Hryniewicka. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, 2019. – 48 s. : il. ; 21 cm. – (Biblioteczka „Poradnika Bibliotekarza” ; 33). – ISBN 978-83-65741-23-3 . . . . 125

## SPRAWOZDANIA

- Karina Nabiałczyk:** Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Big Data w humanistyce i naukach społecznych” (Wrocław, 22–23 listopada 2018 r.) 129
- Dorota Matysiak:** X Konferencja Korporacji Bibliotekarzy Wrocławskich „Nowe zmiany a kondycja bibliotek” (Wrocław, 30 listopada 2018 r.) . 137
- Dominika Panek:** Seminarium „Dokumenty życia osobistego jako źródło informacji w badaniach naukowych” (Katowice, 23 stycznia 2019 r.) 143
- Weronika Kortas:** I Ogólnopolska Konferencja Naukowa WIAD19 „Projektowanie dla Różnorodności” (Toruń, 23 lutego 2019 r.) . . . . 149
- Mariola Nawrocka, Iwona Piwońska:** Seminarium PolBiT „Social media jako element komunikacji i marketingu w bibliotekach akademickich”. (Warszawa, 26 marca 2019 r.) . . . . . 155
- Edyta Kosik:** XV Forum Bibliotekarzy Województwa Śląskiego „»Strzeż się człowieka jednej książki« (św. Tomasz z Akwinu) – różnorodność atutem bibliotek” (Tychy, 26 marca 2019 r.) . . . . . 159
- Olga Forlicz, Julia Banduch:** Ogólnopolskie Targi EDUKACJA (Katowice, 26–27 marca 2019 r.) . . . . . 165
- Alicja Paruzel:** „70 lat drukiem i bitami spisane”. Jubileusz 70-lecia Biblioteki Głównej Politechniki Częstochowskiej. XLII Forum Sekcji Bibliotek Szkół Wyższych przy Zarządzie Okręgu Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich w Katowicach (Częstochowa, 4 kwietnia 2019 r.) 171

## Table of Contents

### ARTICLES AND COMMUNICATIONS

|   |    |
|---|----|
| <b>Natalia Pamuła-Cieślak:</b> Selected aspects of information structuring in open access journals publishing platforms vs standards of scholarly publishing based on the example of the Academic Journals Platform | 7  |
| <b>Urszula Knop:</b> Open Access in information management and sharing of research resources – Web of Science . . . . .   | 25 |
| <b>Magdalena Karciarz, Joanna Wróbel:</b> Usability analysis of some Polish open-access journal websites applying an auditing tool Lighthouse .   | 43 |
| <b>Aneta Drabek, Grażyna Razik:</b> The RE-BUŚ Repository as a place of scholarly output dissemination for the University of Silesia academic employees. Announcement . . . . .                                     | 57 |

### THE PRACTITIONER'S WORKSHOP

|  |    |
|--|----|
| <b>Anita Tomanek:</b> Using the database Bibliografia Regionalna Biblioteki Śląskiej (Regional Bibliography of the Silesian Library) – its content and functionalities . . . . . | 73 |
| <b>Izabela Kochańczyk:</b> Making use of multimedia, technologies, and board games: The case of the City Public Library in Gliwice . . . . .                                     | 95 |

## REVIEW ARTICLES, REVIEWS AND COMPTES-RENDUS

- Marlena Gęborska:** Zarządzanie biblioteką / ed. Maja Wojciechowska.  
– Warszawa: Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia  
Bibliotekarzy Polskich, 2019. – (Nauka, Dydaktyka, Praktyka; 189). –  
684 pp. : illustrated; 24 cm. – ISBN 978-83-65741-26-4 . . . . . 111
- Katarzyna Janczulewicz:** Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego w pięćdzie-  
sięciolecie istnienia / ed. Maria Kycler, Dariusz Pawelec, Bogumiła Wa-  
rząchowska. – Katowice: Oficyna Wydawnicza Waclaw Walasek, 2018. –  
415, [1] pp. : black-and-white illustrations, 20x20 cm. – (Biblioteka  
Otwarta). – ISBN 9788365694584. . . . . 119
- Edyta Kosik:** Baśń w życiu dziecka : cechy, funkcje, rola baśni w życiu  
dziecka, baśnioterapia : poradnik / Katarzyna Hryniewicka. – Warsza-  
wa : Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliote-  
karzy Polskich, 2019. – 48 pp. : illustrated; 21 cm. – (Biblioteczka  
„Poradnika Bibliotekarza” ; 33). – ISBN 978-83-65741-23-3 . . . . . 125

## REPORTS

- Karina Nabiałczyk:** The All-Poland Academic Conference on “Big Data  
in the Humanities and Social Sciences” (Wrocław, 22–23 November  
2018) . . . . . 129
- Dorota Matysiak:** 10th Conference of the Wrocław Librarians’ Corp “New  
Changes and Libraries’ Condition” (Wrocław, 30 November 2018) . . . . . 137
- Dominika Panek:** A seminar entitled “Intimate Life Documents as an Infor-  
mation Source in Academic Research” (Katowice, 23 January 2019) . . . . . 143
- Weronika Kortas:** First All-Poland Academic Conference WIAD19 “De-  
signing for Future” (Toruń, 23 February 2019) . . . . . 149
- Mariola Nawrocka, Iwona Piwońska:** A PolBit seminar entitled “Social  
Media as an Element of Communication and Marketing Strategies of  
Academic Libraries” (Warsaw, 26 March 2019) . . . . . 155
- Edyta Kosik:** 15th Librarians’ of Upper Silesia Forum entitled “Beware  
of the man of one book (St. Thomas Aquinas) – diversity as library  
asset” (Tychy, 26 March 2019). . . . . 159
- Olga Forlicz, Julia Banduch:** All-Poland Fair EDUKACJA (Katowice,  
26–27 March 2019) . . . . . 165
- Alicja Paruzel:** “70 Years Written in Print and Bits”. The 70th Anni-  
versary of the Częstochowa University of Technology Library. 42nd  
Forum of the Academic Library Section of the Polish Librarians’  
Association’s Katowice Chapter Executive Board (Częstochowa,  
4 April 2019) . . . . . 171




## ARTYKUŁY I KOMUNIKATY

---

### Natalia Pamuła-Cieślak

Zakład Badań Przestrzeni Informacyjnej  
Instytut Informacji Naukowej i Bibliologii  
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu  
e-mail: napa@umk.pl

 <https://orcid.org/0000-0002-0686-7268>

## Wybrane elementy architektury informacji platform wydawniczych czasopism otwartych a standardy publikowania naukowego na przykładzie Akademickiej Platformy Czasopism

**Abstrakt:** W tekście opisano wyniki analizy 80 witryn otwartych czasopism naukowych udostępnianych na Akademickiej Platformie Czasopism funkcjonującej w ramach Wydawnictwa Naukowego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Autorka podjęła się próby odpowiedzi na pytania, czy witryny te spełniają wytyczne *Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing* w zakresie zamieszczania informacji wymaganych w czasopismach naukowych. Jednocześnie obszar zainteresowań autorki stanowiły elementy architektury informacji na wspomnianych witrynach internetowych. Sprawdziła ona, czy etykiety nadawane badanym treściom na stronach są spójne i jednolite, czy są wymuszane przez architekturę informacji przyjętą na platformie czy też decyzję o etykietowaniu treści zostawia się członkom redakcji.

**Słowa kluczowe:** Akademicka Platforma Czasopism. Architektura informacji. Czasopismo naukowe. Czasopismo otwarte. Etykieta. Komunikacja naukowa. Platforma wydawnicza

### Wstęp

Czasopisma otwartego dostępu z roku na rok stają się popularniejszym kanałem komunikacji naukowej – dotyczy to zarówno międzynarodowego, jak i lokalnego, polskiego środowiska publikacyjnego. W otwar-



tym publikowaniu naukowym istnieje kilka modeli biznesowych i wydawniczych. Najprostszym sposobem publikacji jest dodawanie PDF-ów z treściami czasopisma na jego stronie internetowej. Nie jest to jednak skuteczna metoda docierania do szerokiego grona odbiorców i promocji periodyku. Skuteczniejsza jest implementacja odpowiedniego systemu zarządzania czasopismem (Matysek, 2015, s. 35). Jednym z modeli wydawniczych wykorzystujących systemy zarządzania czasopismem i zyskujących obecnie w Polsce popularność są platformy wydawnicze. Funkcjonuje ich kilkanaście – mają charakter uczelniany (np. opisywana w niniejszym tekście Akademicka Platforma Czasopism: <http://apcz.umk.pl>, dalej: APCZ, czy PRESSto: <https://pressto.amu.edu.pl/>) lub instytutowy (np. ISS PAS Journals: <https://ispan.waw.pl/journals/index.php>), rzadziej przynależą do wydawnictwa niezwiązanego z instytucją naukową (np. Platforma Czasopism Wydawnictwa Adam Marszałek: <http://marszalek.com.pl/ojs>).

### **Cel badawczy**

Jednym z istotnych etapów publikowania czasopisma naukowego, w tym także czasopisma otwartego dostępu, jest wdrażanie standardów. Emanuel Kulczycki wyróżnia dwa ich rodzaje (Kulczycki, 2013, s. 52–53): standardy związane z naukowością czasopisma (dbałość o rzetelny proces recenzji naukowej, terminowość ukazywania się, przestrzeganie międzynarodowych konwencji edytorskich i międzynarodowa obsada autorska) oraz bardzo istotne dla czasopism Open Access standardy otwartości (wyeksponowanie zasad otwartego dostępu, skierowane do autorów informacje o odpłatności lub braku opłat). Celem niniejszego artykułu jest odniesienie wybranych standardów otwartościowych do nazewnictwa etykiet w wybranej, największej uniwersyteckiej platformie wydawniczej.

### **Etykiety jako element architektury informacji platform wydawniczych**

Architektura informacji jako dyscyplina naukowa, a także forma praktycznej działalności, bywa definiowana na wiele sposobów. Na jedno ze znaczeń terminu wskazują czołowi badacze tej dyscypliny, Louis Rosenfeld i Peter Morville (2003, s. 20). Jest to „połączenie sposobu organizacji informacji, nadawania nazw rozpoznawczych (ety-

kietowania elementów informacyjnych) i schematów przeszukiwania w systemie”.

Celem architektury informacji jest zaprojektowanie takiego systemu organizacji treści, aby korzystający z niego użytkownik pozyskał najtrafniejszą informację w jak najprostszy sposób. Jednym z systemów, których projektowanie i badanie stanowi domenę architektury informacji, jest system etykietowania (obok systemów organizacyjnych, nawigacji i wyszukiwawczych) (Rosenfeld, Morville, 2003, s. 100). Etykiety (tekstowe lub w postaci ikon) są jedną z form prezentacji treści, służącą ich uporządkowaniu. Najczęściej stosowane etykiety tekstowe to: łącza kontekstowe, nagłówki, elementy systemów nawigacyjnych i metadane.

Aby dokonać wyboru właściwych etykiet do danego systemu, niezbędna jest odpowiednia metodyka, zależna od zbioru informacyjnego, który należy uporządkować. Jednym z istotnych kryteriów doboru etykiet w serwisie jest kryterium jego użytkowników – aby je zastosować, należy zidentyfikować potencjalne grupy odbiorców. W przypadku prowadzonych przez autorkę badań grupa docelowa była oczywista. Stanowią ją użytkownicy czasopism naukowych: czytelnicy (rekrutujący się przede wszystkim ze środowiska naukowego), autorzy, recenzenci, redaktorzy, czasem także praktycy i studenci. W związku z tym autorka zdecydowała się na analizę tych elementów architektury informacji platformy wydawniczej, które łączą się z dobrymi praktykami naukowymi.

## Standardy otwartości czasopism naukowych

Gremium, które od początku ruchu otwartego dostępu interesuje się standardami otwartości dla czasopism, jest redakcja Directory of Open Access Journals (dalej: DOAJ). Obecnie jest to największy i powszechnie uznawany katalog czasopism publikujących w modelu otwartym. Jego powstanie zainicjowano na First Nordic Conference on Scholarly Communication w 2003 r. (Johansson, Wahlgren, 2008), zaś jednostką założycielską było Lund University Libraries, Head Office w Lund w Szwecji. Od 2013 r. katalogiem zarządza Infrastructure Services for Open Access (Olijhoe, Mitchell, Bjørnshauge, 2015). W 2010 r. na stronach serwisu pojawił się pierwszy przewodnik dotyczący publikowania otwartego: *Online Guide to Open Access Journals Publishing* (2010), przygotowany przez Co-Action Publishing, Lund University Libraries, Head Office, przy wsparciu The National Library of Sweden i Nordbib. Przewodnik ten można uznać

za wstęp do opracowania zasad publikowania otwartego, powołuje się na niego również E. Kulczycki (2013, s. 54).

Wraz z nową ankietą aplikacyjną w 2014 r. (Pamuła-Cieślak, 2017, s. 3) w DOAJ przyjęto tzw. kryteria dobrych praktyk otwartościowych, które uprawniają czasopismo do otrzymania znaku DOAJ (tzw. DOAJ Seal). Znak ten został stworzony w celu promowania najlepszych czasopism wdrażających zasady publikowania otwartego. Czasopismo nie może starać się o znak DOAJ – jego przyznanie odbywa się automatycznie, jeśli spełnionych zostało 7 kryteriów dobrych praktyk otwartości przyjętych w katalogu. Czasopismo kwalifikuje się do DOAJ Seal, jeśli:

1. posiada umowę na długoterminowe archiwizowanie treści z podmiotem zewnętrznym;
2. stosuje stałe identyfikatory w publikowanych artykułach (np. DOI);
3. dostarcza do DOAJ metadane artykułów (nie później niż 3 miesiące po zaakceptowaniu aplikacji czasopisma);
4. umieszcza w metadanych artykułów odczytywaną maszynowo informację o licencji Creative Commons;
5. zezwala na użytkowanie i przetwarzanie treści zgodnie z licencjami Creative Commons CC BY, CC BY-SA lub CC BY-NC;
6. posiada politykę deponowania zarejestrowaną w katalogu rejestrującym zasady archiwizacji (np. Sherpa/Romeo);
7. pozwala autorowi na zachowanie praw autorskich bez żadnych warunków dodatkowych (warunek ten nie obowiązywał w pierwszej wersji wytycznych DOAJ Seal, został dodany później).

W zakresie standardów otwartościowych istotnym dokumentem są *Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing* (2018) przygotowane przez The Committee on Publication Ethics, DOAJ, the Open Access Scholarly Publishers Association (dalej: OASPA) i the World Association of Medical Editors. Jest to uniwersalna lista 16 wytycznych uznanych przez organizacje inicjujące jej powstanie za dobre praktyki publikowania naukowego; wytyczne te stały się punktem odniesienia zarówno do ankiety zgłoszeniowej DOAJ, jak i wytycznych DOAJ Seal. Regulują one zawartość witryny internetowej czasopisma i odnoszą się do następujących zagadnień: nazewnictwo periodyków, proces recenzji, zarządzanie czasopismem, prawo autorskie i licencjonowanie treści, modele biznesowe i sposoby informowania o nich, zasady etyczne i postępowanie wobec nieuczciwych praktyk, publikowanie oraz dostęp i archiwizacja. Choć spis ten dotyczy ogłaszania treści we wszystkich rodzajach czasopism naukowych, obecność wśród sygnatariuszy takich gremiów, jak osoby skupione wokół DOAJ

i OASPA, oraz wprowadzenie zapisów w kwestii czasopism otwartych sprawia, że *Principles...* jest ważnym zestawem standardów prootwartościowych. Dlatego autorka niniejszego artykułu zdecydowała się wybrane zapisy tego dokumentu przyjąć za kryterium opisu etykiet w badanych platformach. Do badań została wykorzystana najnowsza dostępna wersja dokumentu, datowana na stronie DOAJ na 15 stycznia 2018 r. Została ona przeanalizowana pod kątem zawartości wskazującej na dobre praktyki w zakresie treści wymaganych na stronie czasopisma oraz wskazówek, w jakich działach lub pod jakimi nagłówkami powinny się one znajdować. Autorka zwróciła także uwagę na grupowanie zawartości.

### Metodologia badań własnych

Badania przeprowadzono w maju 2018 r. Odpowiedź na wstępne pytanie: *Czy Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing* zawierają wskazówki dotyczące elementów architektury informacji w witrynach czasopism? warunkowała potrzebę prowadzenia dalszych badań. Po wnikliwej analizie dokumentu wyodrębnione zostały następujące kryteria zawartości strony internetowej czasopisma:

- czasopismo posiada wyraźnie uwidocznione cele i zakres publikowania (Aims&Scopes) – kryterium pierwsze;
- zasady recenzowania naukowego zostały jasno opisane – kryterium drugie;
- podano informację na temat organu zarządzającego czasopismem (rada redakcyjna), w tym dane osobowe członków gremium – kryterium trzecie;
- zamieszczono informację na temat właściciela czasopisma – kryterium czwarte;
- zamieszczono nazwiska i afiliacje członków redakcji oraz informację o siedzibie redakcji z jej pełnymi danymi adresowymi – kryterium piąte;
- we wskazówkach dla autorów podano wytyczne w zakresie informacji o prawach autorskich i licencjach na treść – zasady przekazywania/zachowywania praw autorskich i licencjonowania treści – kryterium szóste;
- w witrynie, w miejscu łatwym do odnalezienia znajduje się informacja dotycząca pobieranych od autorów opłat, podobnie jak informacja o ich niepobieraniu – kryterium siódme;
- opisano etykę wydawniczą periodyku – kryterium ósme.

Jeśli podano sugerowaną lokalizację tych informacji w strukturze witryny lub proponowano ich pogrupowanie, zostało to uwzględnione podczas analizy.

Okazało się, że wytyczne w zakresie zawartości witryny czasopism naukowych, zawarte w *Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing*, mogą być rozpatrywane w kontekście architektury informacji. Świadczą o tym takie sformułowania, jak: „wyraźnie uwidocznione”, „w miejscu łatwym do odnalezienia”. Pojawiły się też sugestie dotyczące stosowanych etykiet („Aims&Scopes”) czy grupowania treści (informacje o prawach autora i licencjach zawarte we wskazówkach dla autorów).

Kolejne pytanie badawcze brzmiało: Czy i w jakim stopniu wybrana do badań platforma publikacyjna czasopism otwartych stosuje kryteria przyjęte w *Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing*? Inne interesujące autorkę zagadnienie dotyczyło tego, czy fakt, że witryny czasopism funkcjonują na platformie APCZ, sprawia, iż elementy architektury informacji są wspólne dla wszystkich stron periodyków, oraz czy w ramach platformy ujednolica się etykiety i grupowanie wskazanych treści.

Według stanu na maj 2018 r. spośród 18 uniwersytetów nadzorowanych przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego tylko 8 posiadało działające platformy wydawnicze przeznaczone dla czasopism. W poniższym spisie podano nazwę platformy, instytucję sprawczą/prowadzącą oraz liczbę publikowanych tytułów na dzień 25 maja 2018 r.:

- Akademycka Platforma Czasopism (APCZ) – Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika: 80 czasopism;
- Portal Czasopism Naukowych (eJournals) – Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego: 69 czasopism;
- PRESSto. Platforma Otwartych Czasopism Naukowych Wydawanych na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu – Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu: 62 czasopisma;
- Platforma Czasopism Uniwersytetu Łódzkiego – wspólny projekt UŁ, Wydawnictwa UŁ, Biblioteki UŁ i Centrum Informatyki UŁ: 59 czasopism;
- Platforma czasopism Uniwersytetu Szczecińskiego – Wydawnictwo Naukowe USz: 36 czasopism;
- Platforma e-czasopism naukowych na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej: 34 czasopisma;
- Czasopisma Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie – Wydawnictwo Naukowe UKSW: 21 czasopism;

– Uniwersytecka Platforma Czasopism – Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego: 18 czasopism.

Do badań wybrano platformę czasopism otwartych, która w wyznaczonym okresie posiadała najwięcej tytułów.

Kolejny etap badań polegał na przejrzaniu witryn wszystkich tytułów czasopism zamieszczonych na platformie APCZ i sprawdzeniu:

- czy w witrynie publikowane są treści wymagane w *Principles...*;
- jeśli tak, w jakim miejscu struktury witryny się znajdują;
- jakie są nazwy etykiet i nagłówków, pod którymi publikowane są te informacje.

W końcowej fazie badań autorka zestawiała dane na temat występowania poszczególnych informacji z wcześniej przyjętych kryteriów w witrynach czasopism oraz dokonała analizy porównawczej.

## Charakterystyka Akademickiej Platformy Czasopism

Systemy zarządzania czasopismami online stały się popularne, gdyż pozwalają na automatyzację większości procesów związanych z publikowaniem (np. przeglądanie, recenzowanie, archiwizowanie) oraz łatwiejsze zarządzanie procesem wydawniczym – od napływania tekstów autorskich po ich publikację. Proces ten może być realizowany przy użyciu różnych narzędzi, takich jak: zewnętrzne systemy komercyjne, rozwiązania własne, tworzone przez pracowników danej jednostki lub na jej zamówienie, a także przez Open Journal Systems (dalej: OJS). OJS jest darmową cyfrową infrastrukturą czasopisma naukowego w internecie, udostępnioną w ramach programu Public Knowledge Project, jako efekt współpracy kilku amerykańskich i kanadyjskich uczelni i instytucji naukowych. OJS zapewnia pełne wsparcie zespołu redakcyjnego, ułatwia nadzór nad obiegiem tekstu od jego zgłoszenia do publikacji, usprawnia komunikację między współpracownikami, autorami, recenzentami i specjalistami DTP (Rozkosz, 2014). Zaletami tego systemu, które sprawiły, że jest on popularnym narzędziem publikacyjnym, są: łatwość instalacji, silne wsparcie techniczne, brak opłat za instalację i użytkowanie. Dodatkowym atutem jest także polskie tłumaczenie systemu. Platforma wybrana do badań wykorzystuje właśnie oprogramowanie OJS.

Pierwsze prace nad APCZ ruszyły w 2011 r. Główne cele zespołu kierującego tym projektem były następujące: promocja czasopism naukowych wydawanych przez Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu (dalej: UMK), zmniejszenie kosztów utrzymywania poszczególnych

redakcji oraz zmniejszenie kosztów druku przez przejście na publikowanie cyfrowe. Po zaimplementowaniu rozwiązań OJS w APCZ dostosowano szatę graficzną platformy (rys. 1) do strony Wydawnictwa Naukowego UMK (Kopcewicz, 2016, s. 107).



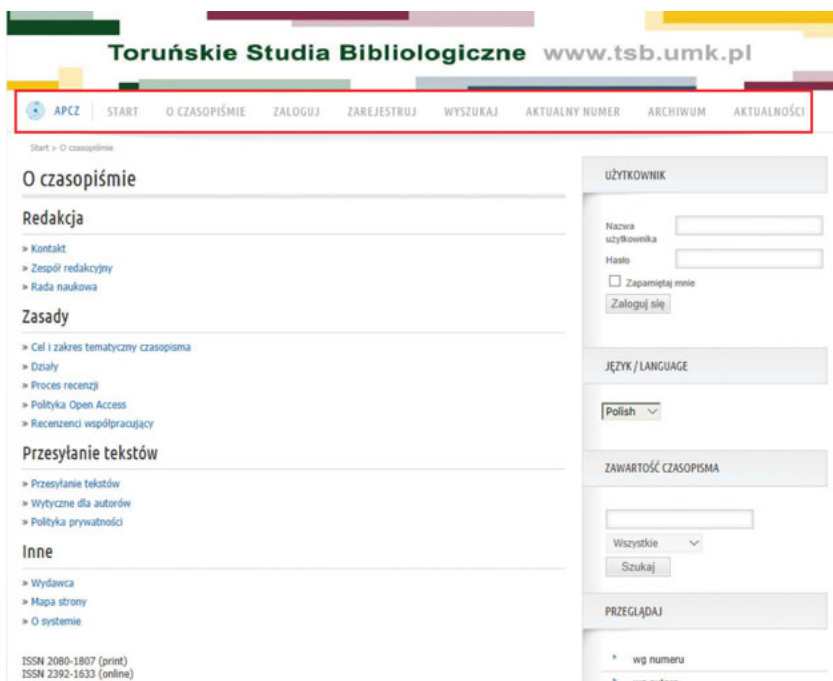
**Rys. 1.** Strona główna Akademickiej Platformy Czasopism  
Źródło: (Akademicka).

Oprócz czasopism wydawanych przez UMK, na platformie APCZ znajdują się także czasopisma zewnętrzne publikowane m.in. przez Instytut Historii PAN, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Towarzystwo Naukowe w Toruniu, Akademię Ignatianum w Krakowie, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze. Na platformie APCZ zamieszczane są one w modelu otwartym.

## Zestawienie i omówienie wyników badań

Na platformie APCZ wybór czasopism do przeglądania następuje poprzez wybór z menu: *Kategorie tematyczne* lub z listy alfabetycznej (opcja: *Czasopisma A–Z*). Strony czasopism wyglądają podobnie, choć w ramach platformy każde z nich posiada odrębną szatę graficzną. Po wybraniu preferowanego periodyku ukazuje się strona główna witryny czasopisma, którą domyślnie stanowi menu *O czasopiśmie* (por. rys. 2).

Na stronie zastosowano podział na cztery strefy informacyjne z nagłówkami: *Redakcja* (ang. *People*), *Zasady* (ang. *Policies*), *Przesyłanie tekstów* (ang. *Submissions*) i *Inne* (ang. *Others*). Wewnątrz tych na-



**Rys. 2.** Strona przykładowego czasopisma na platformie APCZ. Czerwoną ramką oznaczono główne menu nawigacji  
Źródło: (Toruńskie).

główków funkcjonują odsyłacze do poszczególnych informacji szczegółowych. W ich ramach dokonano przeglądu kryteriów i analizy etykietowania informacji wymaganych przez *Principles...* dla wszystkich 80 badanych czasopism. Zestawienie wyników zawarto w tabeli 1.

**Tabela 1.** Zestawienie danych dotyczących obecności wymaganych elementów na stronach czasopism naukowych (wg *Principles...*) oraz etykiet stosowanych w tych witrynach

| Kryterium                | Odnotowane etykiety/strefy   | Liczba czasopism |
|--------------------------|--|------------------|
| 1                        | 2  | 3                |
| Cele i zakres czasopisma | Zasady → Cel i zakres tematyczny czasopisma  | 61               |
|                          | Policies → Focus and Scope   | 10               |
|                          | Przesyłanie tekstów → Informacje dla autorów<br>→ Informacje ogólne (dodatkowy nagłówek) | 1                |
|                          | Brak   | 8                |



cd. tab. 1

| 1  | 2   | 3  |
|--|---|----|
| Zasady recenzowania naukowego                  | Zasady → Proces recenzji  | 53 |
|  | Policies → Peer Review Process  | 10 |
|  | Zasady → Informacja dla autorów   | 1  |
|  | Zasady → Wytyczne dla autorów   | 1  |
|  | Brak  | 15 |
| Informacje o organie zarządzającym czasopismem | Zasady → Rada naukowa   | 29 |
|  | Zasady → Rada programowa  | 6  |
|  | Zasady → Rada redakcyjna  | 6  |
|  | Redakcja → Zespół redakcyjny → Rada naukowa                                 | 4  |
|  | Zasady → Komitet naukowy  | 2  |
|  | Zasady → Komitet redakcyjny   | 2  |
|  | Redakcja → Zespół redakcyjny → Komitet redakcyjny                           | 1  |
|  | Zasady → Komitet redakcyjny / Rada naukowa                                  | 1  |
|  | Policies → Editorial Advisory Board   | 1  |
|  | Policies → Advisory Council / Editorial Board                               | 1  |
|  | People → Editorial Team → Editorial Board                                   | 1  |
|  | Policies → Advisory Council   | 1  |
|  | People → Editorial Team → Editorial Advisory Board                          | 1  |
|  | Redakcja → Rada doradcza / Rada redakcyjna                                  | 1  |
|  | Zasady → Editorial Advisory Board   | 1  |
|  | Zasady → Editorial Board  | 1  |
|  | Redakcja → Komitet [nazwa czasopisma]                                       | 1  |
|  | Redakcja → Rada naukowa + Zasady → Zadania poszczególnych członków redakcji | 1  |
|  | Redakcja → Zespół redakcyjny → Komitet naukowy                              | 1  |
|  | Zasady → Rada naukowa [tytuł czasopisma]                                    | 1  |
|  | Zasady → Rada redakcyjna + Zasady → Rada konsultacyjna                      | 1  |
|  | People → Advisory Editorial Board honorary member                           | 1  |
|  | People → Editorial Team → Editorial Comitee                                 | 1  |
|  | Brak  | 14 |

| 1   | 2  | 3  |
|---|--|----|
| Informacje na temat właściciela czasopisma            | Inne → Wydawca   | 68 |
|   | Others → Journal Sponsorship   | 11 |
|   | Others → Journal Publisher   | 1  |
| Informacje o członkach i siedzibie redakcji           | Redakcja → Kontakt + Redakcja → Zespół redakcyjny  | 63 |
|   | People → Contact + People → Editorial Team   | 10 |
|   | Redakcja → Kontakt Redakcja → Zespół redakcyjny + Redakcja → Kolegium redakcyjne   | 1  |
|   | People → Contact + People → Editorial Team + Policies → Editorial Team & Scientific Council  | 1  |
|   | Redakcja → Kontakt + Redakcja → Zespół redakcyjny + Zasady → Redaktor naukowy + Zasady → Komitet redakcyjny  | 1  |
|   | Redakcja → Kontakt + Redakcja → Zespół redakcyjny + Zasady → Komitet redakcyjny  | 1  |
|   | Redakcja → Kontakt + Redakcja → Zespół redakcyjny + Zasady → Rada redakcyjna   | 1  |
|   | Redakcja → Kontakt + Redakcja → Zespół redakcyjny + Zasady → Zadania poszczególnych członków redakcji i rady naukowej  | 1  |
|   | Redakcja → Kontakt + Redakcja → Zespół redakcyjny + Zasady → Redakcja  | 1  |
| Informacje o prawach autorskich i licencjach na treść | Brak informacji o prawach autorskich + Zasady → Polityka Open Access   | 13 |
|   | Przesyłanie tekstów → Przesyłanie tekstów → Sprawdzanie tekstów przed wysłaniem (nagłówek) + Zasady → Polityka Open Access   | 12 |
|   | Przesyłanie tekstów → Wytyczne dla autorów + Zasady → Polityka Open Access   | 10 |
|   | Przesyłanie tekstów → Prawa autorskie + Zasady → Polityka Open Access  | 5  |
|   | Przesyłanie tekstów → Prawa autorskie + Brak informacji o licencji   | 2  |
|   | Przesyłanie tekstów → Przesyłanie tekstów → Sprawdzanie tekstów przed wysłaniem (nagłówek) + Przesyłanie tekstów → Prawa autorskie + Zasady → Polityka Open Access (brak informacji na tej podstronie) | 2  |

cd. tab. 1

|   |   |    |
|---|---|----|
|   | Przesyłanie tekstów → Wytyczne dla autorów<br>+ Przesyłanie tekstów → Przesyłanie tekstów<br>→ Sprawdzanie tekstów przed wysłaniem (nagłówkek)<br>+ Zasady → Polityka Open Access                       | 2  |
|   | Przesyłanie tekstów (prawa autorskie)<br>+ Brak informacji o licencji   | 1  |
|   | Przesyłanie tekstów → Wytyczne dla autorów<br>(prawa autorskie) + Brak informacji o licencji  | 1  |
|   | Przesyłanie tekstów → Przesyłanie tekstów<br>→ Sprawdzanie tekstów przed wysłaniem (nagłówkek)<br>+ Przesyłanie tekstów → Prawa autorskie<br>+ Zasady → Polityka Open Access                            | 1  |
|   | Przesyłanie tekstów → Prawa autorskie<br>+ Zasady → Polityka Open Access<br>(brak informacji na tej podstronie)   | 1  |
|   | Przesyłanie tekstów → Przesyłanie tekstów<br>→ Sprawdzanie tekstów przed wysłaniem (nagłówkek)<br>+ Zasady → Polityka Open Access<br>(brak informacji na tej podstronie)                                | 1  |
|   | Zasady → Procedura recenzji<br>+ Zasady → Polityka Open Access  | 1  |
|   | Submission → Copyright Notice + Policies → Open<br>Access Policy (brak informacji na tej podstronie)<br>+ Policies → BOAI   | 1  |
|   | Zasady → Procedura recenzji + Przesyłanie tekstów<br>→ Przesyłanie tekstów → Sprawdzanie tekstów przed<br>wysłaniem (nagłówkek) + Zasady → Pliki do pobrania<br>(umowa) + Zasady → Polityka Open Access | 1  |
|   | Submission → Online Submission<br>→ Submission Preparation Checklist  | 1  |
|   | Submission → Author Guidelines + Policies<br>→ Open Access Policy   | 1  |
|   | Brak informacji   | 24 |
| Informacje<br>o pobieraniu lub<br>niepobieraniu<br>opłat za pub-<br>likowanie | Zasady → Informacja o niepobieraniu opłat za<br>zgłaszanie i publikację artykułów   | 6  |
|   | Przesyłanie tekstów → Wytyczne dla autorów  | 6  |
|   | Submissions → Author Guidelines   | 2  |
|   | Zasady → Polityka nieodpłatnego publikowania  | 2  |
|   | Zasady → Opłaty   | 2  |

|                  |   |    |
|------------------|---|----|
|                  | Zasady → Informacja o niepobieraniu opłat   | 1  |
|                  | Policies → Article Processing Charges and Submission Charges  | 1  |
|                  | Policies → Journal Policy + Policies → Open Access Policy   | 1  |
|                  | Zasady → Cel i zakres tematyczny czasopisma   | 1  |
|                  | Brak  | 58 |
| Etyka wydawnicza | Wyłącznie odsyłacz do programu antyplagiatoowego ze strony głównej czasopisma   | 21 |
|                  | Przesyłanie tekstów → Wytyczne dla autorów + odsyłacz do programu antyplagiatoowego ze strony głównej czasopisma                                | 11 |
|                  | Przesyłanie tekstów → Wytyczne dla autorów  | 7  |
|                  | Przesyłanie tekstów → Przeciwdziałanie Guestautorship i Ghostwritingowi + odsyłacz do programu antyplagiatoowego ze strony głównej czasopisma   | 4  |
|                  | Zasady → Proces recenzji + odsyłacz do programu antyplagiatoowego ze strony głównej czasopisma  | 3  |
|                  | Przesyłanie tekstów → Zasady etyki i oświadczenie dotyczące nadużyć + odsyłacz do programu antyplagiatoowego ze strony głównej czasopisma       | 3  |
|                  | Przesyłanie tekstów → Etyka wydawnicza  | 2  |
|                  | Przesyłanie tekstów → Standardy etyczne + odsyłacz do programu antyplagiatoowego ze strony głównej czasopisma                                   | 1  |
|                  | Policies → Focus and Scope + odsyłacz do programu antyplagiatoowego ze strony głównej czasopisma  | 1  |
|                  | Submissions → Classification of Policy on Ghostwriting and Guestautorship + odsyłacz do programu antyplagiatoowego ze strony głównej czasopisma | 1  |
|                  | Submissions → Publication Ethics and Publication Malpractice Statement + odsyłacz do programu antyplagiatoowego ze strony głównej czasopisma    | 1  |
|                  | Policies → Journal Procedures + odsyłacz do programu antyplagiatoowego ze strony głównej czasopisma   | 1  |

cd. tab. 1

|  |  |    |
|--|--|----|
|  | Przesyłanie tekstów → Etyka publikowania i oświadczenie o zapobieganiu nadużyciom  | 1  |
|  | Przesyłanie tekstów → Prawa autorskie + odsyłacz do programu antyplagiatowego ze strony głównej czasopisma                     | 1  |
|  | Przesyłanie tekstów → Etyka wydawnicza + Przesyłanie tekstów → Konflikt interesów + Przesyłanie tekstów → Oświadczenie wydawcy | 1  |
|  | Submissions → Publication Ethics   | 1  |
|  | Przesyłanie tekstów → Zasady etyki publikacyjnej + odsyłacz do programu antyplagiatowego ze strony głównej czasopisma          | 1  |
|  | Zasady → Proces recenzji   | 1  |
|  | Przesyłanie tekstów → Standardy etyczne  | 1  |
|  | Submissions → Publication Ethics and Publication Malpractice   | 1  |
|  | Przesyłanie tekstów → Wytyczne dla autorów + Zasady → Etyka wydawnicza   | 1  |
|  | Brak   | 15 |

Źródło: Opracowanie własne.

Warto zauważyć, że strony niektórych czasopism na platformie APCZ zostały przygotowane wyłącznie w języku angielskim, stąd obecność anglojęzycznych etykiet w zestawieniu. Początkowo autorka chciała pogrupować odpowiedniki w języku polskim i angielskim, jednak czasem w etykietach i nagłówkach wymieszano obie wersje językowe, np. Zasady → Editorial Advisory Board. Zdecydowała się więc na umieszczenie wszystkich odnotowanych nagłówków w zestawieniu, a grupowania dokonała we wnioskach.

W 100% spełnione zostało kryterium zamieszczenia na stronach czasopisma informacji o właścicielu tytułu. Wszystkie czasopisma zamieściły tę informację na swojej stronie w APCZ, a niemal wszystkie (79 tytułów) użyły do tego spójnego etykietowania (w obu językach). Jedno czasopismo niewiele odbiega od pozostałych, element ten można więc uznać za ujednolicony.

Kolejne spełnione kryterium dotyczy informacji o członkach i siedzibie redakcji. Podało ją 100% czasopism obecnych na platformie, a 91,25% (73 tytuły) zastosowało ujednolicone etykiety (w obu językach).

Czasopisma zamieściły także na swoich stronach w APCZ informacje na temat celu i zakresu publikowania. Zrobiło to 90% obecnych na platformie tytułów (71), a etykietowanie także było spójne dla obu wersji językowych. Brak takich informacji odnotowano w 8 witrynach (10% tytułów).

W przypadku kryterium trzeciego (informacje o organie zarządzającym czasopismem) brak takiej informacji w witrynie odnotowano w przypadku 14 czasopism, co stanowi 18,75% analizowanej całości. Informację taką podawano najczęściej w *Zasadach (Policies)*, jednak nie zdecydowano się na zastosowanie jednolitych etykiet, co skutkowało dużą dowolnością w zakresie nazewnictwa.

Informacje na temat zasad recenzowania naukowego przyjętego w danym periodyku (kryterium drugie) zamieściły w witrynie 63 czasopisma, a zastosowane etykietowanie jest spójne i jednolite dla obu wersji językowych. W przypadku 15 tytułów, które stanowią 18,75% analizowanej całości, stwierdzono brak jakichkolwiek informacji o procesie recenzji.

Analogicznie jak kryterium drugie nie zostało spełnione kryterium ósme, dotyczące informacji o etyce wydawniczej przyjętej przez czasopismo. Informacji takiej nie zamieszczono na stronach 15 czasopism (18,75%). Pozostałe tytuły podały ją, ale wyraźnie widać brak jednego wzorca i przyjętych spójnych etykiet. Dodatkowo w przypadku aż 21 tytułów jedyną zamieszczoną informacją był link do programu antyplagiatowego, co sugeruje, że redakcje korzystają z niego przy dopuszczaniu tekstów do druku, ale właściwie nie wiadomo, jakie są procedury w razie wykrycia nadużyć i nieuczciwych praktyk publikacyjnych. Można więc przyjąć, że 45% czasopism (36 tytułów) nie informuje o zasadach etycznych.

Odnosząc się do kryterium szóstego, jakim jest informacja o prawach autorskich i licencjonowaniu treści, aż 30% badanych czasopism (24 tytuły) nie podaje tych informacji na stronie. W zakresie informacji o licencjach otwartych i otwartym dostępie do treści przyjęto dość spójne etykietowanie w obu językach (Zasady → Polityka Open Access), w przypadku informacji o prawach autorskich zdecydowano się na bardzo różne etykietowanie i grupowanie takich informacji.

Niespełnione jest wynikające z *Principles...* kryterium zamieszczania informacji o pobieraniu lub niepobieraniu opłat za publikowanie. 58 tytułów na platformie APCZ nie odnotowało tej informacji w witrynie (stanowi to 72,5% badanych periodyków). W przypadku pozostałych nie ustalono spójnych etykiet i zasad grupowania tych informacji. Dodatkowo autorka sprawdziła, że czasopisma podające tę informację są

tytułami indeksowanymi w bazie DOAJ. Bez podania informacji o pobieraniu lub niepobieraniu opłat za publikowanie w witrynie indeksowanie w tym zasobie nie jest możliwe, zatem prawdopodobny wydaje się wniosek, że informacje te zamieszczono w procesie dostosowywania się do zasad DOAJ.

## Wnioski i podsumowanie

Na podstawie dokonanej analizy nie da się jednoznacznie stwierdzić, że architektura informacji platformy publikacyjnej wymusza spójny system etykietowania dla wszystkich stron czasopism na niej obecnych. Można jednak zauważyć, że niektóre etykietowane elementy są spójne, a ich obecność w systemie wiąże się z wypełnieniem ich treścią przez członków redakcji. Jednak brak spójnego grupowania i jednolitego etykietowania w stosunku do innych elementów określonych kryteriami *Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing* pozwala sądzić, iż w obszarze architektury informacji platform wydawniczych jest jeszcze sporo do zrobienia. Chaos informacyjny na stronie wywołuje bowiem dezorientację użytkowników i niemożność odszukania przez nich istotnych informacji. Z takimi problemami zetknęła się także autorka, starając się zebrać treści niezbędne do analizy. Niejednokrotnie wymagało to przeglądania wszystkich podstron czasopisma, a ostatecznie okazało się, że pożądaných treści w witrynie po prostu nie ma. Brak wspólnego etykietowania zaburza intuicyjność korzystania ze strony, nawet w przypadku przygotowanego do tego użytkownika.

Być może analiza standardów publikowania naukowego i prootwartościowego pozwoliłaby na zbudowanie sugerowanej modelowej struktury otwartego czasopisma naukowego w lepszy sposób, dzięki czemu redakcje opracowywałyby i zamieszczały na stronach czasopism niezbędne wymagane treści. Nie ma jednak pewności w tej kwestii, wymagałoby to szerszych badań porównawczych wielu platform i przyjętych na nich rozwiązań. Jednocześnie wyniki analizy pozwalają stwierdzić, że niektóre standardy są oczywiste na polskim rynku czasopism naukowych, a niektóre nowsze, wynikające choćby z dobrych praktyk otwartościowych, przyjmują się powoli. Katalizatorem zmian mogą być wymagania gremiów naukowych oraz baz, do których aplikują czasopisma (np. Scopus czy DOAJ) czy wytyczne ministerialne (np. dotyczące finansowania periodyków).


## Literatura

- Akademicka Platforma Czasopism. Pobrane z: <http://apcz.umk.pl/> (25.12.2018).
- Johansson, A-L., Wahlgren, I. (2008). The One Stop Shop to Open Access Journals – DOAJ. *SciCom Info*, 4(4). Pobrane z: <http://nile.lub.lu.se/ojs/index.php/sciecominfo/article/download/1449/1234> (10.01.2019).
- Kopcewicz, G. (2016). Akademicka Platforma Czasopism jako nowoczesne forum wymiany myśli naukowej. *Acta Universitatis Nicolai Copernici. Zarządzanie*, 43(1), (103–114).
- Kulczycki, E. (2013). *Otwarte czasopisma, zakładanie czasopism naukowych oraz transformacja czasopism zamkniętych*. Toruń: Stowarzyszenie EBIB.
- Matysek, A. (2015). Publikowanie czasopism otwartych z wykorzystaniem oprogramowania open source. *Nowa Biblioteka* (1), 33–45.
- Olijhoek, T., Mitchell, D., Bjørnshauge, L. (2015) Criteria for open access and publishing. *ScienceOpen Research*. Pobrane z: <https://www.scienceopen.com/hosteddocument?doi=10.14293/S2199-1006.1.SOR-EDU.AMHUHV.v1> (10.01.2019).
- Pamuła-Cieślak, N. (2017). Polskie czasopisma otwarte w *Directory of Open Access Journals* – aplikowanie, indeksowanie i dobre praktyki. W: I. Sójkowska, L. Derfert-Wolf (red.), *Bibliograficzne bazy danych, perspektywy i problemy rozwoju, III Konferencja Naukowa Konsorcjum BazTech, Kraków, 26–27 czerwca 2017 r.* (s. 1–11). Pobrane z: [http://open.ebib.pl/ojs/index.php/Mat\\_konf/article/view/605/741](http://open.ebib.pl/ojs/index.php/Mat_konf/article/view/605/741) (10.01.2019).
- Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing (2018). Pobrane z: <https://doaj.org/bestpractice> (10.01.2019).
- Rosenfield, L., Morville, P. (2003). *Architektura informacji w serwisach internetowych*. Gliwice: Helion.
- Rozkosz, E.A. (2014). Open Journals Systems – wartość dodana czasopisma. *Biuletyn EBIB* (4). Pobrane z: [open.ebib.pl/ojs/index.php/ebib/article/view/246](http://open.ebib.pl/ojs/index.php/ebib/article/view/246) (10.01.2019).
- Toruńskie Studia Bibliologiczne*. Pobrane z: <http://apcz.umk.pl/czasopisma/index.php/TSB/about/index> (20.12.2018).

*Tekst w wersji poprawionej wpłynął do redakcji 25 kwietnia 2019 r.*



**Natalia Pamuła-Cieślak**

Department of Information Space Research  
Institute of Scientific Information and Bibliology  
Nicolaus Copernicus University in Toruń  
e-mail: napa@umk.pl  
 <https://orcid.org/0000-0002-0686-7268>

**Selected aspects of information structuring  
in open access journals publishing platforms vs standards  
of scholarly publishing based on the example  
of the Academic Journals Platform**


**Abstract:** The article describes the results of the research analysis involving 80 Web sites of open access journals available on the Academic Journals Platform which is a part of the Nicolaus Copernicus University Press. What was the author's objective here was the attempt at answering the question whether the said sites comply with Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing, particularly in the aspect of publishing information required from academic journals. Simultaneously, the author carried out an investigation of how the information elements are structured on those Web sites. She examined if the labelling of investigated internet content is consistent and compliant with the information structuring model assumed by the Academic Journals Platform, or whether there is much leeway left for the editorial board members in terms of content labelling.

**Keywords:** Academic communication. Academic journal. Academic Journals Platform. Information structuring. Label. Open access journal. Publishing platform



## Urszula Knop

Biblioteka Główna  
Politechnika Częstochowska  
e-mail: [uknop@bg.pcz.pl](mailto:uknop@bg.pcz.pl)

 <https://orcid.org/0000-0002-5451-5830>

# Open Access w zarządzaniu informacją i udostępnianie zasobów naukowych – Web of Science

**Abstrakt:** Open Access coraz bardziej zmienia podejście do kształtowania systemu informacji naukowej. W nowych warunkach funkcjonowania wykorzystywana w bibliometrii baza indeksów cytowań Web of Science obok danych bibliograficznych i abstraktów udostępnia odsyłacze do zasobów w Open Access. Serwis daje możliwość grupowania publikacji naukowych, wieloaspektowego wyszukiwania, analizowania i monitoringu milionów dokumentów w jednym miejscu w sieci.

W artykule skupiono się na zagadnieniu zarządzania informacją w komercyjnej bazie Web of Science oraz przedstawiono sposoby prezentacji zasobów OA w Web of Science i Journal Citation Reports. Ze względu na rozległość problematyki rozważania ograniczono do wybranych aspektów.

**Słowa kluczowe:** Journal Citation Reports. Open Access. Web of Science. Zarządzanie informacją

## Wprowadzenie

Open Access (dalej: OA) coraz bardziej zmienia podejście do kształtowania systemu informacji naukowej. Zmiany w bazach danych i innych serwisach naukowych, możliwe dzięki zarządzaniu informacją, ewoluują w kierunku udostępniania zasobów naukowych w OA. Zauważa się, że w zarządzaniu informacją zasoby w OA stanowią jeden z kluczowych elementów jej doskonalenia. Bazy danych zarówno udostępniają źródła OA (czasopism, repozytoriów), jak i umożliwiają wyko-

nywanie rozmaitych analiz danych uwzględniających tego typu zasoby. Pozwalają na określenie m.in. liczby zasobów OA i ich wyodrębnienie z dużego zbioru według różnych kryteriów.

W nowych warunkach funkcjonowania wykorzystywana w bibliometrii, komercyjna baza indeksów cytowań Web of Science (dalej: WoS) obok danych bibliograficznych i abstraktów umożliwia grupowanie publikacji naukowych, wieloaspektowe wyszukiwanie, analizowanie i monitoring milionów dokumentów w jednym miejscu w sieci. Serwis zapewnia nową jakość danych na temat pojedynczych dokumentów, w tym artykułów i czasopism w skali globalnej. Jak słusznie zauważa Katarzyna Materska, globalne trendy są nieuniknione w zarządzaniu informacją, nadają jej nowy wymiar i nową jakość (Materska, 2016, s. 49–54).

W artykule poruszono zagadnienia zarządzania informacją w komercyjnej bazie WoS oraz przedstawiono sposoby prezentacji zasobów OA w WoS i Journal Citation Reports (dalej: JCR).

Jako metodę badawczą zastosowano przegląd wybranego piśmiennictwa dotyczącego zarządzania informacją w kontekście nowych modeli udostępniania zasobów naukowych oraz specyfiki bazy WoS. Dokonano charakterystyki bazy stanowiącej element pomocniczy odzwierciedlający charakter tego rodzaju źródła danych. Omówiono opisy bibliograficzne w WoS i JCR pod kątem obecności odsyłaczy do pełnych tekstów w sieci. Rozważania nad OA wzbogacono przykładami bibliometrii opisowej. Dane liczbowe i procentowe artykułów w OA w WoS Core Collection oraz czasopism z Impact Factor (dalej: IF) w OA w wybranych dziedzinach nauki w JCR mają odniesienie do najnowszych roczników. Dolną granicę – 2004 r. – w WoS Core Collection przyjęto m.in. dlatego, że właśnie w styczniu 2004 r. deklarację *Organisation for Economic Co-operation and Development* (OECD) w sprawie powszechnego dostępu do wyników badań naukowych finansowanych ze środków publicznych podpisało 35 krajów, w tym Polska. Z kolei wybór czasopism z IF 2016 i 2017 r. w JCR był podyktowany zmiennością listy czasopism posiadających ten współczynnik wpływu, a największe zapotrzebowanie w nauce istnieje na swobodny dostęp do najnowszych artykułów w prestiżowych czasopismach.

## Zarządzanie informacją w nowych warunkach udostępniania zasobów naukowych

W szerokim rozumieniu

[z]arządzanie informacją oznacza zespół takich działań, które prowadzą do tego, aby informacja dotarła tam, gdzie powinna, tj. do odpowiedniej osoby/instytucji, w odpowiednie miejsce, o odpowiedniej porze, o odpowiedniej jakości, w odpowiedniej postaci/formie lub była potencjalnie dostępna dla określonych użytkowników, w określonej cenie (Babik, 2011, s. 8).

W serwisach naukowych informacja, traktowana jako szczególnie zasób, powinna posiadać następujące cechy: wartość, aktualność, jakość, wiarygodność, dostępność na czas. Na wartość danych i informacji składają się:

- źródło pochodzenia, selekcja źródeł;
- sposób opracowania i powiązania danych, tworzenie wartości dodanej;
- generowanie informacji z uwzględnieniem potrzeb użytkowników (Babik, 2011, s. 39).

Zarządzający informacją muszą odpowiedzieć sobie na pytanie, komu ma ona służyć. Do najważniejszej kategorii użytkowników baz danych i serwisów naukowych zaliczyć można: studentów, doktorantów, pracowników naukowych, bibliotekarzy, innych odbiorców w różny sposób związanych z nauką oraz instytucje finansujące badania naukowe. Zarządzanie informacją o zasobach naukowych jest dzisiaj pojęciem wieloaspektowym, nabierającym nowego wymiaru. Sprowadza się m.in. do porządkowania danych o publikacjach, w logicznie powiązanych ze sobą rekordach bibliograficznych, pozwalających na zintegrowane wyszukiwanie według rozmaitych kryteriów: z ograniczeniem do dorobku pracowników jednej uczelni lub innej instytucji; wybranych szkół wyższych lub instytucji; wszystkich szkół wyższych lub instytucji ujętych w bazie. Innymi słowy kolejne wyszukiwania dają różnego rodzaju rezultaty. Znamienną cechą zarządzania bazami danych i serwisami naukowymi jest dążenie do ich rozwoju m.in. poprzez nieustanne dodawanie nowych informacji, linkowanie danych. Podstawę optymalizacji zarządzania informacją tworzą rozwijające się nowe technologie zapewniające podnoszenie efektywności procesów aktualizowania, wyszukiwania oraz udostępniania dużych zbiorów informacji (Wójcik, 2018, s. 6–11). W tym kontekście można także powiedzieć, że „zarządzanie informacją (ang. *information management*)

polega na przekształcaniu danych w informację oraz udostępnianiu jej użytkownikom, czyli jest związane ze sposobem prezentacji informacji” (Babik, 2015, s. 14). Dlatego zarządzający informacją mają na uwadze elementy składające się na metadane, zasoby naukowe, udostępnianie zasobów w otwartym dostępie. W tym kontekście istotna jest wiedza na temat tego, jak przebiega proces udostępniania zasobów naukowych w sieci. Autor może wybrać do publikowania złotą drogę (czasopismo) lub drogę zieloną, czyli archiwizować tekst w repozytorium i w konsekwencji bezpłatnie udostępnić jego pełną wersję wszystkim (Suber, 2014, s. 51–60), co jest warunkowane polityką wydawcy i finansowane w różny sposób w nauce (Bubel, 2015, s. 7–8). Finansowanie łączy się z zapewnieniem otwartego dostępu na drodze złotej. Tutaj publikowanie odbywa się na stronie wydawcy:

- w czasopismach otwartych na licencji Creative Commons (dalej: CC), rejestrowanych w katalogu Directory of Open Access Journals (dalej: DOAJ) – tzw. złoty otwarty dostęp;
- w nieujętych w katalogu DOAJ czasopismach hybrydowych, obok zamkniętych artykułów zawierających też artykuły otwarte, co wymaga dodatkowej opłaty od autora – tzw. inny złoty dostęp;
- w czasopismach niewykazywanych w DOAJ, zawierających artykuły bezpłatne dla użytkowników tylko w limitowanym czasie, bez licencji CC i jasno określonej polityki udostępniania, w końcowym etapie swobodnego dostępu mogące zawierać niekompletne treści – tzw. brązowy otwarty dostęp.

Publikowanie w drodze złotej, jak zaznaczono wcześniej, wiąże się także ze stosowaniem m.in. prawnych licencji CC, stanowiących dogodne narzędzie do dzielenia się wiedzą z innymi na różnych warunkach i dostępu do wiedzy, co było znacznie ograniczone przez restrykcyjne prawo autorskie. Istotne z punktu widzenia nauki są licencje CC, zezwalające także na komercyjne użycie. Najbardziej korzystna dla szkół wyższych i instytucji naukowych jest wolna licencja Creative Commons Uznanie autorstwa (CC BY). Jak zauważa Halszka Brzóska i inni autorzy, na tej licencji dostępne są zasoby naukowe, głównie z nauk ścisłych, oraz inne, finansowane ze środków publicznych (Brzóska i in., 2013). Kolejne rozwiązanie, zezwalające każdemu na bezpłatne korzystanie z utworów i na komercyjne użycie, ale z pewnym ograniczeniem, zapewnia licencja Creative Commons Uznanie autorstwa – Na tych samych warunkach (CC BY-SA), zgodnie z którą komercyjne wykorzystanie jest możliwe w okresie udostępniania utworów zależnych na tej samej licencji. Wymienione licencje nie ograniczają autora do opublikowania wcześniej zamieszczonego w repozytorium utworu w niektórych

czasopismach, np.: *Journal of Applied Mathematics* (ISSN 1110-757X), *Radiation Oncology* (ISSN 1748-717X), *Scientific Journal of Silesian University of Technology-Series Transport* (ISSN 0209-3324), *Scientific Reports* (ISSN 2045-2322). W repozytorium autor może bezpłatnie zamieścić artykuł zaakceptowany do druku, ale jeszcze nieopublikowany (preprint), lub tekst już widoczny w czasopiśmie (postprint), i udostępnić go wszystkim w OA, na poziomie spisu treści, abstraktu, fragmentu tekstu. Natomiast aby uzyskać dostęp do zasobów w komercyjnych bazach danych, trzeba zapłacić za bazę.

Znajomość różnych wariantów udostępniania artykułów może wpłynąć na sposób organizowania informacji w bazach danych i serwisach naukowych. W niektórych serwisach, np. bazach danych, bibliotekach cyfrowych czy repozytoriach, zarządzanie informacją dotyczy wyłącznie danych o zasobach cyfrowych.

Obecnie zarządzanie informacją naukową jest ukierunkowane na widoczność i udostępnianie dorobku różnych uczelni i innych instytucji naukowych oraz czasopism w serwisach w skali globalnej; celem jest również benchmarking. Należy zauważyć, że podejmuje się działania w zakresie udostępniania dorobku w otwartym dostępie, na co kładą nacisk instytucje europejskie finansujące badania, m.in. European Research Council (ERC) w dokumencie *ERC Scientific Council Guidelines for Open Access* oraz *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 1290/2013 z dnia 11 grudnia 2013 r. ustanawiające zasady uczestnictwa i upowszechniania dla Programu Horyzont 2020 – programu ramowego w zakresie badań naukowych i innowacji (2014–2020)* oraz uchylające *Rozporządzenie (WE) nr 1906/2006*, a w następstwie instytucje rządowe, uczelnie wyższe i inne jednostki naukowe regulujące proces zarządzania informacją o zasobach naukowych w poszczególnych krajach. Dane o zasobach naukowych i dobór danych oraz ich powiązania w skali globalnej w sposób celowy są organizowane i kontrolowane. Bez zarządzania informacją zmiany w ewidencji zasobów naukowych byłyby niemożliwe. Jednym z serwisów, a dokładnie bazą indeksów cytowań w skali globalnej, jest WoS.

### **Web of Science – specyfika bazy**

WoS jest źródłem informacji naukowej z długimi tradycjami. To baza indeksów cytowań o genezie sięgającej najdalej wstecz. Pierwszym indeksem cytowań, który później wszedł w skład WoS, była baza Science Citation Index, powstała na początku lat sześćdziesiątych

XX w. w formie papierowej (Pacholska, 2001). Nie sposób mówić o genezie indeksów cytowań, nie wspominając o ich założycielu – Eugene’ie Garfieldzie, który nieco później utworzył następne bibliografie. Jak zauważają Frances Boyle i Damien Sherman, najstarsze dane indeksów cytowań sięgają 1900 r. (Chadegani i in., 2013, s. 19). Do 2004 r., do czasu powstania Scopus i Google Scholar, WoS nie miała żadnej konkurencji w postaci źródła online agregującego indeksy cytowań na szeroką skalę (Mikki, 2009, s. 43).

Jako prestiżowa i uznana na całym świecie, jest polecana na stronach m.in. bibliotek szkół wyższych i innych instytucji naukowych. Od połowy 2016 r. stała się produktem firmy Clarivate Analytics (Nassi-Calò, 2017). Popularność i renoma bazy wiąże się z interdyscyplinarnym zakresem wysokiej jakości zasobów naukowych i indeksów cytowań o zasięgu globalnym. Indeksy cytowań składają się z danych bibliograficznych, abstraktów, informacji o cytowaniach i różnorodnych danych. Sposób opracowania i wizualizacja danych w bazie pozostają w ciągłej fazie rozwoju. Zmieniona została m.in. klasyfikacja przedmiotowa dokumentów w WoS, niektóre z nich, np. czasopismo *European Journal of Pharmaceutics nad Biopharmaceutics*, przegrupowano do innej dziedziny (Leydesdorff, Carley, Rafols, 2013), dodano linki do zasobów w OA, udoskonalono informacje o liczbie cytowań.

Baza służy przede wszystkim do dokonywania analizy cytowań autorów i publikacji. Gromadzone informacje dotyczą znaczących w świecie nauki czasopism, konferencji i książek. Są to przede wszystkim publikacje w języku angielskim, których liczba i udział w ogólnej produkcji wydawniczej z roku na rok dynamicznie wzrasta.

Na zasoby WoS składają się następujące części: pakiet WoS Core Collection; BIOSIS Citation Index; Current Contents Connect: Agriculture, Biology & Environmental Sciences; Social & Behavioral Sciences; Clinical Medicine; Life Sciences; Physical, Chemical & Earth Sciences; Engineering, Computing & Technology; Arts & Humanities; oraz kolekcje: Business Collection; Electronics & Telecommunications Collection; Data Citation Index; Derwent Innovations Index; KCI-Korean Journal Database; MEDLINE; Russian Science Citation Index; SciELO Citation Index; Zoological Record. Najważniejszym źródłem danych jest WoS Core Collection z indeksami cytowań: Science Citation Index Expanded; Social Sciences Citation Index; Arts & Humanities Citation Index; Conference Proceedings Citation Index w dwóch seriach: Science i Social Science & Humanities; Book Citation Index w dwóch seriach: Science i Social Science & Humanities. W pakiecie znajdują się także dwa indeksy chemiczne i dodana w 2015 r. nowa baza Emerging Sources

Citation Index dla czasopism bez IF. Prymarnym źródłem wskaźników IF czasopism jest publikowany corocznie *Journal Citation Reports* (obecna nazwa platformy *In Cites Journal Citation Reports*).

Największe zainteresowanie wśród osób korzystających z bazy, zarządzających dorobkiem, oceniających dorobek, autorów i wyliczających cytowania, budzą specyficzne dla WoS wartości wskaźników, otrzymywane w wyniku analizy, indeks Hirscha (dalej: indeks h) i IF czasopisma. Informację o cytowaniach można pozyskiwać na dwa sposoby (Rozkosz, 2013; Rozkosz, 2014). Pierwszy polega na uwzględnieniu informacji zawierających tylko zasoby indeksowane w bazie, drugi – na uwzględnieniu informacji zawierających zasoby indeksowane w bazie oraz spoza bazy, ale w niej cytowane. Otrzymane informacje o cytowaniach stanowią zazwyczaj tylko część dorobku badacza, dlatego wymagają uzupełnienia cytowaniami pozyskanymi z wyszukiwarki Google Scholar i konkurencyjnej bazy Scopus, co w swoich badaniach wykazały Sandra L. De Groot i Rebecca Raszewski (2012). Wykorzystywanie wielu źródeł, jak WoS, Scopus czy Google Scholar, sprawia, że indeks h przybiera różne wartości (Bar-Ilan, 2008). Wymienione źródła wykazują bowiem różne zasoby naukowe, stosują różne zasady ich selekcji, różne oprogramowanie, w tym różne narzędzia informatyczne do przetwarzania danych, co w następstwie decyduje o ilości, jakości i czytelności dostarczanej informacji (Gomez-Jauregui, Gomez-Jauregui, Manchado, Otero, 2014). Porównując WoS z Google Scholar i Scopus (Gomez-Jauregui i in., 2014), a także z PubMed (Falagas, Pitsouni, Maltietzis, Pappas, 2008) i SciFinder (Li, Burnham, Lemley, Britton, 2010), można dowiedzieć się, jakich szczególnych informacji dostarcza WoS i każde z tych źródeł oraz co jest mocną, a co słabą stroną serwisu. Wśród atrybutów odróżniających WoS od Google Scholar zauważa się m.in. rekordy bibliograficzne, zaawansowane narzędzia wyszukiwania, dominujący język angielski dokumentów w bazie (Mikki, 2009). Powoduje to, że baza WoS jest najczęściej analizowanym indeksem cytowań w skali globalnej, co znajduje odzwierciedlenie w licznych publikacjach w ciągu ostatnich 20 lat (Li, Rollins, Yan, 2018). Z polskich autorów m.in. Renata Klimko zbadała obecność w WoS publikacji autorów z afiliacją szczecińską i ustaliła, jaki jest język tych publikacji. Wyniki analizy dowiodły, że dokumenty, głównie artykuły naukowe, są publikowane w językach: angielskim (88,7%), polskim (9,4%), a także niemieckim, rosyjskim, francuskim i czeskim (ogółem 1,9%) (Klimko, 2016, s. 163–165).

Mocną stroną bazy jest jej zasięg formalny, obejmujący czasopisma z IF najwyższej punktowane w nauce. Są one często wykorzystywane



w badaniach bibliometrycznych i ocenie prac naukowych, m.in. w procesie parametryzacji (Bubel, Brzozowska, Szymczyk, 2015). Konieczność spełnienia kryteriów jakościowych, zapewniających uzyskanie wysokiego IF, decyduje o prestiżu kolekcji czasopism WoS, dzięki czemu publikowane w nich teksty są premiowane w procesach ewaluacji. Przekłada się to na duże zainteresowanie ze strony pracowników naukowych poszukujących źródeł do cytowania oraz do publikacji artykułów. Dla autorów liczy się jakość własnych prac i włączenie ich w cytowania w czasopismach wiodących w danej dyscyplinie naukowej. Przez cytowanie artykułów „czasopismo naukowe osiąga status instytucji społecznej i traktowane jest jako narzędzie porozumiewania się pomiędzy naukowcami” (Klimko, 2016, s. 161). W tym kontekście za niezwykle istotny uważa się bezpłatny, nieograniczony czasem i miejscem dostęp do tekstów naukowych, zapewniający możliwość wykorzystania osiągnięć innych i kontynuację badań. Takim źródłem jest także baza WoS. Nie można zapominać, że jest ona płatną bazą danych, więc zanim uzyska się dostęp do zasobów bezpłatnych, trzeba za to zapłacić. Jednak z pewnością w skali globalnej baza stanowi miejsce, gdzie autor może trafić na nieznane wcześniej czasopismo, z którego później będzie mógł korzystać bez ograniczeń przez internet.

## Open Access w Web of Science

Ogółem w WoS informacje o zasobach ogłoszonych w modelu OA dotyczą milionów publikacji naukowych i innych dokumentów. W opisach bibliograficznych linki do pełnych tekstów odsyłają zarówno do stron wydawców, jak i do repozytoriów. Pełne teksty w OA w ofercie wydawcy i repozytorium zapewniają odpowiednio odsyłacze: *Free Full Text from Publisher* i *Free Published Article from Repository*. W przypadku braku informacji o zasobach OA pełny tekst udostępniany jest przez odsyłacz *Look Up Full Text* w opisie bibliograficznym dokumentu, kierujący m.in. do Google Scholar. W Google Scholar wraz z pełnym artykułem można przeglądać prace cytujące, często również czasopismo w archiwum online, tzn. wszystkie lub nowsze numery udostępnione online bezpłatnie przez wydawcę.

System generuje dane statystyczne wszystkich dokumentów w bazie, w tym dokumentów w OA – opcja All Open Access. Ponadto statystyka rozróżnia dokumenty udostępnione w różnych formułach OA: DOAJ Gold, Other Gold, Open Access Bronze, Green Accepted, Green Published. Sposób publikowania według wymienionych typów

OA wyjaśniono w pierwszej części artykułu. Należy zauważyć, że WoS nie uwzględnia w swoich zasobach tzw. czasopism drapieżnych (*predatory journals*), określanych także jako „falszywy złoty otwarty dostęp” (Rychlik, Theus, 2018, s. 159).

Powiązania sieciowe publikacji cytowanych z cytującymi wykazują kto, gdzie, kogo, ile razy cytuje, pozwalają na oddzielenie autocytowań od pozostałych cytowań (Bubel, Jakubowski, 2015, s. 23). Ponadto zapewniają szybki dostęp do dokumentów cytowanych i cytujących, rozróżnionych m.in. ze względu na język treści i otwarty dostęp do pełnego tekstu.

Dokumenty cytowane i cytujące rozróżnia się ze względu na rok ich wydania. Z kolei analiza cytowań może obejmować m.in. wybrane publikacje za określony czas lub cały dorobek badacza czy instytucji. Rezultaty wyszukiwania można uzupełnić informacją o zasobach w OA. Specyfika gromadzenia informacji o zasobach w OA polega na nieustannym dodawaniu dokumentów do bazy i wersji elektronicznych indeksowanych w bazie dokumentów. Liczbę artykułów, w tym także tych w OA, wydanych w latach 2004–2017 w bazie WoS Core Collection, podano w tabeli 1.

**Tabela 1.** Artykuły w OA w WoS Core Collection wydane w latach 2004–2017  
Stan na dzień: 15.03.2019

| Rok wydania | Liczba artykułów | Liczba artykułów w OA | % OA |
|-------------|------------------|-----------------------|------|
| 2004        | 885 255          | 152 676               | 17,2 |
| 2005        | 929 332          | 164 789               | 17,7 |
| 2006        | 976 824          | 178 114               | 18,2 |
| 2007        | 1 024 262        | 206 389               | 20,1 |
| 2008        | 1 094 947        | 245 422               | 22,4 |
| 2009        | 1 139 011        | 275 592               | 24,2 |
| 2010        | 1 286 296        | 301 704               | 23,4 |
| 2011        | 1 376 307        | 338 407               | 24,6 |
| 2012        | 1 419 990        | 372 820               | 26,2 |
| 2013        | 1 495 171        | 413 041               | 27,6 |
| 2014        | 1 542 558        | 438 158               | 28,4 |
| 2015        | 1 800 898        | 572 737               | 31,8 |
| 2016        | 1 868 639        | 613 680               | 32,8 |
| 2017        | 1 930 696        | 624 201               | 32,3 |

Źródło: (*Web of Science*, 2019).

Im późniejszy rok wydania artykułów, tym większa ich liczba w bazie, w tym także w zasobach w OA. Nastąpił ponaddwukrotny wzrost liczby artykułów wydanych w 2017 r. w porównaniu z wydanymi w 2004 r., z kolei artykułów dostępnych w OA w analogicznym okresie odnotowano w bazie ponadczterokrotnie więcej. W każdym kolejnym roku wskazanym w tabeli 1 obserwuje się coraz większy wzrost liczby artykułów opublikowanych w OA w ogólnej liczbie wszystkich indeksowanych w bazie. Liczba artykułów opracowywanych w WoS rośnie z każdym dniem, statystyka ulega zmianie nawet w ciągu dnia. Warto w tym miejscu zaznaczyć, że nie są to szczegółowe dane o artykułach w OA dostępnych poprzez bazę w sieci. Wersję preferowaną stanowi jednak ta polecana na stronie wydawcy. Artykuły dostępne na stronie wydawcy i w repozytorium są wyróżnione w statystykach szczegółowych w bazie. Ponadto system dokonuje automatycznej analizy przechowywanego zbioru danych i w ten sposób dostarcza wielu informacji o zasobach w OA. Można określić m.in. liczbę prac cytowanych i cytujących w OA w języku angielskim w wybranym czasie. Charakterystyki danych w zbiorze przedstawiane są w postaci: *visualiztion tree map*, liczbowej i procentowej.

Wyszukiwanie dokumentów według kategorii przedmiotowej (dziedziny/dyscypliny naukowej Web of Science Categories), typu dokumentu, instytucji finansującej pracę itd. z ograniczeniem do zasobów OA, można rozpocząć na każdym etapie przeglądania bazy, co daje szybki dostęp do pełnego tekstu publikacji i szczegółowych statystyk. Dane o zasobach dodatkowo prezentowane są w formie graficznej. Osobne zagadnienie w bibliometrii stanowią badania wpływu artykułów w OA, w szczególności preprintów, na liczbę cytowań (Bubel, 2015, s. 11).

W zależności od potrzeb odbiorcy informacja o zasobach w OA poprzez WoS służy do:

- określenia, w jaki sposób, poprzez zieloną czy złotą drogę, wybrana szkoła wyższa udostępnia najwięcej zasobów w OA;
- porównywania uczelni w zakresie udostępniania dorobku w OA;
- promocji i udostępniania publikacji uczelni w skali globalnej;
- promocji OA w ofercie wydawcy.

Korzystając z WoS, można uzyskać wiele innych użytecznych informacji. I tak np. największy udział w rozwoju akupunktury mają kolejno kraje: Chińska Republika Ludowa, Stany Zjednoczone, Korea Południowa, Wielka Brytania, Niemcy; szkoły wyższe: Kyung Hee University, Chinese Academy of Medical Sciences, Harvard University, China Medical University, Fudan University; oraz autorzy: E. Ernst, H. Lee, H.J. Park, J.G. Lin, M.S. Lee (Kung i in., 2017, s. 522–523). Znając ekspertów w danej dziedzinie, można dotrzeć do ich publikacji w OA.

W bazach WoS można także wyszukać czasopisma w OA, m.in. rosyjskie w Russian Science Citation Index czy wydawane w określonych regionach świata, np. w Ameryce Łacińskiej w SciELO Citation Index.

### Open Access w *Journal Citation Reports*

Baza JCR w nowej formule *In Cites Journal Citation Reports* udostępnia informacje o czasopismach w OA z poziomu rekordu (opisu) czasopisma i rekordu (opisu) artykułu. Można je uzyskać przy ograniczeniu wyszukiwania do OA na różnym etapie przeglądania bazy. Podstawowe dane w opisie bibliograficznym czasopisma zawierają zapis tekstowy o zasięgu czasowym archiwum zasobów w OA oraz link *Go to Journal Table of Contents*, kierujący do strony w bazie z dostępem do bieżącego numeru i zakładką *Issues* z archiwum czasopisma. Opracowane pojedyncze artykuły w archiwum posiadają linki: *Free Full Text from Publisher* do artykułu na stronie wydawcy oraz *Full Text Options* do pojedynczego artykułu.

Ograniczając wyszukiwanie do przedziału wartości IF Impact Factor Range i dziedziny/dyscypliny naukowej *Select Categories*, można otrzymać listę czasopism najwyższej ocenionych i sprawdzić, czy są w bezpłatnym dostępie online.

W bazie możliwe jest: tworzenie rankingu tytułów czasopism w wybranych kategoriach WoS (dziedzinie/dyscyplinie nauki), określenie trendów rozwoju zasobów czasopism z IF w OA w wyznaczonym okresie, wybranie czasopism w danej dziedzinie/dyscyplinie naukowej.

Liczbę czasopism z IF 2016 i 2017 r., w tym także tych w OA w wybranych kategoriach (dziedzinie/dyscyplinie nauki) w JCR, przedstawiono w tabeli 2.

**Tabela 2.** Liczba czasopism z IF 2016 i 2017 r. w OA w wybranych dziedzinach nauki w JCR

| Lp. | Dziedzina/<br>dyscyplina<br>nauki w JCR | Czasopisma z IF 2016 r.        |  |         | Czasopisma z IF 2017 r.        |  |         |
|-----|---|--------------------------------|--|---------|--------------------------------|--|---------|
|     |   | liczba<br>tytułów<br>czasopism | liczba<br>tytułów<br>czasopism<br>w OA | %<br>OA | liczba<br>tytułów<br>czasopism | liczba<br>tytułów<br>czasopism<br>w OA | %<br>OA |
| 1   | 2                                       | 3                              | 4                                      | 5       | 6                              | 7                                      | 8       |
| 1.  | Biology                                 | 85                             | 16                                     | 18,8    | 85                             | 16                                     | 18,8    |
| 2.  | Chemistry,<br>Multidyscyplinary         | 165                            | 23                                     | 13,9    | 170                            | 25                                     | 14,7    |

cd. tab. 2

| 1   | 2  | 3   | 4  | 5    | 6   | 7  | 8    |
|-----|--|-----|----|------|-----|----|------|
| 3.  | Computer Science,<br>Information Systems     | 146 | 7  | 4,8  | 148 | 10 | 6,7  |
| 4.  | Economics                                    | 347 | 14 | 4,0  | 353 | 15 | 4,2  |
| 5.  | Engineering,<br>Environmental                | 49  | –  | –    | 50  | 1  | 2,0  |
| 6.  | Engineering,<br>Mechanical                   | 130 | 7  | 5,4  | 128 | 8  | 6,2  |
| 7.  | Engineering,<br>Multidisciplinary            | 85  | 6  | 7,0  | 86  | 7  | 8,1  |
| 8.  | Environmental<br>Sciences                    | 229 | 15 | 6,5  | 242 | 17 | 7,0  |
| 9.  | Environmental<br>Studies                     | 105 | 5  | 4,8  | 109 | 5  | 4,6  |
| 10. | Information Science<br>& Library Science     | 85  | 6  | 7,0  | 88  | 6  | 6,8  |
| 11. | Law  | 149 | 2  | 1,3  | 150 | 2  | 1,3  |
| 12. | Management                                   | 193 | 3  | 1,5  | 210 | 5  | 2,4  |
| 13. | Materials Science,<br>Composites             | 25  | –  | –    | 26  | –  | –    |
| 14. | Mathematics                                  | 311 | 15 | 4,8  | 310 | 15 | 4,8  |
| 15. | Mechanics                                    | 133 | 4  | 3,0  | 134 | 4  | 3,0  |
| 16. | Metallurgy &<br>Metallurgical<br>Engineering | 74  | 9  | 12,2 | 75  | 9  | 12,0 |
| 17. | Oncology                                     | 217 | 31 | 14,3 | 223 | 37 | 16,6 |
| 18. | Physics,<br>Multidisciplinary                | 79  | 6  | 7,6  | 78  | 6  | 7,7  |
| 19. | Political Science                            | 165 | 6  | 3,6  | 169 | 6  | 3,5  |
| 20. | Psychology                                   | 77  | 2  | 2,6  | 78  | 3  | 3,8  |
| 21. | Public Administration                        | 47  | 1  | 2,1  | 47  | 1  | 2,1  |
| 22. | Social Sciences,<br>Interdisciplinary        | 96  | 6  | 6,2  | 98  | 8  | 8,2  |
| 23. | Sociology                                    | 143 | 5  | 3,5  | 147 | 5  | 3,4  |
| 24. | Robotics                                     | 26  | 4  | 15,4 | 26  | 4  | 15,4 |

Źródło: (Journal, 2019).

W czasopismach z IF 2016 r. w OA najwięcej tytułów (31) prezentuje wyniki badań w dziedzinie onkologii, co stanowi jedynie 14,3% czasopism indeksowanych w tej kategorii przedmiotowej w bazie. Wyraźne ograniczenie w zakresie tytułów w OA obserwuje się w następujących dziedzinach: administracja publiczna – tylko 1 tytuł, czyli 2,1% dostępnych w tej kategorii w bazie, oraz psychologia – 2 tytuły, czyli 2,6%. Brak bezpłatnego dostępu do czasopism odnotowano w następujących dziedzinach: inżynieria, środowisko, inżynieria materiałowa/kompozyty. Oferta nieznacznie uległa zmianie w edycji 2017 r. Największy wzrost liczby tytułów w bazie i tytułów w OA nastąpił w dziedzinach: onkologia, chemia multidyscyplinarna, informatyka i systemy informacyjne, zarządzanie. Wzrost liczby tytułów czasopism zależy od prezentowanej dyscypliny naukowej. Wśród polskich czasopism m.in. tytuł *Cement, Wapno, Beton*, dostępny na stronie wydawcy w bezpłatnej wersji elektronicznej dla zalogowanych użytkowników, w statystyce bazy, ze względu na ograniczenie do zalogowanych użytkowników nie jest traktowany jako OA. Przez OA rozumie się bowiem nieograniczony dostęp, bez konieczności logowania. Natomiast w zasobach OA są m.in. *Archives of Metallurgy and Materials* Polskiej Akademii Nauk oraz *Journal of Theoretical and Applied Mechanics* Polskiego Towarzystwa Mechaniki Teoretycznej i Stosowanej.

## Podsumowanie

Zawarte w artykule rozważania miały pokazać, jak zmienia się podejście do zarządzania informacją i jak bardzo istotne jest to zjawisko w kontekście publikowania w modelu OA. Problematyka OA stanowi jeden z priorytetów doskonalenia informacji w WoSiJCR. W skali globalnej dostępne są szczegółowe informacje na temat prac cytowanych i cytujących, w szczególności recenzowanych artykułów oraz czasopism z IF, w tym OA. W opisach bibliograficznych w WoS znajdują się odsyłacze kierujące do pełnych tekstów w ofercie wydawcy, repozytorium, wyszukanych w sieci m.in. w Google Scholar – do artykułu cytowanego, w niektórych przypadkach także do prac cytujących czy archiwum online w ofercie wydawcy. Statystyki ogólne pozwalają na wyodrębnienie z bazy danych o zasobach OA, natomiast statystyki szczegółowe dotyczą zasobów OA z podziałem na: DOAJ Gold, Other Gold, Open Access Bronze, Green Accepted, Green Published. Z innej oferty o bezpłatnych zasobach w sieci można skorzystać za pośrednictwem JCR, tutaj odsyłacze dostępne są zarówno w opisach czasopism,

jak i w opisach pojedynczych artykułów. Dostęp do pełnych tekstów jest możliwy w WoS i JCR na każdym etapie wyszukiwania.

Rozszerzanie informacji w bazie prowadzi do zwiększania funkcji użytkowych serwisu, pozwala łączyć w jednym miejscu w sieci analizę cytowań, analizę bibliometryczną, czytanie i przeglądanie coraz większej liczby dokumentów składających się na dorobek naukowy w skali globalnej. Statystyki i analizy zasobów pozwalają na porównywanie otrzymanych wyników.

Proces zarządzania informacją umożliwia wieloaspektowy mechanizm kontroli dorobku, dystrybucji, publikowania, udostępniania, powtórnego wykorzystywania. Ma to szczególne znaczenie w zarządzaniu w nauce i jako efekt dokumentów popierających powszechny dostęp do wyników badań sfinansowanych ze środków publicznych.

Dzięki przyjętej polityce zarządzania informacją, uwzględniającej zasoby OA w bazie, zaistniały warunki sprzyjające cytowaniu dorobku globalnego przez wszystkich badaczy. Zauważyć przy tym można postępujący z roku na rok wzrost liczby artykułów i ich wersji w OA w WoS. Istnieje pogląd, „że zmiany cytowań literatury specjalistycznej w publikacjach można rozpatrywać jako przypuszczalny symptom rewolucji naukowych” (Klimko, 2016, s. 161).

Podsumowując, różnego rodzaju odsyłacze, statystyki i inne szczegółowe informacje dają nowe jakościowo dane o zasobach naukowych indeksowanych oraz udostępnianych w OA w bazach danych i serwisach naukowych. Prestiż i uznanie WoS na świecie wynika z zastosowania zaawansowanych technologii, pozwalających na przetwarzanie i odkrywanie dużego zbioru danych na wiele sposobów.

## Literatura

- Babik, W. (2011). Ekonomika informacji jako element zarządzania informacją w społeczeństwie informacji i wiedzy. Perspektywa infologiczna. *PTINT. Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej*, 19(1–2), 3–10.
- Babik, W. (2015). W kręgu nowych struktur zarządzania informacją. *PTINT. Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej*, 23(4), 13–19.
- Bar-Ilan, J. (2008). Which h-index? A comparison of WoS, Scopus, and Google Scholar. *Scientometrics*, 74(2), 257–271.
- Brzóska, H., Danecki, K., Franczak, M., Grabowska, K., Haratyk, P., Kalinowska, A., Moraczewska, M., Nowak, P., Paleczna, D., Rozkosz, E., Rybicka, K., Stunża, G., Szkodzińska, D., Szuflika, M., Śliwowski, K., Tarkowski, A., Wilkowski, M. (2013). Wolne licencje w nauce. Instrukcja. Pobrane z:

- [https://www.ifj.edu.pl/library/open-access/materials/Wolne\\_licencje\\_w\\_nauce.pdf](https://www.ifj.edu.pl/library/open-access/materials/Wolne_licencje_w_nauce.pdf) (15.03.19).
- Bubel, D. (2015). Managing knowledge about citations of researchers' publications in the aspect of Open Access. W: D. Bubel (red.), *Zarządzanie wiedzą i informacją w aspekcie parametryzacji uczelni* (s. 7–19). Częstochowa: Wydawnictwo Wydziału Zarządzania Politechniki Częstochowskiej.
- Bubel, D., Brzozowska, A., Szymczyk, K. (2015). Parametrization in the aspect of managing information about scientific output of university staff. W: *4<sup>th</sup> International Conference on Social Sciences and Society (ICSSS 2015)* (s. 113–117). Bellflower: Information Engineering Research Institute.
- Bubel, D., Jakubowski, M. (2015). Management of researchers' publications in the aspect of bibliometric studies. W: D. Bubel (red.), *Zarządzanie wiedzą i informacją w aspekcie parametryzacji uczelni* (s. 20–30). Częstochowa: Wydawnictwo Wydziału Zarządzania Politechniki Częstochowskiej.
- Chadegani, A.A., Salehi, H., Yunus, M.M., Farhadi, H., Fooladi, M., Farhadi, M., Ebrahim, N.A. (2013). A comparison between two main academic literature collections: Web of Science and Scopus databases. *Asian Social Science*, 9(5), 18–26.
- De Groote, S.L., Raszewski, R. (2012). Coverage of Google Scholar, Scopus, and Web of Science. A case study of the h-index in nursing. *Nursing Outlook*, 60(6), 391–400.
- Falagas, M.E., Pitsouni, E.I., Malietzis, G.A., Pappas, G. (2008). Comparison of PubMed, Scopus, Web of Science, and Google Scholar. Strengths and weaknesses. *The FASEB Journal*, 22(2), 338–342.
- Gomez-Jauregui, V., Gomez-Jauregui, C., Manchado, C., Otero, C. (2014). Information management and improvement of citation indice. *International Journal of Information Management*, (34), 257–271.
- Journal Citation Reports. (2019). Pobrane z: <https://login.webofknowledge.com> (15.03.2019).
- Klimko, R. (2016). O czym mówią cytowania: publikacje szczecińskich naukowców w Web of Science. *Przegląd Zachodniopomorski. Studia i Rozprawy*, 31(2), 161–173.
- Kung, Y.Y., Hwang, S.J., Li, T.F., Ko, S.G., Huang, C.W., Chen, F.P. (2017). Trends in global acupuncture publications. An analysis of the Web of Science database from 1988 to 2015. *Journal of the Chinese Medical Association*, 80(8), 521–525.
- Leydesdorff, L., Carley, S., Rafols, I. (2013). Global maps of science based on the new Web of Science categories. *Scientometrics*, 94(2), 589–593.



- Li, J., Burnham, J.F., Lemley, T., Britton, R.M. (2010). Citation analysis: Comparison of Web of Science, Scopus, SciFinder, and Google Scholar. *Journal of Electronic Resources in Medical Libraries*, 7(3), 196–217.
- Li, K., Rollins, J., Yan, E. (2018). Web of Science use in published research and review papers 1997–2017. A selective, dynamic, cross-domain, content-based analysis. *Scientometrics*, 115(1), 1–20.
- Materska, K. (2016). Aktualność koncepcji zarządzania informacją w dobie big data. Perspektywa informatologa. W: S.Cisek (red.), *Inspiracje i innowacje: zarządzanie informacją w perspektywie bibliologii i informatologii* (s. 47–59). Kraków: Biblioteka Jagiellońska.
- Mikki, S. (2009). Google Scholar compared to Web of Science. A literature review. *Nordic Journal of Information Literacy in Higher Education*, 1(1), 41–51.
- Nassi-Calò, L. (2017). *Evaluation metrics in science: current status and prospects*. *Revista Latino-Americana de Enfermagem*, 25, doi.org/10.1590/1518-8345.0000.2865
- Pacholska, A. (2001). Wybrane wydawnictwa ISI wykorzystywane w badaniach bibliometrycznych. *EBIB*, (11). Pobrane z: <http://www.ebib.pl/2001/29/pacholska.html> (15.03.2019).
- Rozkosz, E. (2014). Liczba cytowań i indeks H w „nowym” Web of Science. W: *Edukacja Informacyjna*. Pobrane z: <http://www.edukacjainformacyjna.pl/2014/02/thomson-reuters-zrezygnowal-z-web-of-knowledge/> (15.03.2019).
- Rozkosz, E. (2013). Liczba cytowań wg Web of Science. W: *Edukacja Informacyjna*. Pobrane z: <http://www.edukacjainformacyjna.pl/2013/02/liczba-cytowan-wg-web-of-science/#more-325> (15.03.2019).
- Rychlik, M., Theus M. (2018). Otwarty dostęp do piśmiennictwa naukowego. Przegląd funkcjonujących form – legalnych i nielegalnych. *Biblioteka*, 22(31), 57–173.
- Suber, P. (2014). Otwarty dostęp. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego. Pobrane z: [https://wuw.pl/data/include/cms/Otwarty\\_dostep\\_Suber\\_Peter\\_2014.pdf](https://wuw.pl/data/include/cms/Otwarty_dostep_Suber_Peter_2014.pdf) (15.03.2019).
- Web of Science. (2019). Pobrane z: <https://login.webofknowledge.com> (15.03.2019).
- Wójcik, M. (2018). Sztuczna inteligencja – potencjał dla procesów zarządzania informacją. *Przegląd Biblioteczny*, 86(1), 5–15.


*Tekst w wersji poprawionej wpłynął do redakcji 10 marca 2019 r.*

**Urszula Knop**

The Main Library

Częstochowa University of Technology

e-mail: [uknop@bg.pcz.pl](mailto:uknop@bg.pcz.pl)

 <https://orcid.org/0000-0002-5451-5830>

## **Open Access in information management and sharing of research resources – Web of Science**

**Abstract:** Open Access is constantly changing the approach to shaping the scientific information system. In the new operating conditions, the database of Web of Science citation indexes, used in bibliometrics, provides bibliographic data and abstracts as well as links to resources in Open Access. This website gives the possibility of grouping scientific publications, multi-aspect searching, analyzing and monitoring millions of documents in one place. The aim of the article is to draw attention to information management in the commercial Web of Science database and to present the methods of OA resources presentation in Web of Science and *Journal Citation Reports*.

Due to the extent of the issues, the consideration is limited to selected aspects of the presented subject matter.

**Keywords:** Journal Citation Reports. Management information. Open Access. Web of Science






## Magdalena Karciarz

Dolnośląska Szkoła Wyższa we Wrocławiu

e-mail: magda.karciaz@dsw.edu.pl

 <https://orcid.org/0000-0002-9976-1496>


## Joanna Wróbel

Zakład Zarządzania Informacją

Instytut Nauk o Kulturze

Uniwersytet Śląski w Katowicach

e-mail: joanna.wrobel@us.edu.pl

 <https://orcid.org/0000-0002-9572-476X>

# Analiza użyteczności wybranych polskich serwisów internetowych z zakresu Open Access za pomocą narzędzia Lighthouse

**Abstrakt:** Wolny dostęp do wiedzy – postulowany głównie przez ruch Open Access – zakłada, że użytkownik może korzystać z zasobów naukowych o dowolnej porze i w dowolnym miejscu, mogą też one pochodzić z różnych źródeł. Zasada ta, zgodna z biznesowym modelem 4A dostępu do wiedzy danej organizacji, implikuje konieczność projektowania stron internetowych umożliwiających użytkownikom wygodne dotarcie do poszukiwanych źródeł. W niniejszym artykule przedstawiono możliwości oceny użyteczności wybranych serwisów WWW z zakresu Open Access. Przeprowadzenie badania z wykorzystaniem narzędzia Lighthouse pozwala na odczyt parametrów oraz wskazanie błędów użyteczności strony WWW, dotyczących jej szeroko pojętej wydajności i jakości. Artykuł uzupełnia literatura z zakresu użyteczności, tworzenia stron WWW oraz odautorskie uwagi oparte na doświadczeniu zawodowym. Wnioski mają na celu wsparcie procesów badawczych oraz wdrażanie nowych postępowań badawczych, mogących wpływać na tworzenie przyjaznych stron z zakresu Open Access.

**Słowa kluczowe:** Lighthouse. Serwis Open Access. Użyteczność stron WWW

## Wstępne założenia

Założeniem niniejszego artykułu jest zbadanie użyteczności narzędzia Lighthouse w ocenie wybranych polskich serwisów Open Access. „Współcześnie potwierdzenie dostępu do informacji uznaje się za jedną z podstaw demokratycznego państwa” (Jabłoński, 2002, s. 10), dlatego tak ważne jest tworzenie funkcjonalnych serwisów Open Access. Założyć można, że serwisy udostępniające wiedzę na zasadach wolnego dostępu budują swoje strony z wykorzystaniem zasad użyteczności. Jest to założenie na tyle istotne, iż serwis stworzony zgodnie z dostępną wiedzą – z zakresu projektowania przyjaznych użytkownikowi stron WWW – staje się chętnie odwiedzanym miejscem w sieci, a jego zasoby są wykorzystywane. Funkcjonalnie zaprojektowana strona jest podstawą sprawnie działającej komunikacji z odbiorcą. Niniejszy artykuł ma na celu wskazanie możliwości użytkowania dostępnych narzędzi do badania mocnych i słabych stron wybranych polskich serwisów z zakresu Open Access w zakresie ich użyteczności. W celu wprowadzenia ram oceny do badania zastosowano narzędzie firmy Google – wtyczkę Lighthouse. Dobór stron oraz zakres badań zostaną szerzej przedstawione w dalszej części artykułu.

Na rzecz idei Open Access w Polsce intensywnie działa organizacja Creative Commons Polska. Jak można przeczytać na stronie: „jednym z zadań Creative Commons jest też edukacja prawnicza – zwiększenie świadomości wpływu systemu własności intelektualnej na kulturę i społeczeństwo, ale także zwiększenie zrozumienia i poszanowania dla prawa i cudzej twórczości” (*Creative*). Działania te polegają na oferowaniu użytkownikom „gotowych narzędzi prawnych skierowanych zarówno do twórców, jak i do odbiorców” (*Creative*). Narzędzia te służą do określania licencji, lecz nie posiadają wytycznych, jak budować użyteczne strony zawierające treści dotyczące wolnego dostępu. To zadanie realizuje Koalicja Otwartej Edukacji (dalej: KOED) (*Koalicja*). Jest to porozumienie organizacji pozarządowych oraz instytucji działających w obszarze nauki, edukacji i kultury. W ramach KOED wydawane są publikacje promujące, wyjaśniające czy wspomagające rozumienie Open Access. Można je pobrać za darmo na stronie KOED. Wśród oferowanych publikacji (na dzień 6 grudnia 2018 r.) nie było żadnej z zakresu użyteczności stron WWW lub związanych z tym działań. Analiza literatury podanej na stronach KOED (*Publikacje*) dowodzi, że skupiono się zwłaszcza na promocji, sposobach korzystania i aspektach prawnych. Opracowanie *Udane projekty open access w Polsce: studia przypadków* (Grodecka, 2013) wskazuje, że polscy autorzy zajmują się kwestiami idei

i upowszechniania tego modelu wiedzy. Dlatego podjęte zagadnienie wydaje się tak istotne. Jego rolę na Konferencji Polskiego Towarzystwa Informatyki (KPI) w Katowicach (Zarządzanie informacją w nauce, Katowice 2018) podkreślili Dominik Piotrowski i Paweł Marzec. W wystąpieniu na temat możliwości wykorzystania automatycznych narzędzi analitycznych w procesie optymalizacji serwisów internetowych (m.in. Lighthouse) wskazali praktyczne rozwiązania dla witryny Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu (Piotrowski, Marzec, 2018). Obcojęzyczna literatura z zakresu użyteczności stron dotyczących Open Access również skupia się na aspektach ideologicznych, promocyjnych, w mniejszym stopniu na aspektach funkcjonalno-technicznych. W artykule *A framework for improving web accessibility and usability of Open Course Ware sites* (Rodríguez, Pérez, Cueva, Torres, 2017) autorzy przedstawili metodologię oceny dostępności i użyteczności stron Open Course Ware, a także wskazówki dotyczące poprawy tych parametrów. Dodatkowym wsparciem architektury stron jest promowana w źródłach zasada 4A (określana również skrótowo ATAWADAC), zaznaczająca ramy dostępu do informacji i zarządzania nią. Akronim powstał poprzez wykorzystanie nazw najważniejszych ogniw współczesnej komunikacji (nadawca–treść–odbiorca): Any Time (o każdej porze), Any Where (z każdego miejsca), Any Device (na każdym nośniku), Any Content (z każdego źródła). Użytkownicy poruszający się w tak ustalonych granicach stanowią dość zmienną w gustach grupę. Umiejętność stosowania zasad implikowanych z ATAWADAC oraz techniczne dopasowanie stron z rzetelną treścią do potrzeb odbiorców stanowią o ich wyróżnieniu w internetowym bogactwie informacji. Wdrażanie zasad ATAWADAC szerzej opisuje twórca terminu Xavier Dalloz na swoim blogu (Dalloz, 2018). Istotność idei dostępu do wiedzy, edukacji omawiają Aymeric Bouchereau i Ioan Roxin (Bouchereau, Roxin, 2017). Przedstawione w niniejszym tekście rozważania są przyczynkiem do systematycznych badań z tego zakresu.

### Po pierwsze – badania użyteczności

Ekonomiczna definicja użyteczności brzmi: „zdolność dobra do zaspokajania potrzeb. Określa subiektywną przyjemność, pożytek lub zadowolenie płynące z konsumowanych (ew. posiadanych) dóbr. W szerszym ujęciu jest to satysfakcja i przyjemność wobec korzyści, jaką osiągają konsumenci w wyniku użycia (konsumpcji) jakiegoś dobra” (*Użyteczność*). Na potrzeby poruszanych w artykule kwestii podkreślić

należy słowa klucze: pożytek, zadowolenie, satysfakcja z konsumowanych dóbr. Przeprowadzenie badań dotyczących satysfakcji, pożytku czy zadowolenia z konsumowania informacji z zakresu Open Access, wymagałoby podejścia jakościowego, opartego na subiektywnych odczuciach użytkowników. Konieczność rozbudowania tych badań o weryfikowalne dane ilościowe, ograniczenie zakresu stron związanych z Open Access oraz trudność w zbieraniu rzetelnych danych wpłynęły na poszukiwanie innych możliwości analizy użyteczności stron.

Internet i branża reklamowa stosują termin „usability” (*Usability*), odnoszący się do ergonomii i funkcjonalności stron WWW. Użyteczna strona internetowa posiada intuicyjną nawigację, pozwala szybko dotrzeć do czytelnych informacji, niesie przekaz zrozumiały dla odbiorców.

Pole badawcze zostało zawężone do serwisów gromadzących wiedzę na zasadach wolnego dostępu (OA). Warto przypomnieć, że serwisy stanowią grupę funkcjonalnie powiązanych ze sobą stron internetowych, na których możliwe jest indywidualizowanie informacji (poprzez zakładanie kont, logowanie, zapamiętywanie preferencji). Dlatego z badania wykluczone zostały typowe repozytoria, stanowiące swoiste magazyny wiedzy. Do zestawienia trafił jednak agregator Federacji Bibliotek Cyfrowych (<https://fbc.pionier.net.pl/>), jako serwis internetowy uwzględniający gromadzenie, przetwarzanie i udostępnianie informacji o dostępnych online zbiorach polskich instytucji nauki i kultury. W celu usystematyzowania pola badawczego przyjęta została propozycja portalu Uwolnij Naukę<sup>1</sup> (<https://uwolnijnauke.pl/>), który wyróżnia następujące strony spełniające powyższe kryteria:

1. **Portal Uwolnij Naukę** (dalej: PUN) – <https://uwolnijnauke.pl/>
2. **Polskie Biblioteki Cyfrowe** (dalej: PBC) – <https://fbc.pionier.net.pl/>
3. **Platforma Otwartej Nauki** (dalej: PON) – <http://pon.edu.pl/>
4. **Koalicja Otwartej Edukacji** (dalej: KOE) – <http://koed.org.pl/>
5. **Otwarte Zasoby Kamila Śliwowskiego** (indeks i wyszukiwarka) (dalej: OZ) – <https://otwartzasoby.pl>
6. **Scholaris** – portal dla nauczycieli – <http://scholaris.pl>.

Wymienione serwisy (w węższym znaczeniu zwane portalami internetowymi) poddane zostały analizie za pomocą wtyczki Lighthouse (Google, Lighthouse, PWA, Piotrowski). Otwarte, bezpłatne i dostępne dla każdego użytkownika internetu narzędzie analityczne Lighthouse służy do poprawy jakości serwisów internetowych. Jego podstawowe

---

<sup>1</sup> Uwolnij Naukę – portal Koalicji Otwartej Edukacji zrzeszający aktywistów podejmujących inicjatywy na rzecz otwartej nauki. Zawiera informacje dotyczące polityki naukowej i prawa autorskiego, wspiera działania bibliotek, uczelni i studentów.

funkcjonalności są wbudowane, wraz z innymi narzędziami deweloperskimi, w przeglądarkę Google Chrome. Pozwala to przeprowadzić bardzo szczegółowy audyt strony internetowej.

Badaniu poddano następujące wskaźniki:

- **performance** – wydajność, optymalizacja kodu strony, czas ładowania się skryptów i multimediów;
- **progressive web app** – zgodność witryny z wymogami technologii **progressive web apps**. Progresywne aplikacje sieciowe to innowacyjne rozwiązanie ukierunkowane na nadanie serwisowi wyglądu i sposobu działania takiego jak aplikacja internetowa;
- **accessibility** – audyt w zakresie dostępności/użyteczności strony internetowej, obejmujący takie elementy, jak: kolorystyka strony, tytuły poszczególnych sekcji, struktura serwisu, rozmieszczenie treści;
- **best practices** – dobre praktyki związane z projektowaniem i zwiększaniem widoczności stron internetowych, np. użycie protokołu HTTPS;
- **SEO** – podstawowe wytyczne dotyczące optymalizacji witryny w wyszukiwarce Google.

Audyt za pomocą Lighthouse sprawia, że twórcy serwisów mogą podnosić jakość pracy ze stroną i projektować dobre rozwiązania dla użytkownika z zakresu Open Access. Narzędzie Lighthouse sygnalizuje, gdzie znajdują się mankamenty wybranych atrybutów użyteczności. Chodzi o użyteczność rozumianą jako zbiór atrybutów technicznych.

W wyniku omówionego wcześniej audytu otrzymujemy raport zawierający wskazania mocnych i słabych punktów strony. Najważniejsze są jednak propozycje rozwiązań sugerujące poprawę poszczególnych wskaźników. Ta cecha, wyróżniająca Lighthouse spośród innych aplikacji deweloperskich, została też zawarta w nazwie, która po polsku oznacza latarnię morską (aby ostrzegać, oświetlać i wskazywać drogę).

Google Lighthouse pozwala nam zbadać konkretne wskaźniki. Pierwszy z nich, **performance** (wydajność), dotyczy analizy serwisu pod kątem wydajności i czasu ładowania skryptów, Java Script, CSS. Podczas obu testów najlepiej w tym zakresie wypadła strona OZ (odpowiednio 68% i 54%). Wskaźnik ten jest zależny m.in. od rozwiązań wdrożonych w serwisie internetowym, tzn. gdzie są umieszczone zasoby strony (serwery, rozwiązania technologiczne na hostingu, usługa hostingu, liczba osób w danym momencie użytkujących stronę, jakość łącza internetowego na sprzęcie użytym do testów). Dlatego wyniki niemal każdego wykonanego testu mogą się różnić. W przypadku Otwartych Zasobów (OZ) po doświadczeniu przeglądania strony, klikania, sprawdzania, obserwacji, jak szybko wyświetlają się zdjęcia i wczytują dalsze



linki, użytkownik jest w pełni zadowolony. Strona bardzo sprawnie działa również na urządzeniach mobilnych. Następna pod względem wydajności jest PUN (odpowiednio 40% i 59%). Tutaj ta różnica jest znacząca, możliwe, że w ciągu ostatniego miesiąca poprawiono parametry techniczne. Doświadczenie pokazuje, że trzeba chwilę poczekać, aż strona załaduje się pierwszy raz, potem już sprawnie poruszamy się pomiędzy poszczególnymi treściami, zakładkami, zdjęcia ładują się szybko. Pozostałe serwisy, jak widać na wizualizacjach wyników audytu, wypadają w tym badaniu znacznie gorzej. W niniejszym artykule nie dokonano szczegółowej analizy każdego wskaźnika dla wszystkich serwisów, ale wskazano na rolę badania performance. Jeśli chcemy poprawić jakość doświadczenia użytkowników poszukujących wiedzy na danych stronach, to – przy założeniu, że dysponujemy finansami i czasem – warto to zrobić.

Wskaźnik **progressive web app** (PWA) umożliwia sprawdzenie zgodności z wytycznymi technologii PWA – progresywnych aplikacji sieciowych, które są uruchamiane w postaci zwykłej strony internetowej i działają jak natywna aplikacja mobilna lub aplikacja desktopowa. Dzięki nim można dopasować stronę do wymogów użytkowników mobilnych. Wskaźnik ten jest łatwiej „uchwytny”, gdyż każdą stronę można otworzyć na komputerze i np. na telefonie, a następnie porównać swoje doświadczenia. Interesujące, że audyt dla strony Scholaris za pierwszym razem wypadł bardzo słabo (15%), a za drugim w ogóle nie został wyliczony. W obu testach najlepiej wypadły OZ (odpowiednio 54% i 58%).

Trzeci wskaźnik to **accessibility**, czyli badanie użyteczności serwisu, obejmujące analizę struktury, kolorystyki, poszczególnych tytułów sekcji. Mówimy tutaj również o dostosowaniu stron WWW do potrzeb osób niewidomych i niedowidzących. W Polsce dostępność serwisów instytucji publicznych dla osób niepełnosprawnych jest obowiązkowa i regulowana prawem przez WCAG 2.0 (WCAG), czyli wytyczne skierowane do twórców i administratorów witryn, będące zbiorem dokumentów opublikowanych przez Web Accessibility Initiative (WAI). Zalecenia stanowią pomoc podczas projektowania stron i serwisów internetowych dostępnych dla wszystkich osób na zasadzie równości. Dąży się do stworzenia takiej architektury strony internetowej, aby mogły z niej skorzystać także osoby niepełnosprawne, nie używając przy tym dodatkowych urządzeń i aplikacji.

Wskaźnik **best practices** pozwala przeprowadzić analizę witryny pod kątem dobrych praktyk projektowania stron internetowych oraz zwiększania ich widoczności w wyszukiwarkach, np. przez zastosowa-

nie protokołu HTTPS. Warto dodać, że choć zalecenie zastosowania go od 2018 r. stanowi jedną z podstaw podczas budowania strony, to aż w połowie badanych serwisów nie został on wprowadzony (PON, KOED, Scholaris).

Ostatni wskaźnik, odpowiadający za analizę **SEO**, informuje o tym, czy witryna spełnia warunki w zakresie optymalizacji dla wyszukiwar-ki Google. Tutaj jest już bardzo mało miejsca na własne interpretacje. Poddane analizie serwisy funkcjonują w sieci od dłuższego czasu, ich widoczność dla wyszukiwarek jest stosunkowo wysoka. Jeśli ma ona być na najwyższym poziomie, warto prześledzić zalecenia Lighthouse, a następnie je wdrożyć. Dobrymi praktykami mogą pochwalić się serwisy Koalicji Otwartej Edukacji (KOE) oraz Otwarte Zasoby (OZ).

## Po drugie – elementy oceny i optymalizacja

W przeprowadzonym badaniu serwisy (PUN, PBC, PON, KOE, OZ, Scholaris) zostały sprawdzone w zakresie wydajności, optymalizacji kodu strony, zminimalizowania czasu ładowania (CSS-a, JavaScript). Badanie powtórzono po półtoramiesięcznej przerwie, w celu uwie-rzytelnienia i weryfikacji wyników poddawanych dalszej analizie. Na rys. 1 i rys. 2 zaprezentowano wyniki testów z 27 listopada 2018 r. oraz 14 stycznia 2019 r. dla poszczególnych wskaźników.

Połączenie danych liczbowych z kolorami pozwala łatwiej zorien-tować się, jakie są wyniki audytu przeprowadzonego przez narzędzie Lighthouse. Zakres dla koloru zielonego wynosi 90–100; jest to bardzo dobry wynik, a zalecenia dotyczą wprowadzenia niewielkich zmian. Kolor pomarańczowy, przyporządkowany dla zakresu 50–89, oznacza, że wyniki są dobre, ale można je poprawić. Każdy wskaźnik zazna-czony na pomarańczowo można podnieść, dążąc do zakresu powyżej 90. Natomiast kolor czerwony odnosi się do wyników od 0 do 49. Taki wynik wskazuje, że jeśli zależy nam na wydajności, użyteczności i funkcjonalności witryny, koniecznie trzeba jeszcze nad nią popra-cować. Najlepszym przykładem jest portal dla nauczycieli Scholaris. Użytkownik, który nigdy wcześniej nie miał do czynienia z tą stroną, trafiając na nią za pomocą urządzenia mobilnego, będzie potrzebował czasu, by zrozumieć, czemu ona służy. Jednak internauci nie chcą cze-kać i szukać potwierdzenia wiarygodności. Zwyczajnie zamykają stronę i szukają innych źródeł.

Warto jeszcze zwrócić uwagę, że audyt podaje konkretne zalecenia i rozwiązania. Tych rekomendacji jest dużo i są niezwykle szczegółowe.



**Rys. 1.** Wyniki testu przeprowadzonego 27 listopada 2018 r., wykonanego narzędziem Lighthouse dla badanych serwisów dotyczących Open Access  
 Źródło: Opracowanie własne.



**Rys. 2.** Wyniki testu przeprowadzonego 14 stycznia 2019 r., wykonanego narzędziem Lighthouse dla badanych serwisów dotyczących Open Access  
 Źródło: Opracowanie własne.

Mają one na celu globalną poprawę strony, ale jeśli ktoś nie jest projektantem czy programistą, może nie wiedzieć, na co zwrócić uwagę. Dlatego warto zaznaczyć, że w pierwszej kolejności należy wdrożyć te zalecenia, które są istotne dla wyszukiwarki Google i dla użytkowników, ale nie wymagają dużego nakładu pracy. Wdrożenie protokołu HTTPS jest obecnie standardem, niestety, połowa z omawianych portali go nie posiada. Responsywność strony, czyli poprawne wyświetlanie się na urządzeniach mobilnych, wpływa na odbiór i funkcjonalność strony oglądanej na małych ekranach. Szybkość, z jaką pokazują się zdjęcia na stronie, zależy od rozmiarów grafik i ich ciężaru podczas wgrywania w obrębie witryny na etapie projektowania. Omówione zalecenia są priorytetowe i koniecznie należy je wprowadzić w celu podwyższenia użyteczności.

## Podsumowanie

Warto postawić pytanie: Dlaczego tak ważne są testy użyteczności? Odpowiedź powinna wskazywać przede wszystkim ten obszar, który pozwala na wykrycie pól eksploatacji utrudniających realizację potrzeb użytkownika oraz wpływających negatywnie na jego realną satysfakcję w trakcie korzystania ze strony.

Omawiane w tekście przykłady stron promujących ideę otwartych zasobów (PUN, PBC, PON, KOE, OZ, Scholaris) pokazują, że nawet jeśli stronę nasycimy wartościowymi treściami, ale nie zadamy o dostosowanie jej do standardów użyteczności, to użytkownicy nie będą chcieli zapoznać się z jej zawartością. Pod względem użyteczności najlepiej oceniona została strona Kamila Śliwowskiego (OZ), dotycząca wszelkiego rodzaju otwartych zasobów, zarówno edukacyjnych, jak i baz instytucji kultury. Zawiera ona również cenne informacje na temat nowych technologii wykorzystywanych w edukacji. Najniższe noty otrzymała strona Platformy Otwartej Nauki (PON). Możemy na niej przeczytać, że twórcom przyświecał cel, by serwis stał się „centrum kompetencji w zakresie otwartych modeli komunikacji naukowej i dystrybucji wiedzy” (<http://pon.edu.pl>). Wydaje się, że zastosowanie testów użyteczności mogłoby pomóc osobom zarządzającym stroną w realizacji tej idei. Poddawanie serwisów z zakresu Open Access testom weryfikacyjnym wykorzystującym dostępne narzędzia (m.in. Lighthouse) może wymiennie przyczynić się do wzrostu częstotliwości odwiedzania tych serwisów, a co za tym idzie – szerszego propagowania idei otwartej nauki. Jednak badanie, obejmujące serwisy spójne informacyjnie, należa-

łoby przeprowadzić ponownie, w regularnych odstępach czasu. Dodatkowo w celu wykluczenia błędów ocena powinna być sformułowana na podstawie większej liczby dostępnych narzędzi.

Opisana we wstępie zasada 4A, która wyraża się w słowach: Any Time (o każdej porze), Any Where (z każdego miejsca), Any Device (na każdym nośniku), Any Content (z każdego źródła), potwierdza konieczność podejmowania działań ukierunkowanych na zwiększenie satysfakcji odbiorców. Użytkownicy poruszający się w tak ustalonych granicach, stanowiący dość zmienną grupę, mają bezpośredni wpływ na żywotność strony. W dobie internetowego zalewu informacji dbałość o wysokiej jakości architekturę serwisów, zastosowanie standardów i monitorowanie ich działania stanowią podstawę budowania marki.

Analiza wybranych aspektów użyteczności polskich stron z zakresu Open Access (z użyciem narzędzia Lighthouse) dowodzi, w jaki sposób można badać ich dobre i słabe strony, śledzić działania użytkowników w celu optymalizacji wykorzystania umieszczanych treści oraz kreowania pozytywnych doświadczeń wśród odbiorców witryn. Ma być zachętą do prowadzenia systematycznych badań, które wspomogą ruch Open Access w dotarciu z informacją do jego adresatów. Stanowi przyczynek do przeprowadzenia szerszych i regularnych badań w tym zakresie.

## Literatura

- Bouchereau, A., Roxin, I. Semantic annotation resources to learn with connected thing. Pobrane z <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED579393.pdf> (27.05.2019).
- Creative Commons. O nas. Pobrane z: <https://creativecommons.pl/o-nas/> (6.12.2018).
- Dalloz, X. (2018). Notre vision business. Pobrane z <http://www.dalloz.com/?p=1913> (17.05.2019).
- Google Lighthouse – recenzja narzędzia – agencja SEM (SEO i PPC) Semahead (2018). Pobrane z: <http://semahead.pl/blog/google-lighthouse-recenzja-narzedzia.html> (24.05.2019).
- Grodecka, K. (2013). *Udane projekty open access w Polsce. Studia przypadków*. Toruń: Stowarzyszenie EBIB.
- Jabłoński, M. (2002). *Dostęp do informacji i jego granice. Wolność informacji, prawo dostępu do informacji publicznej, ochrona danych osobowych*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Koalicja Otwartej Edukacji. Pobrane z: <https://koed.org.pl/pl/> (14.01.2019).


- Lighthouse, Web Performance, Architecture, And You | Snugug. Pobrane z: <https://snugug.com/musings/lighthouse-web-performance-architecture-and-you/> (24.05.2019).
- Otwarte Zasoby Kamila Śliwowskiego. Pobrane z: <https://otwartezasoby.pl> (6.11.2018).
- Piotrowski D.M. PWA i Lighthouse jako znak nawigacyjny dla bibliotek. Pobrane z: <https://www.cmswbibliotekach.umk.pl/progresywne-aplikacje-webowe/pwa-i-lighthouse-jako-znak-nawigacyjny-dla-bibliotek/> (24.05.2019).
- Platforma Otwartej Nauki. Pobrane z: <http://pon.edu.pl/> (10.01.2019).
- Polskie biblioteki cyfrowe. Pobrane z: <https://fbc.pionier.net.pl/> (6.11.2018).
- Publikacje o otwartości. Pobrane z: <https://koed.org.pl/pl/publikacje-o-otwartosci/> (12.01.2019).
- PWA (Progressive Web App) – PierwszeKroki (2017). Blog About Web & App Development and Teams (blog). Pobrane z: <https://sunscrapers.com/blog/pwa-pierwsze-kroki/> (24.05.2019).
- Rodríguez, G., Pérez, J., Cueva, S., Torres, R. (2017). A framework for improving web accessibility and usability of Open Course Ware sites. *Computers & Education* 109, 197–215.
- Scholaris — portal wiedzy dla nauczycieli. Pobrane z: <http://scholaris.pl/> (06.11.2018).
- Usability. W: Słownik pojęć związanych z Internetem i branżą reklamową. Pobrane z: <https://slownik.intensys.pl/definicja/usability/> (2.06.2019).
- Uwolnij Naukę. Pobrane z: <https://uwolnijnauke.pl/> (10.01.2019).
- Użyteczność (ekonomia). Pobrane z: [https://pl.wikipedia.org/wiki/Użyteczność\\_\(ekonomia\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Użyteczność_(ekonomia)) (2.12.2018).
- WCAG 2.0. Pobrane z: <http://wcag20.widzialni.org/> (3.06.2019).

*Tekst w wersji poprawionej wpłynął do redakcji 5 czerwca 2019 r.*

**Magdalena Karciarz**

University of Lower Silesia in Wrocław

e-mail: magda.karciaz@dsw.edu.pl

 <https://orcid.org/0000-0002-9976-1496>


**Joanna Wróbel**

Department of Information Management

Institute of Culture Studies

University of Silesia in Katowice

e-mail: joanna.wrobel@us.edu.pl

 <https://orcid.org/0000-0002-9572-476X>

**Usability analysis of some Polish open-access journal websites  
applying an auditing tool Lighthouse**

**Abstract:** Free access to education – as per Open Access movement – is based on the fact that a user can reach data at any place, any time, and by using various sources. This rule agrees with business model 4A about accessing organization database, and it implies the necessity of designing web pages helping their users accessing a source of information conveniently. A role of this article is to discuss the 4A Rule and its influence on using the information, retaining users, as well as reviewing performance of chosen Open Access service. Using Lighthouse as a tool allows pointing out any errors on the web page's performance and its quality. This article is enriched by literature about creating web pages, as well as by writer's comments based on author's experience.


**Keywords:** 4A Rule. Lighthouse. Open Access. Usability. Web design








## **Aneta Drabek**

Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego  
Centrum Informacji Naukowej i Biblioteka Akademicka  
Uniwersytet Śląski w Katowicach  
e-mail: [aneta.drabek@ciniba.edu.pl](mailto:aneta.drabek@ciniba.edu.pl)  
 <https://orcid.org/0000-0003-1269-9309>

## **Grażyna Razik**

Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego  
Centrum Informacji Naukowej i Biblioteka Akademicka  
Uniwersytet Śląski w Katowicach  
e-mail: [grazyna.razik@ciniba.edu.pl](mailto:grazyna.razik@ciniba.edu.pl)  
 <https://orcid.org/0000-0001-9059-6183>

# **Repozytorium RE-BUŚ jako miejsce upowszechniania dorobku naukowego pracowników Uniwersytetu Śląskiego Komunikat**

**Abstrakt:** Ruch Open Access rozwija się i zyskuje zwolenników wśród autorów, redakcji czasopism i wydawców monografii. Zalety otwartego dostępu, takie jak zwiększenie widzialności dorobku czy wzrost cytowalności, sprawiają, że autorzy coraz chętniej publikują prace w Open Access, ale także sami szukają miejsc, gdzie można umieszczać otwarte teksty. Naprzeciw ich oczekiwaniom wychodzą twórcy repozytoriów gromadzących teksty i dane oraz udostępniających je szerokiemu gronu odbiorców. Celem tej pracy jest popularyzacja i promocja Repozytorium Uniwersytetu Śląskiego RE-BUŚ jako bazy, która służy zwiększaniu widzialności dorobku pracowników Uniwersytetu.

**Słowa kluczowe:** Creative Commons. Open Access. Repozytorium Uniwersytetu Śląskiego RE-BUŚ. Uniwersytet Śląski w Katowicach

## Wstęp

Prowadzenie badań naukowych oraz ich późniejsza publikacja w postaci artykułów czy monografii to tak naprawdę pierwszy etap uprawiania nauki. Drugi stanowi dotarcie z wynikami do osób zajmujących się tym samym zagadnieniem, czyli faktycznie włączenie tych wyników do obiegu naukowego. Z uwagi na to, że literatury naukowej wciąż przybywa, temat rozpowszechniania informacji naukowych w ramach instytucji i poza nią jest często poruszany. Rozpowszechnianie to może być realizowane poprzez kanały informacyjne, takie jak: bibliograficzne bazy danych, pełnotekstowe bazy danych (w tym m.in. repozytoria i biblioteki cyfrowe), strony czasopism naukowych, media społecznościowe i inne. Potocznie mówi się, że dany tekst został znaleziony w internecie, jednak w przypadku literatury naukowej najczęściej oznacza to, iż umieszczono go w którymś z wiarygodnych źródeł elektronicznych, a nie na przypadkowych stronach. Rosnąca liczba tekstów naukowych oraz rozwój narzędzi wyszukiwawczych sprawiły, że znacznie bardziej atrakcyjne i częściej wykorzystywane są bazy pełnotekstowe lub bibliograficzne, bezpośrednio linkujące do stron, z których można pobrać kompletne teksty. Publikacje wymagające dalszych poszukiwań (np. w bibliotece czy archiwum) stają się mniej popularne, a często nawet pomijane w przygotowaniu przeglądu literatury.

Pisząc o bazach pełnotekstowych, nie sposób pominąć zagadnienia faktycznego dostępu do publikacji naukowych, który bardzo często jest płatny. Osoba zainteresowana może skorzystać z dostępu elektronicznego do takiego tekstu pod warunkiem prenumeraty bazy lub czasopism (np. przez instytucję) lub wykupienia indywidualnego dostępu do konkretnej publikacji. Wzrost cen sprawia, że instytucje czasem muszą zrezygnować z przydatnego źródła tylko dlatego, że nie mają funduszy na jego zakup. Kryzys związany z brakiem możliwości dostępu do wyników badań doprowadził do powstania ruchu Open Access (OA). Z dostępem Open Access mamy do czynienia, gdy użytkownik może czytać, pobierać, drukować i przeszukiwać teksty bez ograniczeń prawnych, finansowych i technicznych, z wyjątkiem prawa autora do zachowania integralności pracy, uznania autorstwa i wykorzystania zgodnie z prawem (*Budapest*).

Ruch Open Access prężnie się rozwija, a otwartych publikacji wciąż przybywa. W bazie danych Web of Science Core Collection wśród publikacji z 2005 r. 15% stanowiły teksty otwarte. Odsetek ten w kolejnych latach systematycznie rósł, w 2017 r. osiągając blisko

30%<sup>1</sup>. Zwiększa się także liczba czasopism wydawanych w otwartym dostępie. UlrichsWeb™ Global Serials Directory, jedna z największych baz gromadzących dane o czasopismach wydawanych na całym świecie, podaje, że aktualnie ukazuje się około 76 tys. czasopism naukowych. Najbardziej znany katalog zbierający i weryfikujący dane o naukowych czasopismach OA – *Directory of Open Access Journals* (DOAJ) – odnotowuje ich obecnie blisko 13 tys. (stan na kwiecień 2019 r.) (*Directory*). Zapewne nie wszystkie otwarte czasopisma naukowe są tam odnotowane<sup>2</sup>, należy więc zakładać, że ta liczba jest większa.

Rozwój czasopism OA oraz wzrost świadomości autorów i członków redakcji miały wpływ na rozwój repozytoriów, w których deponowane są wyniki badań. Dzięki temu autorzy wiedzą, co mogą deponować, i tym chętniej angażują się w tworzenie instytucjonalnego repozytorium. Stanowi on swego rodzaju cyfrowy magazyn, w którym umieszczane i udostępniane są pełne teksty publikacji naukowych lub gromadzone zbiory danych. Liczba repozytoriów stale rośnie. Baza OpenDOAR, zbierająca informacje na ten temat, odnotowuje ich 4131 (OpenDOARStatistics)<sup>3</sup>. W Polsce najstarszym i największym cyfrowym magazynem jest Repozytorium Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza AMUR (Karwasińska, Rychlik, 2010; Karwasińska, Rychlik, 2013). Wiele polskich repozytoriów korzystało i nadal korzysta z doświadczeń bibliotekarzy z Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu, którzy przetrarli szlaki w tej działalności<sup>4</sup>. Celem niniejszego artykułu jest scharakteryzowanie Repozytorium RE-BUŚ oraz wskazanie jego roli w upowszechnianiu dorobku naukowego pracowników i studentów Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

## Początki RE-BUŚ

Pierwsze doświadczenia w zakresie umieszczania tekstów na platformie cyfrowej na Uniwersytecie Śląskim wiążą się z pracami nad współtworzeniem Śląskiej Biblioteki Cyfrowej (ŚBC), założonej przez

---

<sup>1</sup> Obliczenia własne na podstawie danych z bazy Web of Science Core Collection.

<sup>2</sup> Analiza polskich czasopism naukowych pozwoliła na zidentyfikowanie 896 czasopism, które deklarują wykorzystywanie jednej z licencji Creative Commons, natomiast baza DOAJ indeksuje ponad 400 polskich czasopism.

<sup>3</sup> Stan na 7 kwietnia 2019 r.

<sup>4</sup> Dziękujemy Paniom Małgorzacie Rychlik i Monice Theus z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu oraz Pani Ewie Rozkosz za pomoc i udzielenie wskazówek, które okazały się bardzo pomocne przy tworzeniu Repozytorium RE-BUŚ.

Bibliotekę Śląską w Katowicach i Uniwersytet Śląski w 2006 r. Podczas tych prac możliwe było zgłębienie zagadnień digitalizacji, tworzenia metadanych i tych dotyczących prawa autorskiego (Bratkowski, Lis, Szulc, red., 2017). Uniwersytet Śląski umieszcza w Śląskiej Bibliotece Cyfrowej wybrane prace naukowe i czasopisma wydawane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego oraz powstałe na uczelni prace doktorskie, których autorzy wyrazili na to zgodę. Analiza widoczności tych prac w wyszukiwarkach naukowych, takich jak Google Scholar czy BASE, pokazała, że bardzo rzadko pojawiają się w wynikach wyszukiwania lub też znaleźć je można na odległych stronach wyników. Na słabą widoczność miał wpływ fakt, że Śląska Biblioteka Cyfrowa gromadzi różnorodne materiały, w tym teksty literatury pięknej, rękopisy, mapy, pocztówki, książki adresowe, prasę lokalną i wiele innych, które nie mają charakteru naukowego. Badania widzialności publikacji naukowych umieszczonych w ŚBC dowiodły, że Google Scholar jako wyszukiwarka naukowa praktycznie nie indeksuje zdeponowanych tam materiałów (lub robi to wybiórczo), pomimo dostosowania parametrów biblioteki cyfrowej w celu optymalizacji wyszukiwania. Inną przyczyną może być umieszczanie w bibliotece cyfrowej całych tomów tekstów zamiast poszczególnych fragmentów (rozdziałów czy artykułów) lub przygotowywanie zeskanowanych publikacji w formacie djvu, który nie jest już obsługiwany przez najpopularniejsze przeglądarki.

Tymczasem oczekiwania autorów tekstów i ich użytkowników wzrosły. To, że publikacja jest umieszczona gdziekolwiek w internecie, już nie wystarczy. Coraz ważniejszy staje się szybki i łatwy dostęp do niej. Użytkownicy z reguły nie znają wielu baz danych, bibliotek cyfrowych, katalogów czy repozytoriów. Najczęściej korzystają z przeglądarek internetowych i tam spodziewają się znaleźć interesujące ich teksty. Badania wskazują, że 80,9% polskich naukowców wskazało Google jako główne narzędzie pozyskiwania informacji o publikacjach. Większość z tych osób (71,3%) szukała tylko na pierwszej stronie wyników, na drugą stronę docierało niespełna 4% ankietowanych, a na trzecią – 1,6% (Kolasa, 2017, s. 176). Z tych badań wynika, że projektanci baz danych powinni mieć na uwadze nie tylko przyjazny interfejs, ale przede wszystkim wdrożenie wszelkich narzędzi służących do odpowiedniego wypożyczonowania danej informacji w wynikach wyszukiwania. Nieindeksowanie baz danych w wyszukiwarkach może doprowadzić do tego, że o ich zawartości będzie wiedzieć jedynie wąskie grono bibliotekarzy.

Doświadczenia bibliotekarzy specjalizujących się w wyszukiwaniu informacji potwierdzają, że publikacje zamieszczone w repozytoriach

są dobrze widoczne i wyświetlają się na pierwszych stronach wyników. Zalet repozytoriów jest znacznie więcej. Wśród nich wymienić można:

- zwiększenie widzialności dorobku;
- indeksowanie bibliografii załącznikowych, co wpływa na podwyższenie wskaźnika cytawalności;
- łatwiejszy sposób na wykrycie plagiatu (programy antyplagiatowe porównują dany tekst z tekstami znajdującymi się w sieci);
- bezpieczną archiwizację danych;
- ograniczenie kosztów (nie ma konieczności drukowania kolejnych kopii);
- wzrost prestiżu uczelni i możliwość osiągnięcia wyższego miejsca w rankingach;
- wspieranie edukacji studentów (Rychlik, Karwasińska, 2007, s. 157–159).

Analiza potencjalnych korzyści, a także oczekiwania władz uczelni sprawiły, że podjęto decyzję o utworzeniu repozytorium instytucjonalnego dla Uniwersytetu Śląskiego. Koordynacją wszelkich działań z tym związanych miała się zająć Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego. Etap koncepcyjny został poprzedzony wyjazdem służbowym zaangażowanych w projekt tworzenia repozytorium pracowników do Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu i Biblioteki Dolnośląskiej Szkoły Wyższej we Wrocławiu<sup>5</sup>, gdzie poznawali oni działanie repozytoriów, aspekty prawne i techniczne oraz kwestie dotyczące współpracy z pracownikami naukowymi.

Prace rozpoczęły się od przygotowania koncepcji prezentującej podstawowe założenia dotyczące repozytorium. Opracowano wstępną propozycję struktury repozytorium UŚ, które miało zawierać publikacje naukowe i popularnonaukowe pracowników, doktorantów i studentów Uniwersytetu. Wszystkie opublikowane prace miały być „otwarte”. Zapadła też decyzja odnośnie do oprogramowania – wybrano najczęściej używane w polskich i światowych repozytoriach otwarte oprogramowanie DSpace.

Pod koniec listopada 2016 r. do Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego został złożony wniosek o finansowanie działalności upowszechniającej naukę. Jeden z punktów zgłoszonych w ramach zadania 3. „udostępnianie zasobów bibliotecznych w formie elektronicznej” obejmował finansowanie repozytorium Uniwersytetu Śląskiego.

---

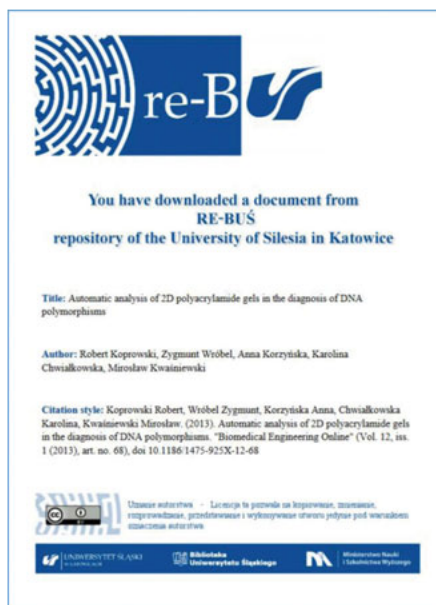
<sup>5</sup> Wyjazd odbył się w dniach 25–26 października 2016 r. Wzięli w nim udział bibliotekarze z Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego: Grażyna Razik, Aneta Drabek i Andrzej Koziara.

W kwietniu 2017 r. ogłoszono wyniki tego konkursu, a wśród projektów ocenionych pozytywnie znalazł się projekt dotyczący RE-BUŚ. Wniosek uzyskał częściowe wsparcie finansowe, które obejmowało umieszczenie w repozytorium 1000 publikacji<sup>6</sup>. W związku z tym wystosowana została prośba do władz Uniwersytetu Śląskiego o przyznanie środków na wdrożenie oprogramowania, zaprojektowanie logo i wsparcie techniczne projektu. Po uzyskaniu zapewnienia o przyznaniu odpowiedniej kwoty rozpoczęły się prace techniczne. Równocześnie przygotowywano zarządzenie w sprawie utworzenia Repozytorium (*Zarządzenie*, 2018), regulamin korzystania z niego oraz zasób przydatnych informacji dotyczących zagadnień prawnych i ustalania praw do publikacji. Powstała wówczas również oficjalna nazwa – Repozytorium Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach (RE-BUŚ).

Pod koniec 2017 r. można było zaprezentować Repozytorium społeczności akademickiej. Powstał zrab główny – 14 kolekcji głównych podzielonych na podkolekcje. Przyjęto, że prace będą deponowane bezpośrednio przez autorów prac (pracowników, doktorantów i studentów Uniwersytetu Śląskiego) albo przez redaktorów-bibliotekarzy. Procedura obejmuje 2 etapy: deponowanie publikacji oraz sprawdzenie rekordu i zatwierdzenie go przez redaktora. Dodatkowo każda zarchiwizowana publikacja ma być uzupełniana o tzw. stronę informacyjną (rys. 1), zawierającą następujące elementy: tytuł, nazwiska i imiona autorów, opis bibliograficzny, licencja, na jakiej została zdeponowana praca. Za tą decyzją przemawiało kilka względów. Po pierwsze, ma ona charakter promocyjny. Osoby, które dotrą do pliku nie bezpośrednio przez stronę RE-BUŚ, ale poprzez wyszukiwarkę, otrzymają informację, że pobraly plik z instytucjonalnego repozytorium. Jest to gwarancja wiarygodności pobranego tekstu. Drugi powód to uzupełnienie pliku o opis bibliograficzny publikacji. W większości współcześnie wydawanych czasopism na stronie tytułowej każdego artykułu, oprócz nazwiska autora i tytułu, dodawane są informacje o czasopiśmie, a także tom, numer, zakres stron czy identyfikator DOI. Taki plik z artykułem zawiera więc informacje wystarczające do przygotowania prawidłowego opisu bibliograficznego. Wiele starszych czasopism czy rozdziałów z monografii takich informacji nie posiada, a dodanie ich do pliku ułatwia korzystanie z publikacji i jej prawidłowe cytowanie.

---

<sup>6</sup> Utworzenie Repozytorium Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach (RE-BUŚ) było współfinansowane ze środków Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego (Umowa nr 645/P-DUN/2017).



**Rys. 1.** Przykładowa strona informacyjna

Źródło: (<https://rebus>).

Pierwszy etap zamieszczania pracy w RE-BUŚ to jej deponowanie. Proces ten jest prosty – polega na wypełnieniu formularza, gdzie należy podać niezbędne metadane: nazwiska i imiona autorów, tytuł, dane dotyczące źródła (czasopismo, monografia lub materiały konferencyjne), datę publikacji, identyfikatory (ISSN, ISBN, DOI), typ publikacji (artykuł, rozdział, monografia, prezentacja itd.), a także charakterystykę treściową w postaci słów kluczowych i abstraktu. Po wpisaniu danych osoba deponująca musi załączyć plik w formacie pdf, wybrać odpowiednią licencję (jedną z licencji Creative Commons lub licencja autora) i zaakceptować oświadczenie, w którym potwierdza, że ma prawa do publikowanego dzieła.

Drugi etap należy do redaktora, który przegląda metadane i – jeśli to konieczne – uzupełnia je. Następnie sprawdza, czy dana praca została opublikowana zgodnie z zadeklarowaną licencją i, w razie wątpliwości, kontaktuje się z autorem. Czasem konieczna jest również korekta graficzna zeskanowanego pliku i automatyczne optyczne rozpoznanie tekstu, czyli proces umożliwiający dodanie do pliku (składającego się z obrazów) warstwy tekstowej danej publikacji. Te działania poprawiają jakość pliku i sprawiają, że możliwe jest jego przeszukiwanie. Ostatnią czynnością stanowi przygotowanie strony informacyjnej i dodanie jej do pliku.



Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego gromadzi i opracowuje doktoraty, dlatego ustalono, że prace osób, które wyraziły pisemną zgodę na publikację w otwartym dostępie, umieszczać będą w RE-BUS redaktorzy.

Przygotowane zostały instrukcje deponowania prac oraz udostępniania ich na licencji Creative Commons. Oba wymienione dokumenty oraz inne akty prawne (w tym zarządzenie w sprawie utworzenia Repozytorium) zostały zamieszczone na stronie Centrum Informacji Naukowej i Biblioteki Akademickiej<sup>7</sup>, a następnie udostępnione na stronie Repozytorium.

Oficjalne uruchomienie Repozytorium Uniwersytetu Śląskiego nastąpiło 23 lutego 2018 r.

## Opis repozytorium

Repozytorium Uniwersytetu Śląskiego RE-BUS<sup>8</sup> zostało umieszczone w domenie Uniwersytetu Śląskiego i zaprojektowane w kolorystyce zgodnej z kolorami uczelni. Ma ono budowę hierarchiczną. Utworzono 12 działów głównych, odpowiadających wydziałom Uniwersytetu Śląskiego, dział przypisany jednostkom ogólnouczelnianym i międzywydziałowym oraz zespół bibliotek Uniwersytetu Śląskiego. Każdy z działów został podzielony na 5 takich samych kolekcji: artykuły, książki i rozdziały, materiały dydaktyczne, materiały konferencyjne i rozprawy doktorskie. W Repozytorium zarejestrowano dotychczas 257 użytkowników.

Do 8 kwietnia 2019 r. w RE-BUS znalazło się 8510 publikacji, w tym:

- 4363 artykuły;
- 3408 książek i rozdziałów;
- 3 materiały dydaktyczne;
- 47 materiałów konferencyjnych;
- 689 prac doktorskich.

Prace deponowane w RE-BUS, oprócz podstawowych metadanych, obowiązkowo uzupełniane są o słowa kluczowe i abstrakty. Każdy plik w procesie zatwierdzania publikacji zaopatrzony jest w identyfikator URI Handle System, dzięki czemu dokument ma stałe miejsce w sieci. Wszystkie publikacje są dostępne w ramach otwartego dostępu i odpowiednio oznakowane wykorzystaną licencją Creative Commons lub inną.

---

<sup>7</sup> <http://ciniba.edu.pl/repozytorium-re-bus>.

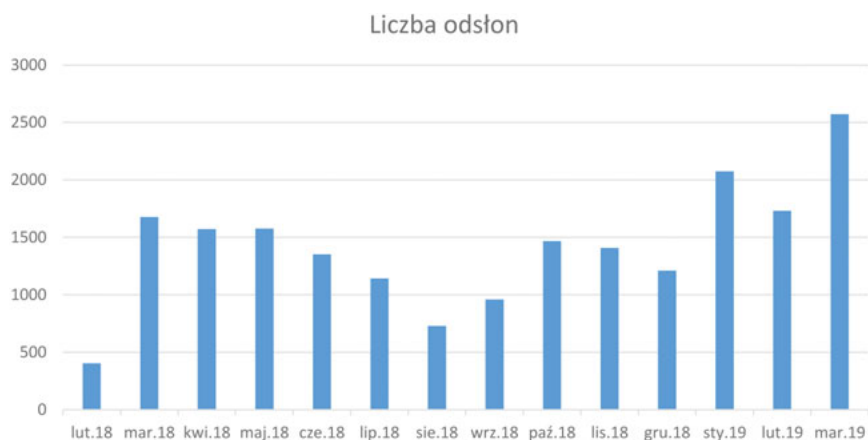
<sup>8</sup> <https://rebus.us.edu.pl>.

Metadane o publikacjach umieszczonych w Repozytorium są pobierane przez takie agregatory, jak CEON, a także przez wyszukiwarkę BASE (Bielefeld Academic Search Engine). Po niespełna roku działalności RE-BUŚ jest na szóstym miejscu wśród zgłoszonych do CEON repozytoriów instytucjonalnych pod względem liczby zdeponowanych prac. Metadane z Repozytorium RE-BUŚ są także wykorzystywane przez multiwyszukiwarkę EBSCO Discovery Service, co pozwala na poszerzenie możliwych wyników wyszukiwania. Repozytorium zostało zarejestrowane w światowych katalogach repozytoriów (OpenDOAR i ROAR). Jest również widoczne w Google Scholar (GS), który przeszukuje strony naukowe i edukacyjne oraz naukowe bazy danych i stanowi jedno z podstawowych źródeł przeznaczonych do wyszukiwania literatury naukowej.

Dzięki wbudowanym statystykom DSpace autorzy prac umieszczonych w Repozytorium mogą śledzić statystyki odwiedzin swoich prac, czyli:

- liczbę wszystkich odwiedzin;
- liczbę odwiedzin w poszczególnych miesiącach;
- liczbę odwiedzin z poszczególnych krajów i miast;
- liczbę pobranych plików.

Od uruchomienia Repozytorium publikacje w nim umieszczone zostały wyświetlone ponad 1 mln 660 tys. razy. Istnieje również możliwość śledzenia statystyk poprzez Google Analytics. Dzięki nim wiadomo, że w ciągu 13 miesięcy RE-BUŚ doczekał się ponad 20 tys. odsłon. Na wykresie 1 pokazano liczbę odsłon w poszczególnych miesiącach.



**Wykres 1.** Liczba odsłon Repozytorium RE-BUŚ (23.02.2018–31.03.2019)

Źródło: Obliczenia własne na podstawie Google Analytics.

## Promocja

Jeszcze przed oficjalnym uruchomieniem Repozytorium w jego bazie umieszczono kilkaset publikacji. Chodziło o to, żeby zachęcić autorów do czynnego uczestniczenia we współtworzeniu RE-BUŚ. Poza tym istotne było pokazanie, że publikacje te stosunkowo szybko trafiają do obiegu naukowego i są widoczne w Google Scholar. Działania promocyjne w pierwszym etapie skupiały się na tym, żeby naukowcy Uniwersytetu Śląskiego dowiedzieli się, że Repozytorium zostało otwarte i do czego ma służyć. Prorektor ds. badań naukowych prof. Andrzej Noras przesłał do wszystkich pracowników e-mail z informacjami dotyczącymi RE-BUŚ. W „Gazecie Uniwersyteckiej UŚ” ukazał się krótki artykuł o Repozytorium (Witek, 2018). Utworzono również konta w mediach społecznościowych (Facebook i Twitter), na których promowane są wybrane publikacje zdeponowane w RE-BUŚ. Prace pobrane z Repozytorium są umieszczane przez niektórych naukowców w innych serwisach, takich jak ResearchGate czy Academia.edu. Repozytorium promują też pająki (rys. 2), które na plakacie zaprojektowanym przez Michała Tomaszka przekonują, że deponowanie zwiększa widoczność w sieci.



Rys. 2. Projekt plakatu reklamującego RE-BUŚ  
Źródło: Autor plakatu: Michał Tomaszek.

Wiosną 2018 r. odbyły się spotkania z pracownikami Uniwersytetu Śląskiego, które stanowiły okazję do upowszechniania idei Open Access, przedstawiania zalet otwartego publikowania, a także kwestii związanych z prawem autorskim. Poruszane na spotkaniach zagadnienia dotyczące majątkowych praw autorskich okazały się bardzo ważne, ponieważ nieznajomość prawa autorskiego powstrzymuje autorów przed samodzielnym deponowaniem.

### **Sposoby pozyskiwania tekstów**

Oprócz zachęcania społeczności akademickiej Uniwersytetu Śląskiego do samodzielnego deponowania prac podjęte zostały działania mające na celu pozyskiwanie tekstów do opracowania przez redaktorów. Nawiązana została współpraca z Wydawnictwem Uniwersytetu Śląskiego polegająca na tym, że Biblioteka UŚ otrzymuje monografie naukowe, które można zdeponować w Repozytorium 18 miesięcy po ich publikacji. Wszystkie te prace umieszczone są na licencji Creative Commons (CC BY-NC-ND 4.0 – Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe). Artykuły z czasopism wydawanych przez Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego mogą być umieszczane przez redaktora Repozytorium (ale także przez samych autorów) na wspomnianej licencji natychmiast, bez embarga. W ten sposób w RE-BUŚ znalazły się wszystkie teksty pracowników Uniwersytetu Śląskiego wydane w ramach serii „Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego” w latach 2009–2016. Umowy wydawnicze, jakie obowiązywały od 2009 r., nie wymagały proszenia autorów o zgodę. Aby poszerzyć zasób Repozytorium o wcześniejsze prace wydane w ramach „Prac Naukowych Uniwersytetu Śląskiego”, podjęto decyzję dotyczącą pozyskiwania zgód autorskich. Na podstawie danych zgromadzonych w prowadzonej przez Bibliotekę Uniwersytetu Śląskiego Bibliografii Dorobku Pracowników UŚ przygotowane zostały informacje o monografiach i rozdziałach poszczególnych pracowników. Zwrócono się do autorów z prośbą o wyrażenie zgody na umieszczenie tych tekstów w otwartym repozytorium instytucjonalnym. Odpowiedzi zebrane dotychczas z Wydziału Filologicznego, największego wydziału UŚ, pozwalają wnioskować, że propozycja spotkała się z zainteresowaniem i warto skierować takie prośby także do pracowników innych jednostek. Starsze prace pracowników Uniwersytetu Śląskiego z pewnością mogą stanowić unikatowy zasób, który nie był dostępny w sieci lub był obecny szczątkowo. Umieszczenie w Repozytorium wersji elektronicznej prac

dostępnych do tej pory jedynie w wersji tradycyjnej pozwoli na ich ponowne włączenie do obiegu naukowego.

Bibliografia Dorobku Pracowników UŚ stanowi dla redaktorów Repozytorium także źródło informacji o pracach naukowych opublikowanych na otwartych licencjach. Teksty te umieszczane są równolegle w RE-BUŚ. Polityka gromadzenia danych do Bibliografii zakłada, że każdą publikację zgłaszaną tam jako Open Access od razu wprowadza się do Repozytorium. W Bibliografii umieszczany jest link do RE-BUŚ, co sprawia, że linki w Bibliografii są stabilne i nie wymagają ciągłych weryfikacji. To ważne, bo z badań wynika, że dostępność adresów WWW prowadzących do publikacji maleje i po 5–6 latach może wynieść około 50–60% (Roszkowski, Włodarczyk, 2016, s. 31).

Jeśli w trakcie przeszukiwania baz danych, otwartych czasopism lub innych repozytoriów redaktorzy RE-BUŚ odnajdą otwarty tekst autorów z Uniwersytetu Śląskiego, takie prace są pobierane i deponowane w RE-BUŚ. W tym samym celu założono także alerty w bazach danych (Scopus oraz Web of Science Core Collection), które pozwalają na śledzenie nowych otwartych publikacji afiliowanych do Uniwersytetu Śląskiego.

Zespół RE-BUŚ pomaga autorom, którzy chcą samodzielnie umieścić tekst, w digitalizacji i przygotowaniu plików w formacie pdf. Wobec trudności w ocenie stanu prawnego publikacji redaktorzy służą pomocą w ustaleniu praw do niej, często także pytają o zgodę wydawcę czy redakcję czasopisma.

### **Plany na przyszłość**

W ciągu roku redaktorom Repozytorium udało się zrobić bardzo wiele. Uruchomili Repozytorium Uniwersytetu Śląskiego, ale też wprowadzili ponad 8,5 tys. publikacji. Ważne jest dalsze pozyskiwanie prac, które będzie można umieścić w Repozytorium. Wśród nich będą na pewno prace najnowsze, ale też starsze, o ile uda się uzyskać zgodę autora lub właściciela majątkowych praw autorskich.

Równolegle planowane są kolejne spotkania z pracownikami i studentami Uczelni. Będą one dotyczyły zagadnień związanych z upowszechnianiem idei otwartego publikowania, zaletami publikowania w instytucjonalnym repozytorium (np. wzrost cytowalności). Jako że wciąż niewielu pracowników ma konta w RE-BUŚ (257 z około 2 tys. pracowników naukowych UŚ), warto zachęcać pozostałych do ich zakładania i samodzielnego deponowania swoich tekstów. Chodzi też o to, żeby pracownicy nie bali się publikować w Open Access i świadomie

wybiali czasopisma lub wydawców oferujących taki model publikacyjny. Dzięki Repozytorium Uniwersytetu Śląskiego RE-BUŚ wyniki badań prowadzonych na Uniwersytecie Śląskim mają szansę trafić do szerokiego grona odbiorców i służyć naukowcom na całym świecie.

1 października 2018 r. zaczęła obowiązywać nowa ustawa o szkolnictwie wyższym. Wraz z nią uległy zmianie pozostałe akty wykonawcze, w tym rozporządzenie w sprawie ewaluacji jakości działalności naukowej. I choć w rozporządzeniu tym nie ma mowy ani o repozytoriach, ani o Open Access (choćby w kontekście raportowania odpowiednich danych do baz centralnych, takich jak Polska Bibliografia Naukowa, jak miało to miejsce w ocenie parametrycznej przeprowadzonej w 2017 r.), to kwestia utrzymywania i rozwijania Repozytorium wydaje się bezsporna. Zespół Repozytorium UŚ stawia sobie za cel bieżące deponowanie wszystkich publikacji Open Access przygotowywanych przez pracowników i studentów Uniwersytetu. Informacje zgromadzone w RE-BUŚ są przekazywane do Bibliografii Dorobku Pracowników UŚ, a stamtąd do Polskiej Bibliografii Narodowej oraz Portalu Pracownika UŚ (wewnętrznej bazy Uniwersytetu, w której tworzone są potrzebne raporty i zestawienia dla władz). Dane na temat prac w otwartym dostępie staną się elementem oceny pracowników, będą także wykorzystywane podczas opracowywania dokumentów (np. Sprawozdania Rektora z działalności UŚ) czy ankiet.


## Literatura

- Bratkowski, P., Lis, R., Szulc, M. (red.). (2017). *Cyfrowa pamięć regionu, 10 lat Śląskiej Biblioteki Cyfrowej*. Katowice: Biblioteka Śląska.
- Budapest Open Access Initiative [BOAI]. (2002). Pobrane z: <https://www.budapestopenaccessinitiative.org/read> (7.04.2019).
- Directory of Open Access Journals [DOAJ]. 2019. Pobrane z: <https://doaj.org/> (2.01.2019).
- <https://rebus.us.edu.pl/handle/20.500.12128/233>.
- Karwasińska, E., Rychlik, M. (2010). AMUR – Repozytorium Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza. Pobrane z: <https://repozytorium.amu.edu.pl/handle/10593/202> (2.01.2019).
- Karwasińska, E., Rychlik, M. (2013). Doświadczenia z funkcjonowania pierwszego w Polsce repozytorium instytucjonalnego na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. W: *Repozytoria i biblioteki cyfrowe c.d. Tworzenie i archiwizowanie zasobów, XXI edycja seminarium w cyklu*


- digitalizacja, 5 czerwca 2013, Warszawa*. Pobrane z: <https://repozytorium.amu.edu.pl/handle/10593/6498> (2.01.2019).
- Kolasa, W.M. (2017). Polskie czasopisma humanistyczne w perspektywie SEO. W: E. Kulczycki (red.), *Komunikacja naukowa w humanistyce* (175–210). Poznań: Wydawnictwo Naukowe Instytutu Filozofii UAM.
- OpenDOAR Statistics. Pobrane z: [http://v2.sherpa.ac.uk/view/repository\\_visualisations/1.html](http://v2.sherpa.ac.uk/view/repository_visualisations/1.html) (7.04.2019).
- Roszkowski, M., Włodarczyk, B. (2016). Cytowania zasobów sieciowych w polskich czasopismach z zakresu bibliotekoznawstwa i informatologii, analiza aktualności adresów URL. *Zagadnienia Informatyki Naukowej – Studia Informacyjne, 1*, 21–43.
- Rychlik, M., Karwasińska, E. (2007). Repozytorium instytucjonalne jako czynnik wspomagający rozwój nauki w środowisku akademickim. *Biblioteka, 11*, 153–167.
- Witek, J. (2018). Upowszechnianie dorobku naukowego. *Gazeta Uniwersytecka UŚ, 7*, 12.
- Zarządzenie z dnia 19.02.2018 r. Rektora UŚ w sprawie utworzenia Repozytorium Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach (RE-BUŚ). Pobrane z: <http://bip.us.edu.pl/zarzadzenie-nr-212018> (7.04.2019).

*Tekst w wersji poprawionej wpłynął do redakcji 23 kwietnia 2019 r.*

**Aneta Drabek**

University of Silesia Library  
Scientific Information Centre and Academic Library  
University of Silesia in Katowice  
e-mail: aneta.drabek@ciniba.edu.pl  
 <https://orcid.org/0000-0003-1269-9309>

**Grażyna Razik**

University of Silesia Library  
Scientific Information Centre and Academic Library  
University of Silesia in Katowice  
e-mail: grazyna.razik@ciniba.edu.pl  
 <https://orcid.org/0000-0001-9059-6183>

**The RE-BUŚ Repository as a place of  
scholarly output dissemination  
for the University of Silesia academic employees  
Announcement**

**Abstract:** The Open Access Movement has been on the increase and gaining popularity among contributors, but also editorial boards of journals and authors of monographs. Such undeniable advantages of Open Access as enhancing the availability and the impact factor of their works, encourages authors to utilize this form of publishing, also by actively searching for places where their texts will be made available. Designed to meet these expectations are repositories which gather and store texts and data, in order to make it accessible to wide spectre of audience. This article aims at popularizing and promoting the RE-BUŚ Repository of the University of Silesia as a database set up to increase the visibility of the University employees' output.

**Keywords:** Creative Commons. Open Access. The RE-BUŚ Repository of the University of Silesia in Katowice








## Z WARSZTATU PRAKTYKA

---

**Anita Tomanek**

Biblioteka Śląska w Katowicach

e-mail: Anita.Tomanek@bs.katowice.pl

 <https://orcid.org/0000-0002-7675-308X>

### Obsługa bazy Bibliografia Regionalna Biblioteki Śląskiej – jej zawartość oraz funkcjonalności

**Abstrakt:** Tematem artykułu jest obsługa bazy Bibliografia Regionalna Biblioteki Śląskiej, jej zawartość i funkcjonalności. Przedstawiony został schemat działania i możliwości wyszukiwawcze, jakie daje baza. Omówiono dostępne opcje wyszukiwania, przechowywania i przetwarzania pozyskanych informacji, a także możliwości przygotowywania zestawień bibliograficznych. Bazę umiejscowiono wśród innych elementów systemu bibliograficznego tworzonego w Bibliotece Śląskiej. Zalicza się do niego m.in. opracowywane od 1936 r. w katowickiej księgarni bibliografie Śląska, które stanowią tradycyjne i nowoczesne, elektroniczne źródła informacji o regionie. W tekście zaprezentowano historyczne i współczesne rozwiązania stosowane w zakresie tworzenia bibliografii Śląska. Przedstawiono możliwości, jakie daje oddana do rąk użytkowników w 2017 r. baza: tworzenie sieciowych połączeń między rekordami bibliograficznymi a pełnymi tekstami zamieszczanymi w bibliotekach cyfrowych oraz powiązanie z innymi hasłami w niezależnych systemach informacji regionalnej. Scharakteryzowano możliwości łączenia bazy bibliograficznej i katalogu bibliotecznego w zakresie jednoczesnego wyszukiwania interesującego tematu.

**Keyword:** Baza bibliograficzna. Bibliografia regionalna. Bibliografia Regionalna Biblioteki Śląskiej. Biblioteka cyfrowa. Biblioteka Śląska w Katowicach. Digitalizacja. Dostęp online. Linkowanie. Opis bibliograficzny. Publikacja cyfrowa

### Wprowadzenie

Baza Bibliografia Regionalna Biblioteki Śląskiej (dalej: Baza BRBS), zaprojektowana przez Sygnity Business Solutions S.A., została udostępniona czytelnikom 26 stycznia 2017 r. Stanowi zatem stosunkowo nowe

narzędzie bibliograficzne, warte omówienia w celach instruktażowych i typowo dydaktycznych. W dalszej części artykułu przedstawiono schemat jego działania, możliwości wyszukiwawcze, zawartość i funkcjonalności. Takie monograficzne ujęcie tematu wiąże się również z celami promocyjnymi. Twórcom bazy zależy bowiem na jak najszerszym rozpropagowaniu BRBS jako produktu Biblioteki Śląskiej w Katowicach.

Ta elektroniczna baza ma stanowić kompletne źródło informacji śląskoznawczej, co jest warunkowane wcześniejszymi pracami bibliograficznymi podejmowanymi w katowickim ośrodku. Warto więc pokrótce przypomnieć historię tworzonych w Bibliotece bibliografii Śląska (dzieje te są przedmiotem licznych opracowań, np.: Bątkiewicz, 2001; Magiera, 2017). Należy cofnąć się do okresu międzywojennego, kiedy zapoczątkowane zostały prace nad pierwszą bibliografią. To właśnie wtedy, w 1933 r. przy Bibliotece Sejmu Śląskiego powołano do życia Komitet Bibliograficzny w celu tworzenia bibliografii terytorialnej, która byłaby „ważną pomocą bibliograficzną w badaniach nad zagadnieniami śląskimi i szczególnym zadaniem regionalnym Biblioteki” (*Sprawozdanie*, [1938], s. 17). Efektem tych działań był opublikowany w 1936 r. pierwszy zeszyt bibliografii Śląska, zatytułowany „Wykaz Literatury Bieżącej o Śląsku”, zawierający opisy dokumentów wydanych w 1935 r. Został on opracowany pod redakcją Jacka Koraszewskiego, przy współpracy Marty Pampuchówny i Ludwika Brożka<sup>1</sup> (*Sprawozdanie*, [1938], s. 5; *Sprawozdanie*, [1939], s. 2–3). W bibliografii tej odnotowywano dokumenty dotyczące Śląska z każdej dziedziny nauki, ze szczególnym uwzględnieniem wydarzeń kulturalnych, społecznych i politycznych w językach: polskim, niemieckim, francuskim i czeskim. Ukazywała się regularnie do 1939 r.<sup>2</sup> w formie kwartalnych zeszytów zaopatrzonych w indeksy. Prace nad „Wykazem” przerwał wybuch wojny. Lata 1939–1945 i okres powojenny nie sprzyjały wznowieniu prac bibliograficznych.

Do tematu opracowania bibliografii retrospektywnej Śląska powrócono w 1953 r. na I Konferencji Naukowej Komisji Bibliografii i Bibliotekoznawstwa Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego (*Pierwsza*, 1956). Podjęto wówczas decyzję o utworzeniu dwóch ośrodków biblio-

<sup>1</sup> W kolejnych latach grono współpracowników powiększyło się o cztery osoby. Według *Sprawozdania Dyrektora Śląskiej Biblioteki Publicznej imienia Józefa Piłsudskiego z działalności Biblioteki w roku 1937* nad „Wykazem” pracowali ponadto: Franciszek Prus, Alfred Piecha, Franciszek Szymiczek i Regina Roguszczaówna. Te same osoby zostały także wymienione w *Sprawozdaniu* za rok 1938.

<sup>2</sup> Ukazały się następujące zeszyty: 1–4 (1935), 1–4 (1936), 1–4 (1937), 1–4 (1938), 1 (1939); roczniki 1938 i 1939 bez skorowidza systematycznego i alfabetycznego.

graficznych – we Wrocławiu i w Katowicach. Dokonano także podziału prac, co miało służyć wyeliminowaniu ich dublowania – Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu miała zająć się przygotowaniem bibliografii śląskich druków polskich i Polski dotyczących od XV do XVIII w., natomiast Biblioteka Śląska w Katowicach – przygotowaniem druków z XIX i XX w. Prac jednak nie podjęto. Dopiero po kolejnej konferencji poświęconej problematyce bibliografii regionalnej ziem zachodnich, zorganizowanej w 1960 r. przez Instytut Bibliograficzny Biblioteki Narodowej w Warszawie (*Materiały*, 1968), w Bibliotece Śląskiej rozpoczęto prace nad bieżącą bibliografią terytorialną Śląska. Działania zaowocowały wydaniem w 1963 r. pierwszego rocznika „Bibliografii Śląska” za rok 1960. W efekcie długotrwałych braków kadrowych i finansowych opracowywanie poszczególnych roczników przedłużało się. Ostatni tom za 1989 r. ukazał się dopiero w 2011 r. W sumie przez 48 lat wydano 30 roczników za lata 1960–1989 (opublikowanych w latach 1963–2011). Ostatni tom daleki był od aktualności – ukazał się 12 lat od daty nominalnej rocznika. Podjęto wówczas decyzję o zaprzestaniu kontynuacji prac w takim zakresie.

Zachodzące w Polsce zmiany ustrojowe wpłynęły na rejestrowanie w bibliografiach nowych treści i typów dokumentów. Należy pamiętać, że „Bibliografia Śląska” uwzględniała niemal wszystkie typy dokumentów dotyczących Śląska w historycznych granicach (od Zielonej Góry po Maków Podhalański). W tym czasie niezależnie od Biblioteki Śląskiej wiele ośrodków opracowywało już własne, lokalne bibliografie (np. Bielsko-Biała, Opole, Wrocław). „Bibliografia Śląska”, uwzględniająca tematykę dotyczącą województw: bielskiego, częstochowskiego, jeleniogórskiego, katowickiego, legnickiego, opolskiego, wałbrzyskiego, wrocławskiego oraz wielu miejscowości, które na przestrzeni lat zmieniły swoją przynależność administracyjną do różnych województw, powieślałyby tylko zawarte w nich informacje. W związku z tym zapadła decyzja, że 1989 rok będzie ostatnim opracowanym rocznikiem. Tymczasem ze względu na opóźnienia w opracowywaniu „Bibliografii Śląska”, podjęto prace nad „Bibliografią Województwa Śląskiego”, z założenia mającą charakter bardziej bieżący i lokalny. Decyzję ułatwiło przeprowadzenie w 1999 r. reformy administracyjnej – w skład województwa śląskiego włączono wówczas wcześniejsze województwa: bielskie, częstochowskie i katowickie. Niestety, braki finansowo-kadrowe kolejny raz spowodowały, że ukazały się tylko 4 tomy za lata 1999–2002 (wydane w latach 2003–2015). W 2018 r. zakończono prace nad rocznikiem 2003 i rozpoczęto opracowywanie kolejnego. Aby maksymalnie wykorzystać czas i pracę bibliografów, w roku tym postanowiono, że

„Bibliografia Województwa Śląskiego” nie będzie już ukazywała się w wersji drukowanej. Czas, jaki pracownicy Działu Zbiorów Śląskich sporządzający bibliografię regionalną poświęcali na przygotowanie rocznika do druku (prace redakcyjno-korektorskie), zostanie przeznaczony na opracowywanie kolejnego tomu. Podejmując taką decyzję, położono nacisk na kompletność wspomnianej Bazy BRBS. Natomiast by uzyskać ciągłość informacji zawartych w bibliografiach Śląska i Bazy BRBS, należy jeszcze uzupełnić lata 1990–1998 z terytorium województwa katowickiego oraz lata 2004–2005 z terytorium województwa śląskiego.

Trzecią, najbardziej aktualną bibliografią regionalną opracowywaną w Bibliotece Śląskiej jest „Bibliografia Bieżąca Województwa Śląskiego”<sup>3</sup>. Ukazuje się na bieżąco od 2006 r. i od początku wszystkie rekordy ujmowane są w Bazie BRBS. Ponadto wprowadzane są do niej opisy bibliograficzne tworzonych w Dziale Zbiorów Śląskich: kwerend, zestawień i bibliografii tematycznych (zarówno podmiotowych, jak i przedmiotowych).

Wszystkie wymienione bibliografie wchodzi w skład Śląskiej Bazy Naukowej tworzonej w Bibliotece Śląskiej (Kowalska, Kaczmarek, 2015; Lis, 2015). Baza ta to regionalny klaster informacyjny skupiający niezależne, lecz powiązane ze sobą multimedialne serwisy sieciowe prezentujące informacje regionalne w postaci tekstów, ikonografii, filmów, plików dźwiękowych i rekonstrukcji 3D, a dotyczące wiadomości ogólnych, danych biograficznych i geograficzno-historycznych. Można w nich również odnotowywać materiały zamieszczane na stronach WWW. W klastrze docelowo znajdują się serwisy tworzone przez Bibliotekę Śląską (katalog elektroniczny OPAC, Śląska Biblioteka Cyfrowa wraz z Biblioteką Cyfrową Biblioteki Śląskiej, Encyklopedia Województwa Śląskiego, Podręcznik Edukacji Regionalnej oraz wspomniane już bibliografie Śląska, a zatem również Baza BRBS) i planowane, mające powstać w Instytucie Badań Regionalnych Biblioteki Śląskiej (Śląska Baza Biograficzna i Śląski Słownik Geograficzno-Historyczny) (*Projekty*).

---

<sup>3</sup> W 2018 r. ukazał się ostatni drukowany zeszyt ujmujący opisy dotyczące pierwszego kwartału 2018 r.

## **Bibliografia Regionalna Biblioteki Śląskiej – charakterystyka ogólna**

Baza BRBS to ostatnie uruchomione w Bibliotece Śląskiej elektroniczne źródło informacji o Śląsku. W 1998 r. na potrzeby tworzonej bibliografii regionalnej zakupiono system komputerowy PROMAX, a w 2012 r. – PROLIB, dzięki którym w Bazie BRBS dostępne są wprowadzane opisy bibliograficzne niektórych roczników bibliografii („Bibliografia Śląska” – 1988 i 1989; „Bibliografia Województwa Śląskiego” – od 2000; „Bibliografia Bieżąca Województwa Śląskiego” – całość, od 2006 r.). Niestety, programy te nie były wyposażone w moduł OPAC umożliwiający prezentowanie Bazy BRBS czytelnikom. Dopiero fundusze pozyskane z projektu „Poszerzenie i usprawnienie dostępu do zasobów ŚBC wraz z digitalizacją i udostępnieniem piśmiennictwa regionalnego” (Magiera, 2017) dały możliwość zakupu i instalacji oprogramowania OPAC. W ramach harmonogramu prac wynikających z realizacji projektu, na 2017 r. zaplanowano m.in. retrokonwersję opisów bibliograficznych zawartych w „Wykazie Literatury Bieżącej o Śląsku” z lat 1935–1939, a także powiązanie ich z dokumentami źródłowymi zamieszczonymi w Śląskiej Bibliotece Cyfrowej oraz innych polskich i zagranicznych bibliotekach cyfrowych. Dzięki tym działaniom w Bazie BRBS znalazło się 4927 opisów bibliograficznych i 3448 linków odsyłających do pełnych tekstów tworzonych w okresie międzywojennym. Uruchomiona w styczniu 2017 r. Baza BRBS zawierała około 88 000 rekordów. Według stanu na 1 grudnia 2018 r. jest ich 110 631, a z jej zasobów skorzystano już 20 757 razy (według wskazania licznika wejść na stronę).

Dostęp do Bazy BRBS jest możliwy na kilka sposobów: poprzez bezpośredni alias (<http://bibliografia.bs.katowice.pl>), ze strony głównej Biblioteki Śląskiej (<http://bs.katowice.pl>) w zakładce *Bibliografia* lub poprzez baner, który informuje o nowościach wprowadzanych w księżnicy. W zakładce *O bibliotece* znajduje się podstrona *Bibliografia regionalna*, gdzie zamieszczono podstawowe dane dotyczące opracowywanych w Bibliotece bibliografii, a także podlinkowane informacje ułatwiające użytkownikom przemieszczenie się bezpośrednio do Bazy BRBS lub do egzemplarzy bibliografii zamieszczonych w Śląskiej Bibliotece Cyfrowej. Wszystkie wydrukowane bibliografie, z których opisy nie zostały jeszcze przekonwertowane do Bazy BRBS, dostępne są na miejscu w czytelniach lub do wypożyczenia przez zamówienie ich w katalogu PROLIB. Do wersji cyfrowej (w formacie .pdf) dostęp można także uzyskać bezpośrednio poprzez stronę Śląskiej Biblioteki

Cyfrowej (<http://sbc.org.pl>). Wskazane byłoby przeprowadzenie pełnej retrokonwersji wszystkich opracowanych bibliografii Śląska do Bazy BRBS (około 150 000 rekordów), jednak przy obecnym stanie zatrudnienia<sup>4</sup> jest to niemożliwe. Być może w przyszłości będzie można zastosować rozwiązanie podobne do tego, jakie przyjęto w bibliografii narodowej Czech, poddając ją retrokonwersji. Objęto nią ponad 400 000 opisów zgromadzonych w bibliografiach sporządzanych przez różne instytucje. Opisy te za pomocą skanerów i specjalnie opracowanej do tego celu technologii RETROKON (Siwecka, 2015, s. 243–246) zostały wprowadzone do elektronicznej bazy. Wraz z postępowaniem technicznym pojawiają się coraz to nowe rozwiązania, więc być może w niedalekiej przyszłości możliwe będzie udostępnienie kompletnej Bazy BRBS.

W Bazie BRBS zamieszczane są opisy materiałów ukazujących się od początku XIX w. Odnotowywane są prawie wszystkie typy dokumentów: wydawnictwa zwarte (książki, broszury); wydawnictwa ciągłe (czasopisma, serie wydawnicze wyższych uczelni); zbiory specjalne (dokumenty kartograficzne, ikonograficzne, elektroniczne, dźwiękowe, rękopisy, filmy, dokumenty życia społecznego); dokumenty niesamodzielne wydawniczo (artykuły z czasopism, rozdziały z książek); a także sporadycznie strony WWW (zaopatrzone w link dostępu oraz datę dostępu do strony w chwili sporządzania opisu bibliograficznego).

Baza BRBS opracowywana jest w systemie PROLIB (na temat najnowszych rozwiązań programu zob.: Kamińska-Wolny, Kurpiel, Henne, 2017), dlatego też moduł OPAC WWW oraz jego funkcjonalność zbliżone są do katalogu bibliotecznego OPAC WWW Biblioteki Śląskiej. Z Bazy BRBS można skorzystać poprzez dwa niezależne wejścia. Jedno to OPAC WWW, przeznaczony tylko do odczytu opisów bibliograficznych dla wszystkich użytkowników, dostępny poprzez sieć internetową; drugie to Bibliografia M21 – moduł przeznaczony do wprowadzania rekordów, obsługiwany poprzez sieć wewnętrzną przez pracowników na terenie placówki. Zarówno OPAC WWW, jak i Bibliografia M21 są dodatkowymi modułami usprawniającymi pracę wybranych, bardziej złożonych obszarów działalności Biblioteki. Baza BRBS została nazwana w sposób bardzo fachowy, jednak niezbyt zrozumiały dla użytkowników: OPAC WWW – Bibliografia M21. Termin „OPAC WWW” oznacza, że wykorzystywany jest publiczny elektroniczny katalog zbiorów dostępnych w Bazie BRBS (niekoniecznie będących własnością

---

<sup>4</sup> Bibliografię regionalną przygotowują cztery osoby; do ich obowiązków należy również prowadzenie kwerend, organizowanie wystaw, pełnienie dyżurów w czytelni Działu Zbiorów Śląskich.

Biblioteki Śląskiej)<sup>5</sup>. Drugi człon nazwy: „Bibliografia M21” informuje, że jest to tematyczna baza danych, przygotowywana przez pracowników Biblioteki Śląskiej. W bazie tej znajdują się opisy bibliograficzne zawierające informacje na temat dokumentów dotyczących Śląska, zapisane w formacie MARC21. Aby ułatwić użytkownikom zapamiętanie nazwy, zmieniono ją na następującą: „Bibliografia Regionalna Biblioteki Śląskiej”. Pełna nazwa i logo Biblioteki Śląskiej (ilustracja 1) widnieją w lewym górnym rogu Bazy BRBS, bez względu na miejsce pracy z narzędziem.



**Ilustracja 1.** Logo Bazy BRBS

Źródło: (*Bibliografia*).

## Zawartość bazy i wyszukiwanie

Baza BRBS jest nową wersją PROWEB – publicznego katalogu bibliograficznego umożliwiającego przeszukiwanie, prezentację, gromadzenie i tworzenie zestawień bibliograficznych (np. regionalnych czy tematycznych). Oprócz dotychczasowych funkcjonalności katalogu PROWEB wprowadzone zostały: format MARC21<sup>6</sup>, nowoczesne mechanizmy nawigacji na stronach, możliwość jednoczesnego przeszukiwania indeksów, przeglądania wydzielonych podbaz, odsyłania do bazy katalogowej i egzemplarzy Biblioteki Śląskiej oraz zasobów cyfrowych różnych bibliotek (polskich i zagranicznych), generowania raportów bibliograficznych z poziomu przeglądarki, a także inne funkcjonalności spójne z OPAC WWW. Baza BRBS jest dostępna online 24 godziny na dobę.

Interfejs Bazy BRBS jest intuicyjny i łatwy w obsłudze. Występuje w wersji polsko- i anglojęzycznej (ilustracja 2). Preferencję językową można ustawić poprzez wybór ikony w prawym górnym rogu. Poniżej znajdują się ikony, dzięki którym można ustawić indywidualne opcje

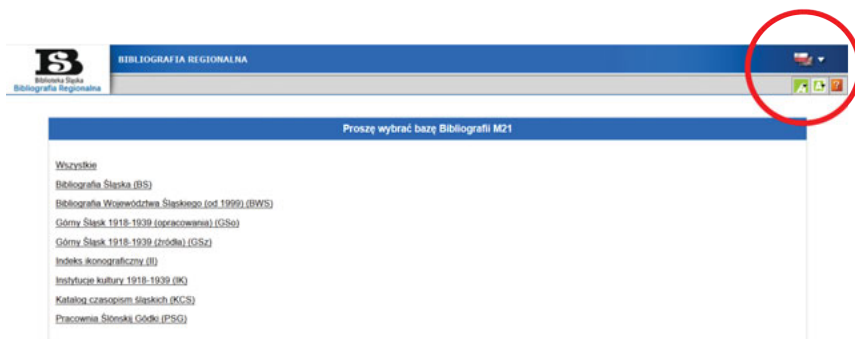
---

<sup>5</sup> Dostępnych zarówno w formie drukowanej, czyli fizycznie będących w posiadaniu Biblioteki Śląskiej, jak i w formie elektronicznej – Biblioteka nie dysponuje wówczas fizycznym egzemplarzem, jednak jest on dostępny w zasobach cyfrowych innej instytucji. Jest to odnotowywane poprzez podanie linku przy opisie bibliograficznym.

<sup>6</sup> Od lat sześćdziesiątych XX w. używano formatu MARC, od 1997 r. na świecie stosowany jest MARC21.



związane z wyglądem Bazy BRBS. Konieczność dostosowania programu do standardu WCAG (Web Content Accessibility Guidelines) spowodowała, że twórcy zwrócili uwagę na odpowiednią jakość i wielkość czcionki oraz kontrast strony, co ułatwia jej przeglądanie użytkownikom z dysfunkcjami wzroku. W prawym górnym rogu znajduje się także ikona pomocy do programu.



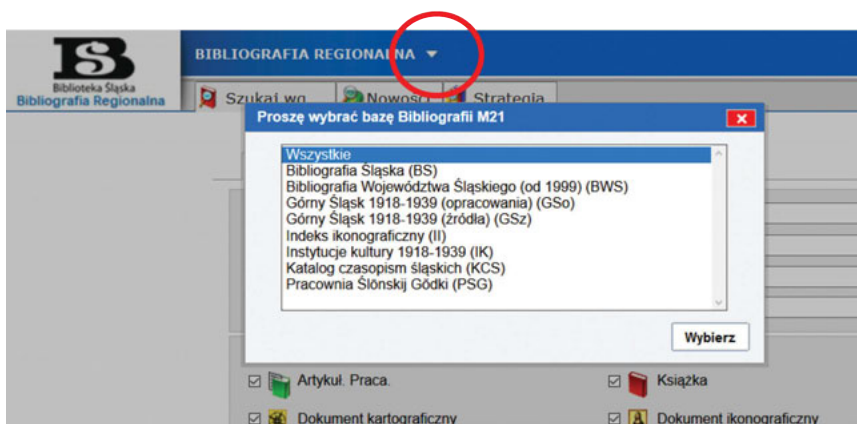
**Ilustracja 2.** Inicjujący ekran Bazy BRBS

Źródło: (*Bibliografia*).

Po uruchomieniu Bazy BRBS użytkownik w pierwszej kolejności dokonuje wyboru podbazy (ilustracja 3). Wybór podbazy *Wszystkie* daje możliwość przeszukiwania całej Bazy BRBS bez zawężeń. *Bibliografia Śląska* zawiera opisy zamieszczone w „Bibliografii Śląska” za lata 1988 i 1989, opisy sporadycznie wprowadzane w drodze retrokonwersji z drukowanych roczników za lata 1960–1987, a także opisy odnoszące się do całego Śląska bez względu na rok wydania. *Bibliografia Województwa Śląskiego (od 1999)* to zawartość publikowanych „Bibliografii Województwa Śląskiego” oraz „Bibliografii Bieżącej Województwa Śląskiego” obejmujących to terytorium. Podbazy dotyczące okresu międzywojennego to: *Górny Śląsk 1918–1939 (opracowania)*, *Górny Śląsk 1918–1939 (źródła)*<sup>7</sup> oraz *Instytucje kultury 1918–1939*. Podbazę *Indeks ikonograficzny* tworzą wszelkie dokumenty ikonograficzne (fotografie, grafiki, pocztówki, rysunki) przedstawiające zarówno wizerunki osób, jak i krajobrazy czy obiekty dotyczące Śląska. Są to dokumenty samistne, ale także ilustracje pochodzące z wydawnictw zwartych oraz czasopism. *Katalog czasopism śląskich (Katalog, 2017)* zawiera przede

<sup>7</sup> Początkowo na potrzeby projektu baza została nazwana tak jak retrokonwertowana bibliografia „Wykaz Literatury Bieżącej o Śląsku”. Po zakończonym projekcie rozszerzono zasięg chronologiczny z lat 1935–1939 na cały okres międzywojenny i zmieniono jej nazwę.

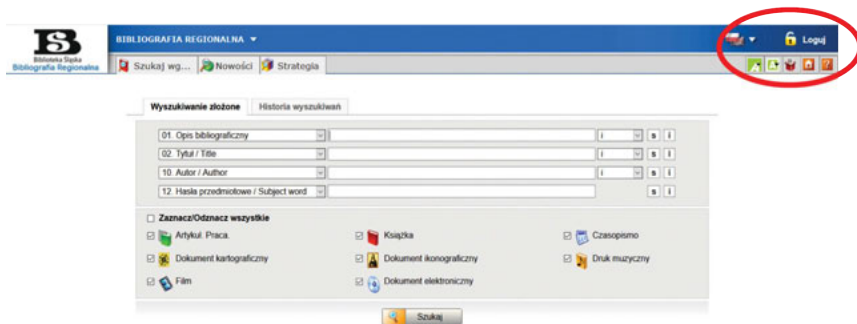
wszystkim opisy czasopism, docelowo znajdą się w nim również sprawozdania, biuletyny, kalendarze czy jednodniówki będące w posiadaniu Biblioteki Śląskiej, które nie zostały jeszcze szczegółowo opracowane w katalogu księżnicy. Ostatnia podbaza, *Pracownia Ślōnskiej Gōdki*<sup>8</sup>, gromadzi opisy bibliograficzne utworów napisanych w gwarze śląskiej, bez względu na jej lokalną odmianę. Listę podbaz można modyfikować – dodawać je, łączyć, usuwać, zmieniać ich nazwy. Tych czynności dokonuje bibliotekarz posiadający stosowne uprawnienia. Zmiany podbazy bibliograficznej można wprowadzać na każdym etapie pracy, wybierając właściwą z listy zamieszczonej na górnej belce.



**Ilustracja 3.** Podbazy

Źródło: (*Bibliografia*).

Po dokonaniu wyboru podbazy użytkownik otrzymuje standardowy formularz wyszukiwawczy w systemie PROLIB (ilustracja 4).



**Ilustracja 4.** Formularz wyszukiwawczy

Źródło: (*Bibliografia*).

<sup>8</sup> Do listopada 2018 r. baza nazywała się *Po śląsku*.

Prócz ikon znajdujących się na ekranie inicjującym pracę w Bazie BRBS, w prawym górnym rogu zamieszczone zostały dodatkowe ikony:

- *Schówek* – ikona po prawej stronie ekranu służy do przeglądania jego zawartości, usuwania rekordów, drukowania bądź zapisywania na dysku przygotowanych zestawień, wysyłania ich na dowolny adres pocztą elektroniczną. Opisy można dodawać tylko poprzez ikonę z lewej strony ekranu, która pojawia się w trakcie przeszukiwania Bazy BRBS;
- *Informacje biblioteki* – załączono tu link do podstrony Biblioteki Śląskiej *Bibliografia regionalna* zawierającej najważniejsze informacje o tworzonych w ksiąźnicy bibliografiach, a także linki do wersji cyfrowych (w formacie .pdf) umieszczonych w Śląskiej Bibliotece Cyfrowej i Bazie BRBS. Kolejny link odsyła do podstrony Biblioteki – Źródła cyfrowe z adresami najważniejszych baz, katalogów, spisów i zasobów cyfrowych różnych instytucji w Polsce oraz baz dostępnych na miejscu w ksiąźnicy. Znajduje się tu także, do korespondencji, adres osoby opracowującej bibliografię regionalną, informacja na temat bibliografii Śląska, które zostały opracowane i wydrukowane, jednak nie wprowadzono ich do Bazy BRBS, oraz odesłanie do nich;
- *Logowanie/Wylogowanie z systemu* – z Bazy BRBS można korzystać anonimowo, możliwe jest wówczas przeszukiwanie jej, wysyłanie gotowych zestawień pocztą elektroniczną, drukowanie bądź zapisywanie w pliku. Wyszukane rekordy można także dodawać do *Schowka*. Jednak po zakończeniu pracy w Bazie BRBS i zakończeniu sesji wszystkie dane zostają utracone.

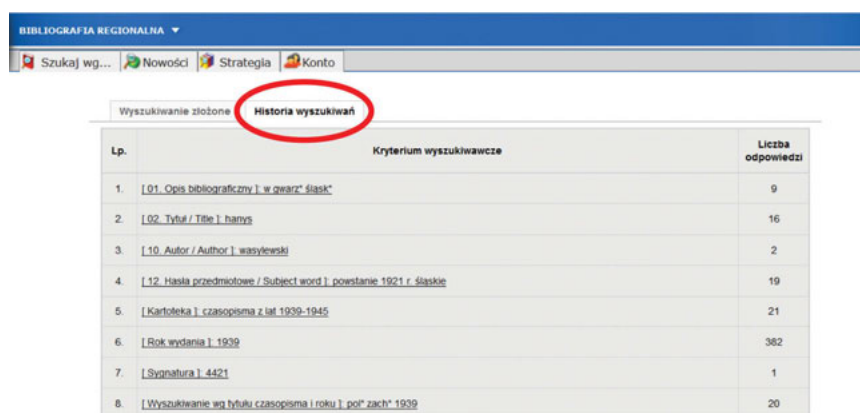


**Ilustracja 5.** Opcja dodatkowa dla użytkowników zalogowanych  
Źródło: (*Bibliografia*).

Do systemu (ilustracja 5) mogą zalogować się czytelnicy Biblioteki Śląskiej (wymagany jest numer karty bibliotecznej), którzy zgłoszą chęć posiadania konta w Bazie BRBS<sup>9</sup>. Posiadając aktywne konto, użytkownicy mogą korzystać z tych samych opcji co użytkownicy

<sup>9</sup> Hasło dostępu do bazy można otrzymać bezpośrednio w Dziale Zbiorów Śląskich Biblioteki Śląskiej, gdzie przygotowana jest bibliografia regionalna, telefonicznie lub pod adresem: <http://bibliografia@bs.katowice.pl>.

anonimowi. Ponadto mają dostęp do swoich danych osobowych – mogą samodzielnie dokonać zmiany hasła do konta oraz adresu e-mail według załączonych formularzy. Mogą również przejrzeć historię aktywności w Bazie BRBS. Dotyczy to jednak tylko aktualnie trwającej sesji, dzięki której użytkownik może odtworzyć swoją historię pracy w systemie. Po wygaśnięciu lub zakończeniu sesji *Historia wyszukiwań* (ilustracja 6) zostaje usunięta.



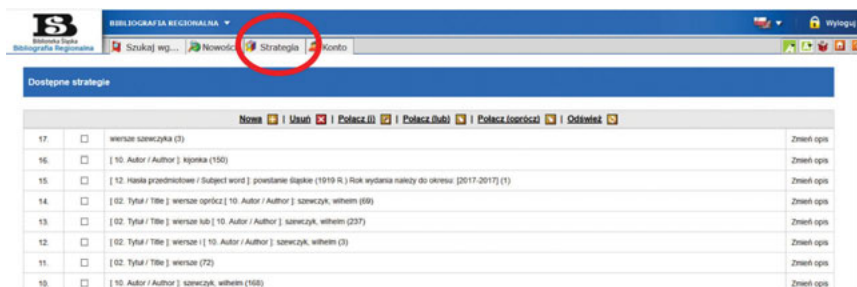
| Lp. | Kryterium wyszukiwawcze   | Liczba odpowiedzi |
|-----|---|-------------------|
| 1.  | [ 01. Opis bibliograficzny ] w gearz* śląsk*                        | 9                 |
| 2.  | [ 02. Tytuł / Title ] haryns  | 16                |
| 3.  | [ 10. Autor / Author ] wasylewski                                   | 2                 |
| 4.  | [ 12. Hasła przedmiotowe / Subject word ] powstanie 1921 r. Śląskie | 19                |
| 5.  | [ Kartofelka ] czasopisma z lat 1939-1945                           | 21                |
| 6.  | [ Rok wydania ] 1939  | 382               |
| 7.  | [ Sygnatura ] 4421  | 1                 |
| 8.  | [ Wyszukiwanie wg tytułu czasopisma i roku ] „po” zach* 1939        | 20                |

**Ilustracja 6.** Historia wyszukiwań według różnych kryteriów

Źródło: (*Bibliografia*).

Zalogowanie do systemu pozwala na zachowywanie strategii wyszukiwań użytkownika oraz modyfikowanie danych osobowych. Dzięki zakładce *Strategia* (ilustracja 7) można zachowywać wyniki wyszukiwania w systemie po wylogowaniu. To użytkownik decyduje o momencie usunięcia zapisanych wyników. Zakładka ta umożliwia wielostronne wyszukiwanie informacji w Bazie BRBS, które można zapisywać (jako *Nowe*), usuwać i łączyć (stosując operatory logiczne: „i”, „lub”, „oprócz”; powstaje wówczas nowa strategia). Opcja *Odśwież* powoduje modyfikację wyniku – jeżeli do Bazy BRBS dopisane zostały nowe rekordy, które uzupełniają zapisaną strategię, to po użyciu tego przycisku uzupełnią one zasób zestawienia. Natomiast jeżeli zostały usunięte, to w strategii również będą niewidoczne (wynik pierwotnego wyszukiwania zostanie pomniejszony). Suma odnalezionych rekordów odpowiadających zapytaniu użytemu w strategii podawana jest w nawiasie okrągłym. Zapisane strategie można ograniczyć poprzez: ciąg znaków, język wydania, kraj wydania, kod odpowiedzialności, rok wydania, typ dokumentu, podbazę lub kryterium formalne. Należy wówczas zaznaczyć rodzaj ograniczenia i w zależności od jego typu

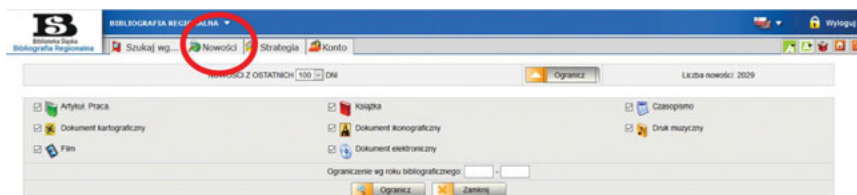
wpisać żądany ciąg znaków (np. 1982) lub wybrać odpowiednią wartość ze słownika, np. niemiecki (ger), a następnie zaznaczyć strategię, która ma zostać ograniczona. Wynik zostanie zapisany jako odrębna, nowa strategia, a jej opis można w każdym momencie samodzielnie zmienić. Po wyświetleniu wyniku można przeglądać całą zapisaną strategię i np. usuwać zbędne, pojedyncze rekordy. Zapamiętane strategie są wyświetlane w postaci listy. Przyporządkowane są im numery zgodnie z kolejnością ich powstawania. Każda kolejna strategia umieszczana jest na początku listy. W drugiej kolumnie znajdują się okienka, które należy zaznaczyć, jeżeli użytkownik chce pracować na danym wyniku wyszukiwania. Trzecia kolumna to opis strategii wraz z nazwą przeszukiwanego indeksu i liczbą rekordów. Opis można zmienić poprzez wybór opcji *Zmień opis* znajdujący się w czwartej kolumnie.



**Ilustracja 7.** Przykłady różnych opcji strategii wyszukiwawczych

Źródło: *(Bibliografia)*.

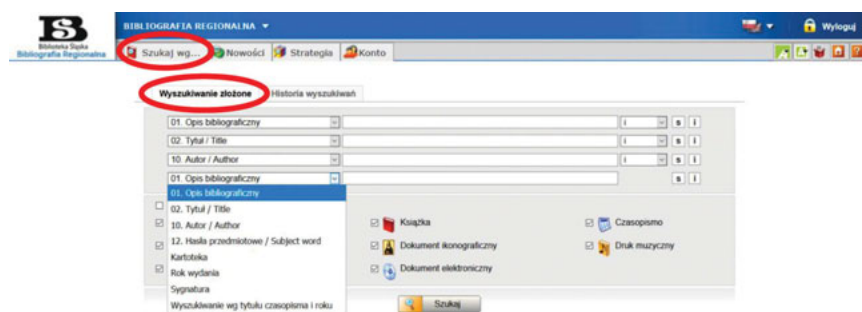
Bazę BRBS można także przeszukiwać według kryterium *Nowości* (ilustracja 8) – zasięg chronologiczny wyznacza tu nie rok wydania, lecz rok wpływu do Bazy BRBS. Według dodatkowych kryteriów przeszukiwanie można zawęzić do: chronologii rejestracji dokumentów w Bazie BRBS na 0–100 dni, typu dokumentu oraz roku wydania.



**Ilustracja 8.** Wyszukiwanie według kryterium „Nowości”

Źródło: *(Bibliografia)*.

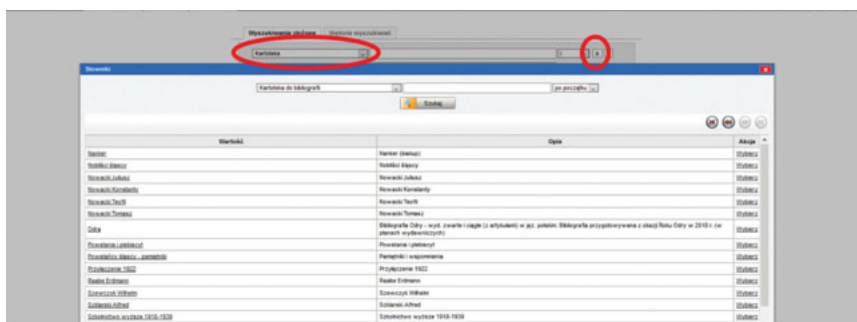
Formularz wyszukiwawczy daje możliwość przeszukiwania Bazy BRBS według różnych opcji. Podstawowa forma wyszukiwania odbywa się za pomocą indeksów wyszukiwawczych (ilustracja 9), których wykaz i kolejność zostały ustalone przez bibliotekarzy zajmujących się opracowywaniem Bazy BRBS, w nawiązaniu do wytycznych Zespołu ds. Bibliografii Regionalnej Zarządu Głównego Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich (np. w zakresie używanej w indeksach terminologii). Pierwszym indeksem umieszczonym na liście jest „Opis bibliograficzny”, dzięki któremu przeszukiwane są wszystkie pola uzupełnione w formacie podczas tworzenia rekordu. Następnie do wyboru użytkowników zamieszczono kolejno indeksy: „Tytuł”, „Autor”, „Hasła przedmiotowe”, „Kartoteka”, „Rok wydania”, „Sygnatura”, oraz „Wyszukiwanie wg tytułu czasopisma i roku” (można wpisać np. tylko tytuł lub jego część).



**Ilustracja 9.** Indeksy wyszukiwawcze (rozwijane menu)

Źródło: *(Bibliografia)*.

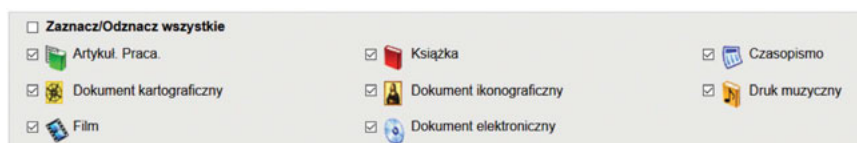
Wybrane do przeszukiwania indeksy są dobrane analogicznie do katalogu Biblioteki Śląskiej i nie powinny stwarzać większych problemów. Należy wyjaśnić mniej oczywistą opcję, związaną z przeszukiwaniem bazy poprzez indeks „Kartoteka” (ilustracja 10). Listę kartotek można wyświetlić, wybierając w zasadniczym formularzu indeks „Kartoteka”, a po prawej stronie przycisk oznaczony literą „s”, pod którym znajduje się „słownik”, czyli wykaz ujęty w formie tabeli. Kartoteki przygotowywane są dla mniejszej liczby rekordów, dla których nie warto tworzyć odrębnej podbazy. Po lewej stronie tabeli zamieszczona jest nazwa kartoteki, po prawej – powtórzenie nazwy bądź wyjaśnienie, co się w niej znajduje lub w jakim celu została utworzona. Aby przeszukać wybraną kartotekę, należy użyć opcji *Wybierz*.



**Ilustracja 10.** Wyszukiwanie według opcji „Kartoteka”

Źródło: (*Bibliografia*).

Bazę można także przeszukiwać według typu dokumentu (ilustracja 11). Na prezentowanej liście muszą znajdować się tylko te rodzaje źródeł, które znalazły reprezentację w bazie. Wykaz może być dowolnie modyfikowany przez administratora programu. Aby wyszukać według wybranego, jednego typu dokumentu lub wielu typów dokumentów, należy zaznaczyć tylko ten pożądaný. Przykładowo jeśli zasób ma być przeszukiwany pod kątem dokumentów ikonograficznych i filmów, trzeba odznaczyć pozostałe typy.



**Ilustracja 11.** Typy dokumentów

Źródło: (*Bibliografia*).

Wszystkie indeksy można łączyć przy użyciu wspomnianych już operatorów logicznych: „i”, „lub”, „oprócz”. Wyszukiwanie jest również możliwe poprzez maskowanie końcówek za pomocą znaku \* (np. dla wszystkich odmian nazwy miasta „Katowice”, użytych w dowolnym miejscu opisu bibliograficznego, można wpisać w indeks „Opis bibliograficzny” słowo Katowic\*, Katowi\*, Katow\* itd., by uzyskać wynik zawierający wszystkie odmiany tego słowa – Katowic, Katowice, Katowicach, Katowicami itd.). Znak maskowania \* można stosować tylko na końcu słowa, a poprzedzony musi być minimum trzema znakami. Bazę można przeszukiwać z wykorzystaniem jednocześnie jednego do czterech indeksów, łącząc je wymienionymi wcześniej operatorami logicznymi.



## Operacje na rekordach

Wyszukane wyniki prezentowane są w formie tabeli (ilustracja 12). Na górnej belce (ponad tabelą) pojawia się tzw. „Warunek”, czyli indeks, według którego baza została przeszukana, wraz z zadeklarowaną frazą lub hasłem (w zależności od przeszukiwanego indeksu), oraz liczba wyszukiwanych odpowiedzi (opisów, rekordów). Poniżej, po lewej stronie znajdują się standardowe klawisze, dzięki którym uzyskany wynik można: drukować, zapisać na dysku, przesłać na dowolny adres e-mail, dodać do schowka (na krótszy czas) lub zapisać jako strategię (na stałe). Umieszczone w tabeli opisy są ponumerowane (pierwsza kolumna). W drugiej kolumnie można odznaczyć rekordy, które chcemy usunąć bądź zachować do dalszej pracy. W następnej kolumnie wyświetlana jest ikona informująca o typie dokumentu, a w kolejnej znajdują się skrócone opisy bibliograficzne, które można ułożyć alfabetycznie (A–Z lub Z–A), za pomocą przycisku *Treść*. Możliwe jest też sortowanie chronologiczne wyników przy użyciu opcji *Rocznik* – dzięki temu opisy zostaną ułożone chronologicznie w sposób rosnący lub malejący, czyli od najwcześniej do najpóźniej wydanego dzieła (lub odwrotnie). Ostatnia kolumna to opcja *Wyświetl* – dzięki niej można przejrzeć: pełny opis bibliograficzny według różnych szablonów (opis formalny, etykiety, MARC), hasła związane (hasła formalne i przedmiotowe, deskryptory, słowa kluczowe) oraz klasyfikację, a ponadto recenzje, odniesienia do innych opisów, adnotacje połączone z linkowaniem do katalogu Biblioteki Śląskiej i zasobów cyfrowych różnych bibliotek (polskich i zagranicznych). Po sprawdzeniu (wyświetleniu) któregośkolwiek rekordu, w ostatniej kolumnie pod opisem *Wyświetl* pojawia się pomarańczowy okrągły znaczek sygnalizujący, że rekord był już wyświetlany. W prawym górnym rogu ekranu, poniżej liczby odszukanych rekordów pasujących do zapytania

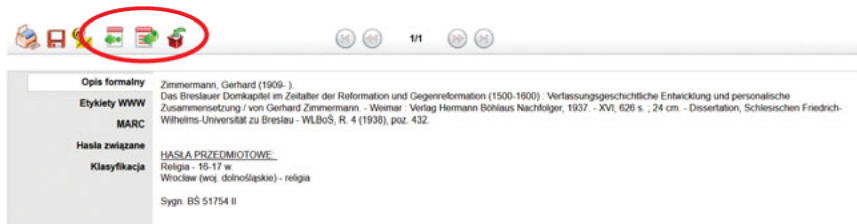
| Warunek |                          | [ 02. Tytuł / Title ]: katowice |   | Liczba odp.: 710 |          |
|---------|--------------------------|---------------------------------|---|------------------|----------|
| Lp.     | <input type="checkbox"/> |                                 | ↑ Treść   | ↑ Rocznik        |          |
| 41.     | <input type="checkbox"/> |                                 | [Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku. T. 2. Katowice, 1930] / W. Dobrowolska // Prz. Bibl. - R. 5, z. 1 (1931), s. 83  | 1931             | Wyświetl |
| 42.     | <input type="checkbox"/> |                                 | Sprawozdanie Ogólno-Miejscowej Kasy Chorych na miasto Katowice. - Katowice : nakładem Ogólno-Miejscowej Kasy Chorych na Miasto Katowice, 1934-1939.                         | 1934             | Wyświetl |
| 43.     | <input type="checkbox"/> |                                 | Informator na miasto Katowice / [Antoni Zborowski, K. Mołyka] - Katowice : [b.w.], 1935.  | 1935             | Wyświetl |
| 44.     | <input type="checkbox"/> |                                 | Katowice // Bibliotekarz. - R. 6, nr 1-2 (1934/35), s. 25   | 1935             | Wyświetl |
| 45.     | <input type="checkbox"/> |                                 | Nacząj Katowice godnie uczczą pamięć staropolskiego piewcy hutniczego Walentego Rózbzeńskiego / Ludwik Musiol // Polska Zachodnia. - R. 10, nr 318 (z dn. 17.11.1935), s. 7 | 1935             | Wyświetl |
| 46.     | <input type="checkbox"/> |                                 | Cieszyn Katowice-Sosnowiec / Karol Kulisz // Ewangelię Górnolęski. - R. 6, nr 41 (1937), s. 333-334   | 1937             | Wyświetl |
| 47.     | <input type="checkbox"/> |                                 | Katowice, Teatr im. St. Wyspiańskiego [Dokument ikonograficzny] - Kraków : S.M.P., [1937].  | 1937             | Wyświetl |

**Ilustracja 12.** Lista wyników oraz standardowe klawisze związane z opcją *Szukaj*  
Źródło: (*Bibliografia*).



użytkownika, znajdują się przyciski odsyłające do pierwszego bądź ostatniego rekordu uzyskanego wyniku wyszukiwania, a także do kolejnych (lub poprzednich) stron listy wyników. Takie same przyciski znajdują się na środku każdego przeglądanego rekordu.

Dodatkowo po lewej stronie ekranu, prócz wcześniej wspomnianych, mogą się znaleźć ikony: powrotu do listy wyników w indeksie „Autor” i „Hasło przedmiotowe” lub powrotu do ogólnej listy wyników (ze wszystkich opcji indeksowych) oraz ponownie *Schowek* (ilustracja 13). W tym miejscu można tylko dodawać rekordy do *Schowka*.



**Ilustracja 13.** Ikony odsyłające do list wyników i *Schowka*

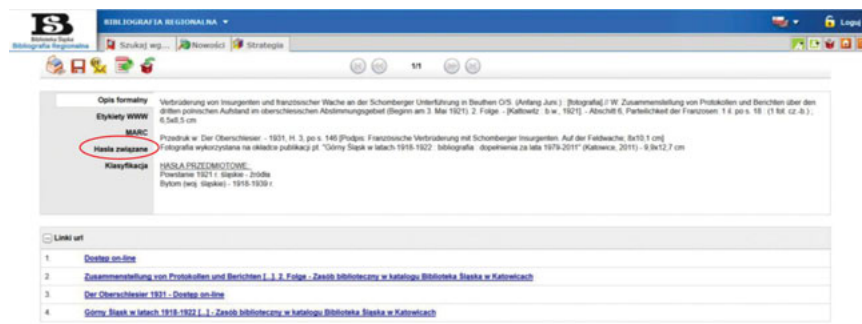
Źródło: (*Bibliografia*).

Program daje dodatkową możliwość adnotowania rekordów i korektury ich z obiektami w różnych bazach i serwisach, np. poprzez dodawanie recenzji, odsyłaczy do fragmentów dzieła przedrukowanego, fotografii, informacji o kolejnych wydaniach lub wydarzeniach. Dzięki takiej możliwości użytkownik, wyszukując jeden opis, może otrzymać rozbudowaną odpowiedź – rekord skupiający kilka powiązanych informacji i odesłań. Możliwości tworzenia rozbudowanego, poszerzonego opisu są nieograniczone.

Dokumenty ze względu na ich publiczną dostępność w zasobach cyfrowych można podzielić na te, które już znajdują się w domenie publicznej, i te, które jeszcze do niej nie trafiły. W drugim przypadku istnieje możliwość zamieszczenia pod opisem bibliograficznym linku do zasobu Biblioteki (w brzmieniu: „Zasób biblioteczny w katalogu Biblioteki Śląskiej w Katowicach”), tak aby użytkownik natychmiast mógł zostać przekierowany do katalogu Biblioteki Śląskiej, by zamówić dokument bez dodatkowego uruchamiania i wyszukiwania danego tytułu. Jest to spore udogodnienie, ponieważ w dużej mierze oszczędza czas użytkowników. Do dokumentów, które znalazły się już w domenie publicznej, można dodawać linki (w brzmieniu: „Dostęp on-line”) pozwalające na przekierowanie czytelnika bezpośrednio do serwisu, gdzie znajduje się pełny tekst. Ze względu na to, że Biblioteka Śląska posiada największy w regionie zasób silesiaków i pod jej nadzorem

pozostaje kontrolowanie obiektów cyfrowych Śląskiej Biblioteki Cyfrowej, materiały źródłowe poszukiwane są w pierwszej kolejności w tym właśnie zbiorze. Niemniej wykorzystywane są również zasoby bibliotek zewnętrznych: innych bibliotek polskich (skupionych głównie w Federacji Bibliotek Cyfrowych) i zagranicznych.

Dla zobrazowania wspomnianych już, powiązanych, rozbudowanych opisów (ilustracja 14) odnoszących się do jednego wydarzenia niech posłuży bardzo wąskie zagadnienie, a mianowicie zdjęcie z III powstania śląskiego (ilustracja 15), wykonane na początku czerwca 1921 r. i przedstawiające powstańców i żołnierzy francuskich w Bytomiu-Szombierkach. Oryginalna fotografia znajduje się w *Zusammenstellung von Protokollen und Berichten über den dritten polnischen Aufstand im oberschlesischen Abstimmungsgebiet (Beginn am 3. Mai 1921). 1 Folge* ([Kattowitz 1921]) (ilustracja 16), przedrukowana została w „Der Oberschlesier” 1931 Heft 3 (ilustracja 17), a następnie wykorzystana na okładce publikacji *Górny Śląsk w latach 1918–1922. Bibliografia. Dopelnienia za lata 1979–2011* (Katowice 2011) (ilustracja 18). Do wszystkich powiązanych dokumentów można uzyskać dostęp poprzez kliknięcie w poszczególne linki znajdujące się pod opisem.



**Ilustracja 14.** Przykład rozbudowanego opisu utworzonego dla fotografii (zob. ilustracja 15) z odniesieniami (zob. ilustracje 16–18) – dodatkowe informacje zamieszczone są w adnotacji, a odniesienia w linkach pod opisem. Przykład dodatkowych powiązań można uzyskać poprzez opcję „Hasła związane”  
 Źródło: (*Bibliografia*).



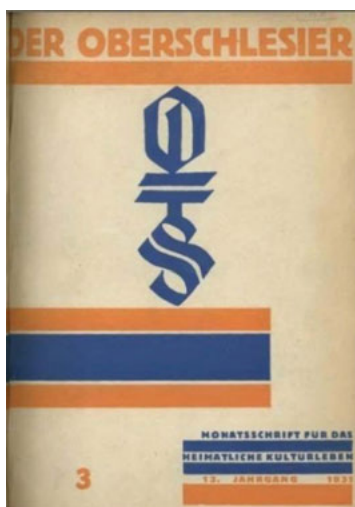
**Ilustracja 15.** Fotografia stanowiąca punkt wyjścia do utworzonego opisu (zob. ilustracja 14)

Źródło: *Śląska*.

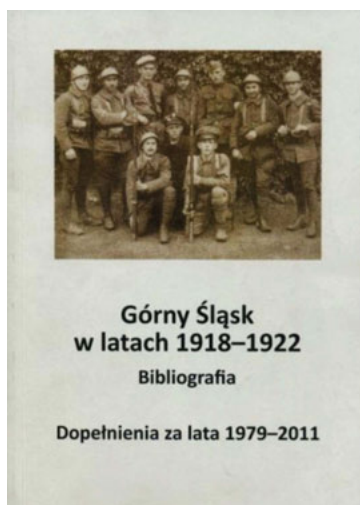


**Ilustracja 16.** Źródło pochodzenia fotografii (zob. ilustracja 15)

Źródło: *Śląska*.

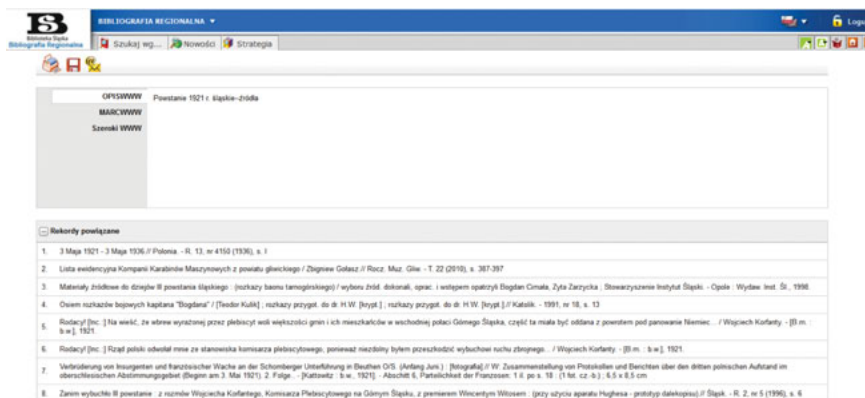


**Ilustracja 17.** Miejsce przedruku fotografii (zob. ilustracja 15)  
Źródło: *(Śląska)*.



**Ilustracja 18.** Dodatkowe wykorzystanie fotografii (zob. ilustracja 15)  
Źródło: *(Katalog Biblioteki)*.

Natomiast do źródeł związanych z III powstaniem śląskim dostęp można uzyskać poprzez wybór „Haseł związanych” (ilustracja 19), w tym przypadku – wybór tematu „Powstanie 1921 r. śląskie – źródła” (por. ilustracja 14). Wyświetla się wówczas lista powiązanych z tym tematem dokumentów.



**Ilustracja 19.** „Hasła związane” z tematem określającym opisywaną fotografię (ilustracja 15)

Źródło: (*Bibliografia*).

## Zakończenie

Opisana wcześniej sytuacja stanowi przykład możliwości Bazy BRBS w zakresie łączenia w jednym opisie dodatkowych informacji związanych z danym obiektem, postacią lub wydarzeniem. Stosując tę metodę – dość powierzchowną, jednak dającą wstępny zarys tematu – można tworzyć pewne historie. Tyle że opowiedziane w sposób bibliograficzny.

Rozwój nowoczesnych technologii wpłynął na wszystkie aspekty procesów informacyjnych – zmienił się dostęp do informacji, ich aktualizacja, sposób udostępniania czy przetwarzania, bez niszczenia informacji pierwotnej. Nie bez znaczenia jest również korzystanie z jednej wyszukiwarki do zdobycia różnych typów informacji (bibliograficznej, pełnotekstowej, ikonograficznej) (Materska, 2007, s. 221). Baza BRBS wydaje się efektywnym i przyjaznym dla użytkownika narzędziem, służącym do rzeczowego uporządkowania i prezentowania informacji bibliograficznych udostępnionych w postaci elektronicznej. Pozwala na dostarczanie szybkiej, relewantnej (trafnej) i kompletnej informacji. Z punktu widzenia użytkownika, w dobie natłoku informacji, szumu informacyjnego, kiedy trudno wybrać poprawne i wartościowe dane, baza ta staje się źródłem, od którego można rozpocząć poszukiwania badawcze. Zawiera niejednokrotnie unikatową wiedzę na temat regionu śląskiego, dzięki czemu z pewnością będzie pomocna dla regionalistów, badaczy kultury, historii czy polityki, ale również dziennikarzy, pisarzy, nauczycieli i uczniów.

## Literatura

- Bątkiewicz, T. (2010). „Bibliografia Śląska” (1960-2000). *Roczniki Biblioteczne*, 45, 255–274.
- Bibliografia Regionalna*. Pobrane z: [https://opacwww.bs.katowice.pl/cgi-bin/wspd\\_cgi.sh/bibm21.p?ln=JP](https://opacwww.bs.katowice.pl/cgi-bin/wspd_cgi.sh/bibm21.p?ln=JP) (12.09.2018).
- Kamińska-Wolny, J., Kurpiel, M., Henne, K. (2017). PROLIB w perspektywie na przyszłość. *Biuletyn EBIB* [on-line] 1, 1–6. Pobrane z: <http://open.ebib.pl/ojs/index.php/ebib/article/view/518> (12.09.2018).
- Katalog Biblioteki Śląskiej*. Pobrane z: [https://opacwww.bs.katowice.pl/cgi-bin/wspd\\_cgi.sh/wo2\\_search.p?ID1=FILFLKJERIBLMJORKPJQNJI&ln=jp](https://opacwww.bs.katowice.pl/cgi-bin/wspd_cgi.sh/wo2_search.p?ID1=FILFLKJERIBLMJORKPJQNJI&ln=jp) (12.09.2018).
- Kowalska, M., Kaczmarek, R. (2015). Od encyklopedii Województwa Śląskiego do Śląskiej Bazy Naukowej. *Śląsk*, (1), 65.
- Lis, R. (2015). *Encyklopedia Województwa Śląskiego i regionalny klaster informacyjny*. Pobrane z: <http://lib.psnk.pl/Content/762/Encyklopedia%20Wojew%20C3%B3dztwa%20C5%9A1%C4%85skiego%20i%20regionalny%20klaster%20informacyjny%20-%20R.Lis.pdf> (12.09.2018).
- Magiera, A. (2017). Retrokonwersja i tworzenie dostępów do pełnych tekstów – stare i nowe zadania dla bibliografii regionalnych. *Nowa Biblioteka*, (4), 113–126.
- Materiały z III konferencji poświęconej problemom bibliografii regionalnych, Warszawa II XII 1967* (1968). Warszawa: Biblioteka Narodowa.
- Materska, K. (2007). *Informacja w organizacjach społeczeństwa wiedzy*. Warszawa: Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.
- Pierwsza konferencja naukowa Komisji Bibliografii i Bibliotekoznawstwa Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego, Wrocław 20–21 XI 1953. Referaty i dyskusja* (1956) Wrocław: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Projekty Biblioteki Śląskiej. Pobrane z: <http://www.bs.katowice.pl/pl/projekty> (12.09.2018).
- Siwecka, D. (2015). *Światowy model informacji bibliograficznej*. Wrocław; Warszawa: Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.
- Sprawozdanie Dyrektora Śląskiej Biblioteki Publicznej imienia Józefa Piłsudskiego z działalności Biblioteki w roku 1937* ([1938]). Katowice: [Śląska Biblioteka Publiczna].
- Sprawozdanie Dyrektora Śląskiej Biblioteki Publicznej imienia Józefa Piłsudskiego z działalności Biblioteki w roku 1938* ([1939]). Katowice: [Śląska Biblioteka Publiczna].
- Śląska Biblioteka Cyfrowa. Pobrane z: <https://www.sbc.org.pl/dlibra> (12.09.2018).


Tomanek, A. (red.) (2017) *Katalog śląskich czasopism... i nie tylko* (2017). Katowice: [Biblioteka Śląska]. Pobrane z: <https://sbc.org.pl/publication/343587> (12.09.2018).

*Tekst w wersji poprawionej wpłynął do redakcji 27 maja 2019 r.*

**Anita Tomanek**

The Silesian Library in Katowice

e-mail: [Anita.Tomanek@bs.katowice.pl](mailto:Anita.Tomanek@bs.katowice.pl)

 <https://orcid.org/0000-0002-7675-308X>

**Using the database Bibliografia Regionalna Biblioteki Śląskiej  
(Regional Bibliography of the Silesian Library) –  
its content and functionalities**


**Abstract:** The theme of the article is the usage of the Regional Bibliography database of the Silesian Library, its content and functionality. The scheme of operations and search possibilities offered by the Database are presented. Available search options as well as storage and processing of gained information are discussed, as well as the possibilities of creating bibliographical lists. The Base was placed as one of the elements of the bibliographic system created in the Silesian Library. It also includes the bibliography of Silesia, developed in 1936 in Katowice, which are traditional and modern electronic sources of information about the region. The paper discusses historical and contemporary solutions used in the field of creating the bibliography of Silesia. Possibilities offered by the base put into the hands of users in 2017 – creating network connections between bibliographic records and full texts placed in digital libraries and linking with other passwords in independent regional information systems are presented. The possibilities of combining a bibliographic database and a library catalog of simultaneous search for an interesting topic are presented.

**Keywords:** Bibliografia Regionalna. Bibliographical database. Bibliographical description. Biblioteka Śląska w Katowicach. Digital library. Digital publication. Digitalisation. Online access. Regional bibliography. Silesian Library in Katowice



## Izabela Kochańczyk

Miejska Biblioteka Publiczna w Gliwicach  
e-mail: kochanczyk\_i@biblioteka.gliwice.pl

 <https://orcid.org/0000-0003-2178-816X>

# Multimedia, technologie, gry planszowe i ich wykorzystanie na przykładzie działalności Miejskiej Biblioteki Publicznej w Gliwicach

**Abstrakt:** Miejska Biblioteka Publiczna w Gliwicach w ostatnich latach odnotowuje dwa wysokie wskaźniki w swej działalności: ponad 52 000 osób wypożyczających zbiory oraz zbliżoną liczbę odbiorców oferty kulturalno-edukacyjnej. W artykule przedstawiono wprowadzone rozwiązania technologiczne i nowe zasoby, które wpłynęły na jakość podejmowanych działań. Omówiono najważniejsze projekty dotyczące praktycznego wykorzystania technologii w tworzeniu atrakcyjnej oferty, a także osiągnięcia gliwickiej biblioteki w tym zakresie. Zaprezentowany materiał może być zachętą i inspiracją dla innych instytucji kultury do wdrażania podobnych rozwiązań.

**Słowa kluczowe:** Biblioteka publiczna. Działalność bibliotek publicznych. Gliwice. Gra w bibliotece. Miejska Biblioteka Publiczna w Gliwicach. Multimedia w bibliotece. Nowe technologie. Tablet w bibliotece

Współczesna, aktywna i otwarta biblioteka publiczna musi dopasowywać się do zmieniających się potrzeb swoich użytkowników. Szczególny charakter jej pracy, kształt oferty i usług są determinowane przez młodsze pokolenia użytkowników: „Y”, „Z” oraz „Alfa”<sup>1</sup>, czyli

---

<sup>1</sup> Nazwy te odnoszą się do charakterystycznych cech, sposobów myślenia, zachowania, postępowania i funkcjonowania na rynku (także zawodowym) osób urodzonych w latach 1980–1989 – reprezentantów tzw. pokolenia „Y”; osób urodzonych w latach 1990–2009 – reprezentantów tzw. pokolenia „Z” oraz osób urodzonych po 2010 r. – reprezentantów tzw. pokolenia „Alfa” (Leńczuk, 2018; Stępniewska, 2018).



osoby urodzone po 1980 r. Niedostosowanie się do ich oczekiwań i nowych trendów czytelniczych może w przyszłości skutkować malejącym zainteresowaniem już nie tylko książką tradycyjną, ale w ogóle biblioteką. Przełamywanie stereotypów dotyczących wizerunku biblioteki i bibliotekarza staje się koniecznością i priorytetem w organizowaniu działalności kulturalno-edukacyjnej. Ważnymi czynnikami sprzyjającymi takiej zmianie myślenia są posiadane zasoby, zarówno ludzkie, jak i materialne, oraz ich umiejętne wykorzystanie w celu budowania grona wiernych użytkowników.

Wychodząc naprzeciw nowym wyzwaniom, Miejska Biblioteka Publiczna w Gliwicach (dalej: MBP) stara się budować ofertę usługową adekwatną do wieku i zainteresowań swoich czytelników.

Kierunki podejmowanych działań są wyznaczane przez systematyczne analizy statystyczne struktury wiekowej gliwiczian, opracowywane na podstawie zintegrowanego komputerowego systemu bibliotecznego wykorzystywanego do codziennej obsługi użytkowników MBP. Dane z ostatnich 4 lat (tabela 1) potwierdzają, że najaktywniejszymi czytelnikami są osoby w wieku 25–44 lata, dzieci, młodzież do 19. roku życia, a w nieco mniejszej reprezentacji osoby w przedziale wiekowym 20–24 lata.

**Tabela 1.** Czytelnicy według wieku – dane statystyczne MBP w Gliwicach

| Rok  | Czytelnicy według wieku |            |            |           |                | Ogółem |
|------|-------------------------|------------|------------|-----------|----------------|--------|
|      | 0–19 lat                | 20–24 lata | 25–44 lata | 45–60 lat | powyżej 60 lat |        |
| 2015 | 12 653                  | 4 239      | 13 314     | 7 234     | 5 999          | 43 439 |
| 2016 | 12 557                  | 3 747      | 14 139     | 7 344     | 6 517          | 44 304 |
| 2017 | 12 708                  | 3 418      | 15 468     | 7 807     | 7 400          | 46 801 |
| 2018 | 13 786                  | 3 306      | 17 864     | 8 926     | 8 578          | 52 460 |

Źródło: (Sprawozdanie, 2019).

Łącznie przedstawiciele młodszych pokoleń stanowią blisko 70% ogółu wszystkich czytelników MBP (2015 r. – 69,5%, 2016 r. – 68,7%, 2017 r. – 67,5%, 2018 r. – 66,6%). Wśród nich dominują osoby z pokolenia „Y” (tzw. millenials). Są one lepiej wykształcone niż reprezentanci starszych pokoleń, wielozadaniowe, otwarte na nowe wyzwania, znające języki obce i świetnie zorientowane w nowych technologiach (Leńczuk, 2018). Tym samym potwierdzenie znajdują wyniki amerykańskich badań przeprowadzonych przez Pew Research Center w roku 2016. Wynika z nich, że dorosłe osoby w przedziale wiekowym 18–35 lat częściej

korzystają z bibliotek publicznych niż przedstawiciele starszych generacji, a zdobywając nowe umiejętności i niezbędne informacje, trafniej i lepiej podejmują życiowe decyzje (Geiger, 2017).

Należy też zwrócić uwagę na obecność w tej grupie osób z pokolenia „X”, urodzonych w latach 1965–1979. To dobra zapowiedź na przyszłość, ponieważ przedstawiciele tego pokolenia, „choć są obeznani z technologią, posługują się komputerami i smartfonami, najbardziej ufają kontaktom *face to face* i papierowemu archiwum” (Walków, 2018). Jeśli dziś korzystają z biblioteki, to można liczyć, że z upływem czasu nadal chętnie będą sięgać po zbiory i korzystając z usług dobrze im znanej instytucji.

W pracy z czytelnikiem należy skupić się na pokoleniu „Z”, czyli odbiorcach urodzonych po 1990 r. Od wczesnych lat życia są obeznani z nowymi technologiami – doskonale znają nowinki techniczne, posiadają tablety, smartfony i posługują się nimi z wyjątkową sprawnością. Ich myślenie jest mocno zorientowane na świat wirtualny (Leńczuk, 2018). Niebagatelne jest z pewnością zadbanie o najmłodszych użytkowników, wstępnie nazwanych pokoleniem „Alfa”. Dzieci urodzone po 2010 r. są aktywnymi użytkownikami biblioteki już od kilku lat. Za socjologiem Markiem McCrindle’em warto przypomnieć, że pokolenie to, wychowywane i kształtowane przez nowe media (McCrindle, 2019), będzie najbardziej zaawansowane technologicznie i może być jeszcze lepiej wykształcone (Stępniewska, 2018).

Analiza statystyczna działalności i znajomość grup użytkowników MBP w Gliwicach wpłynęły na sformułowanie misji i wizji instytucji, która:

służy mieszkańcom miasta przede wszystkim poprzez wspieranie ich samorozwoju dzięki bezpłatnemu udostępnianiu zbiorów oraz organizację różnorodnych form działalności kulturalnej i edukacyjnej, integrując środowisko lokalne. [...] Razem z użytkownikami i licznymi partnerami budujemy pozytywny wizerunek naszej instytucji. Ich udział w bibliotecznych przedsięwzięciach oraz zadowolenie i satysfakcja stanowią miarę sukcesu naszego zespołu (Misja, 2018).

Przeprowadzanie zmian w gliwickiej bibliotece rozpoczęto od poszerzenia klasycznego zestawu zbiorów bibliotecznych dostępnych w każdej typowej publicznej jednostce tego typu, czyli książek, prasy codziennej, czasopism i książek mówionych, o nowe zbiory. Pierwszym krokiem było wprowadzenie audiobooków w zapisie cyfrowym mp3 na

płytach CD, co otworzyło zbiór dla osób mających trudności z czytaniem tekstu drukowanego. Audiobooki mają dziś wierne grono odbiorców w różnym wieku; osoby te chętnie korzystają z nich w podróży, w samochodzie, w trakcie zajęć domowych i sportowych.

Dla niewidomych przygotowano nowoczesne rozwiązanie, umożliwiające rezygnację z nagrań na taśmach magnetofonowych. Tytuły utrwalane na wielu taśmach (np. *Wojna i pokój* Lwa Tołstoja nagrana jest na 68 kasetach dźwiękowych) niezwykle utrudniają zarówno korzystanie ze zbiorów, jak i samo wypożyczanie, ze względu na wielkość i ciężar tak nagranej książki. Na rynku pojawiło się specjalne urządzenie nowej generacji, tzw. Czytak Plus. Jest on większy niż typowy odtwarzacz mp3, a wygodne przyciski do obsługi ułatwiają osobom z niepełnosprawnością słuchanie książek nagranych w specjalnym formacie cyfrowym. Gliwicka biblioteka gromadzi je we współpracy ze Stowarzyszeniem Pomocy Osobom Niepełnosprawnym „Larix” im. Henryka Ruszczyca, które przygotowuje nagrania i dostarcza je do ponad 300 bibliotek w kraju (*Stowarzyszenie*, 2018). Wypożyczenie książek do Czytaka odbywa się poprzez nagranie plików na karcie SD przy użyciu portu USB i czytnika kart. Dodatkowo gliwiczanie mogą wypożyczyć samo urządzenie w ramach projektu „Wypożyczalnia odtwarzaczy cyfrowej książki mówionej dla osób niewidomych i słabowidzących”, dofinansowanego ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

W dalszej kolejności zbiory specjalne MBP w Gliwicach powiększyły się o nagrania muzyczne w formie cyfrowej i filmy na płytach DVD, które szybko zaczęły się cieszyć dużą popularnością wśród czytelników. Tę ofertę sukcesywnie uzupełnia się o nowe pozycje. Obecnie do wyboru jest blisko 10 000 pozycji katalogowych obejmujących filmy, płyty muzyczne i koncerty.

Zachętą do sięgania po nowe nośniki i do odwiedzania MBP jest specjalne urządzenie – Czytopenkt (fot. 1). Ta niewielkich rozmiarów instalacja – oryginalny pomysł gliwickiej księżnicy – została zamontowana przed wejściem do budynku Biblioteki Centralnej przy ul. Kościuszki 17 w Gliwicach. Umożliwia ona odtwarzanie i odsłuchiwanie nagrań fragmentów powieści, wierszy i utworów muzycznych, dostępnych dzięki współpracy z Fundacją Nowoczesna Polska. Nagrania zmieniane są sukcesywnie i dostosowywane do pory roku lub specjalnych wydarzeń literackich. To jedyne takie urządzenie w kraju służące do promocji biblioteki i czytelnictwa.



**Fot. 1. a) i b)** Czytoupunkt, w tle budynek Biblioteki Centralnej MBP w Gliwicach przy ul. Kościuszki 17

Źródło: I. Kočańczyk.

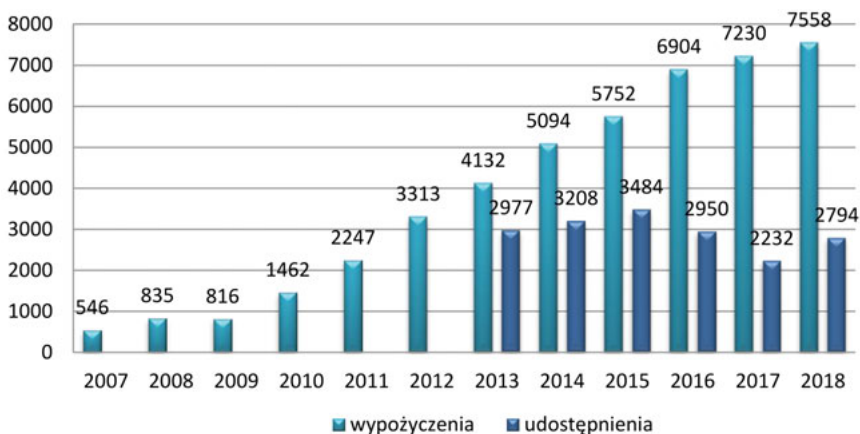
Wraz z rosnącą popularnością e-booków MBP w Gliwicach nawiązała współpracę z instytucjami oferującymi dostęp do książek elektronicznych. W 2011 r. zaoferowano odbiorcom użytkowanie bazy IBUK Libra z publikacjami Państwowego Wydawnictwa Naukowego, a od 2014 r. biblioteka jest członkiem Konsorcjum Śląskich Bibliotek Publicznych, koordynowanym przez Bibliotekę Śląską w Katowicach. Dzięki tej kooperacji użytkownicy mogą korzystać z blisko 2000 książek naukowych, popularnonaukowych i beletrystycznych. Dostęp do nich jest bezpłatny i bardzo wygodny – bazę można przeglądać na dowolnych urządzeniach i na wszystkich stanowiskach komputerowych dla czytelników we wszystkich filiach miejskich. Największą zaletą jest jednak możliwość logowania się i indywidualnej pracy z domu. Osoby zainteresowane otrzymują kody aktywacyjne podczas wizyty w bibliotece lub poprzez formularz zgłoszeniowy na stronie internetowej MBP.

W 2019 r. MBP nawiązała współpracę z Dolnośląską Biblioteką Publiczną im. Tadeusza Mikulskiego we Wrocławiu, dzięki czemu gliwiczanie mają dostęp do ponad 50 000 e-booków z bazy Legimi. Po zalogowaniu do tej platformy książek elektronicznych możliwe jest pobieranie tytułów na urządzenia typu czytnik e-booków, tablet lub smartfon. Każdy czytelnik biblioteki jest uprawniony do otrzymania kodu aktywacyjnego do platformy Legimi.

Czytelnicy mogą również sami poznawać zalety książki elektronicznej, wypożyczając czytnik e-booków. W 2015 r. zakupiono pierwsze tego typu urządzenia, a dziś w kilku filiach MBP jest ich ponad 30. Do wyboru są następujące modele: InkBook Classic, KianoBooky Light,

KianoBooky One 6, Kindle Touch 8, Kruger&Matz, Onyx Book C65S Classic oraz Onyx Books C67S Classic. Każde urządzenie ma wgraną pewną liczbę tytułów z wolnych zasobów. Zaletą tej propozycji jest możliwość wyboru różnych ustawień ekranu, przeglądania tekstu i opcji samego urządzenia. Czytniki wypożyczane są bez kaucji na miesiąc, zgodnie z obowiązującym regulaminem. W katalogu OPAC znajdują się informacje o dostępności urządzeń, a po zalogowaniu się na własne konto czytelnik może zarezerwować egzemplarz do wypożyczenia. Na promocję tej usługi kładzie się duży nacisk. MBP włącza się w coroczne obchody Międzynarodowego Tygodnia E-Książki. Uczestnicy różnych zajęć komputerowych, zarówno młodzież, jak i dorośli, zdobywają umiejętności także w zakresie korzystania z e-booków.

W 2007 r. gliwicka biblioteka rozpoczęła gromadzenie gier planszowych, spełniając oczekiwania ich wielbicieli. Powiększający się z roku na rok zbiór stale budzi zainteresowanie użytkowników (wykres 1). Obecnie (na dzień 31 października 2019 r.) dostępnych jest 1970 egzemplarzy. Zbiór ten jest opracowany i widoczny w katalogu elektronicznym, co ułatwia dostęp, przeglądanie i korzystanie z gier znajdujących się w całej sieci MBP. Wśród ponad 1100 tytułów są gry tradycyjne i współczesne.



**Wykres 1.** Gry planszowe w MBP w Gliwicach – statystyka wypożyczeń i udostępnień w latach 2007–2018

Źródło: (Sprawozdanie, 2019).

Dzieci, często z rodzicami, chętnie spędzają czas w bibliotece na wspólnych rozgrywkach. Powstały kluby graczy, a kilka razy w roku odbywają się turnieje i nocne spotkania. Wraz z rosnącym zainteresowaniem ofertę poszerzono o wersje cyfrowe gier. W czterech filiach

czytelnicy mogą korzystać z dostępu do Play Station. Do dyspozycji jest 26 tytułów gier komputerowych, a największą popularnością cieszą się: „Minecraft”, „FIFA”, „Merida waleczna”, „Lego przygoda”, „Undertale”, „Lego Marvel Super Heroes”.

Zbiór różnorodnych gier można wykorzystywać w działalności kulturalnej. W 2015 r. MBP w Gliwicach jako pierwsza w Polsce dołączyła do grona 2000 bibliotek uczestniczących w International Games Day @ YourLibrary – wyjątkowym święcie, które jednoczy graczy poprzez biblioteki na całym świecie. Od 2012 r. impreza organizowana jest z inicjatywy American Library Association, Australian Library&Information Associations oraz Nordic Games Day (*International*, 2018). Posiada walor edukacyjny, rekreacyjny oraz stanowi okazję do wspólnego spędzania czasu z rodziną i znajomymi. Do wyboru są różnego typu gry – od zręcznościowych, planszowych, poprzez komputerowe, po *escaperoom* i LARP-y (*live action role-playing*), w których gracze odgrywają role, tworzą i przeżywają opowieści w formie niemal żywego teatru. Od 2017 r. wydarzenie to odbywa się jako International Games Week (*International*, 2018). Gliwicka księgarnia prowadzi oficjalny polski profil na Facebooku (adres: <https://www.facebook.com/IGWPL/>), a poprzez publikację aktualnych informacji zachęca inne placówki (m.in. z Katowic i Warszawy) do włączania się w tę akcję.

MBP opracowuje również własne gry. Jedną z nich jest gra „Wypiański pod mikroskopem” (fot. 2), przygotowana w ramach międzynarodowego i interdyscyplinarnego projektu „Światu dajesz kształt – w 110. rocznicę śmierci Stanisława Wyspiańskiego”. Na jego realizację MBP uzyskała dofinansowanie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z programu „Promocja kultury polskiej za granicą 2017”. W formie kart 10 x10 cm powstał zestaw kilku wariantów gry, dostosowanych do różnych poziomów wiekowych. Ułatwieniem jest instrukcja w trzech językach: polskim, angielskim i ukraińskim. Materiały te zamieszczono na stronie internetowej projektu. Można je pobrać, wykonać we własnym zakresie i wykorzystać w pracy biblioteki (*Światu*).

Najnowszym osiągnięciem MBP jest aplikacja w wirtualnej rzeczywistości, opracowana w ramach realizacji projektu „Haczyk – gliwickie spotkania literackie”, sfinansowanego z dotacji Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Dzięki współpracy z autorką kryminałów Martą Matyszczak oraz firmą Modii3D z Gliwic powstała gra komputerowa „Tajemnica zaginionej powieści”. Dzięki niej można przenieść się do wnętrza gliwickiej biblioteki, by rozwiązać zagadkę kryminalną, a także poznać zalety technologii rozszerzonej rzeczywistości. Grę po raz pierwszy udostępniono podczas festiwalu „Haczyk – gliwickie spot-

kania literackie” w październiku 2018 r. (fot. 3). MBP planuje dalsze takie inicjatywy oraz zakup wyposażenia do obsługi tego typu aplikacji.



**Fot. 2.** „Wyspiański pod mikroskopem” – gra planszowa wydana w językach: polskim, angielskim i ukraińskim  
Źródło: Archiwum MBP.



**Fot. 3.** Prezentacja aplikacji wirtualnej „Tajemnica zaginionej powieści” podczas festiwalu literatury „Haczyk – gliwickie spotkania literackie”  
Źródło: Fot. I. Kochańczyk.

Gry stały się tematem przewodnim innych projektów edukacyjnych dofinansowanych ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego: „Rozgrywki z lekturą” (w 2017 r.), „Bibliogranie” oraz „Mapy literatury” (w 2018 r.).

„Rozgrywki z lekturą” był to cykl wydarzeń ukierunkowanych na promocję literatury. Różnorodne działania łączyły czytanie i granie

w gry planszowe jako atrakcyjny sposób poznawania tekstów literackich i spędzania wolnego czasu. Działania te obejmowały: dwa pikniki w plenerze, warsztaty językowe, konkurs na projekt gry planszowej, spotkania autorskie z pisarzami wytypowanymi przez młodych czytelników. Przy współpracy ze Stowarzyszeniem Gier Planszowych Gambit zredagowano listę 52 gier literackich, stanowiącą pomoc metodyczną i wskazówkę dla bibliotekarzy, którzy chcieliby udostępniać gry bądź planują wydarzenia literackie z ich użyciem. Uporządkowany alfabetycznie wykaz opublikowano na stronie internetowej, a rekomendowane tytuły są dostępne w zbiorach gliwickiej biblioteki (*Literackie gry planszowe*, 2019).

Projekt „Bibliogranie” służył zintegrowaniu dwóch światów – świata literatury oraz świata dzieci i młodzieży. Idealnym narzędziem do osiągnięcia tego celu stały się literackie gry planszowe, łączące ludzi przy stole i wspólnej zabawie. Rozegrane turnieje wyłoniły uczestników finału połączonego z International Games Week w listopadzie 2018 r. Był to zarazem punkt kulminacyjny projektu, obfitujący w liczne atrakcje, takie jak: spotkanie z autorem książek Marcinem Brykczyńskim oraz z projektantem gier Pawłem Milewskim, prezentacja gier w rozszerzonej rzeczywistości, stanowisko gamingowe, rozgrywki szachowe, warsztaty kreatywnej zamiany fabuły w grę przy użyciu piramidy skojarzeń itp. Podczas realizacji „Bibliogrania” opracowano trzy rodzaje literackich puzzli w formacie 100 x 140 cm (fot. 4). Wykorzystano w nich ilustracje z książek: *Binek i Pulpet w królestwie chińskiego smoka* Krzysztofa Łaniewskiego-Wołłka i Adama Wójcickiego (Warszawa, 2017), *Pszczoly* (Warszawa, 2015) i *Drzewa* (Warszawa, 2018) Piotra Sochy i Wojciecha Grajkowskiego. Licencje wykupiono z Wydawnictwa Dwie Siostry. Każdy zestaw, wydrukowany na piance pcv, zawiera 35 elementów. Jest to doskonałe narzędzie do wielokrotnego zastosowania podczas zajęć edukacyjnych, happeningów czy innych działań animacyjnych organizowanych w ramach plenerów i miejskich wydarzeń.

W wielu działaniach MBP w Gliwicach stosuje metodę gamifikacji, co czyni je atrakcyjnymi dla uczestników, niezależnie od ich wieku. Godnymi uwagi propozycjami są plenerowe gry miejskie nawiązujące do literatury. Jednym z przykładów może być gra „Sienkiewicz na okrągło”, przygotowana z okazji ogólnopolskiego Narodowego Czytania *Quo vadis* w 2016 r. Kilkanaście zagadek zlokalizowano w przestrzeni Gliwic. Gracze na swej drodze spotkali się z Heleną Modrzejewską, w innym miejscu pakowali pisarza w podróż do Afryki, a przy ulicy Henryka Sienkiewicza sam autor Trylogii pomagał w rozwiązaniu zadania. Dodatkowo przygotowano grę typu *memory*, poświęconą najważniejszym kobietom w życiu noblisty.





**Fot. 4.** Literackie puzzle – rozgrywki podczas International Games Week 2018  
Źródło: Fot. I. Kochańczyk.

Warto tu wspomnieć o grze „Ojczysty – dodaj do ulubionych 2017”, zrealizowanej w ramach projektu „Znajdź wspólny język” dofinansowanego z programu Narodowego Centrum Kultury. Do współpracy zaproszono przedstawicieli Instytutu Języka Polskiego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, którzy zmierzali się z różnorodnymi językowymi zadaniami. Między innymi wykonywali korektę tekstu dla lokalnej gazety, rozwiązywali układanki, krzyżówki, zagadki dotyczące związków frazeologicznych, zapożyczeń, a nawet odwiedzili Jaskinię Jerów.

Od 2018 r. MBP posiada dostęp do programu Action Track. Aplikacja ta ułatwia projektowanie gier plenerowych z wykorzystaniem nowych technologii i geolokalizacji. W tym celu zorganizowano cykl szkoleń dla pracowników bibliotek publicznych w ramach projektu „Mapy literatury”, sfinansowanego ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Bibliotekarze uczyli się projektowania gier na podstawie fabuł książkowych, zdobywali wiedzę teoretyczną, a następnie przenieśli swe scenariusze do rzeczywistości wirtualnej. Oprogramowanie to ułatwi tworzenie atrakcyjnej oferty wydarzeń kulturalnych i edukacyjnych. Pierwszą grę miejską, „Piłsudski Go”, opracowaną przy użyciu nowego narzędzia, rozegrano z okazji setnej rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości.

MBP dysponuje ponadto tabletami firm Apple i Samsung. Służą one do organizacji szkoleń dla dzieci, młodzieży i dorosłych. Chętni mogą przekonać się, jak łatwe jest posługiwanie się ekranem dotykowym, pobawić się aplikacjami (fot. 5). Największą popularnością cieszą się programy, w których zastosowano technologię rozszerzonej rzeczywi-

stości, np. Chromeville i Quiver (fot. 6) czy oprogramowanie iMovie do tworzenia filmów. Od kwietnia 2019 r. biblioteka wypożycza tablety graficzne WACOM. Z ich wykorzystaniem prowadzone są warsztaty *digital painting* dla młodzieży i dorosłych.



**Fot. 5.** Media Tent 2018 r. – zajęcia z programowania z wykorzystaniem tabletu i gry Scottie Go!

Źródło: Fot. I. Kochańczyk.



**Fot. 6.** Media Tent 2018 r. – zajęcia z wykorzystaniem aplikacji Quiver do tworzenia wizualizacji 3D

Źródło: Fot. I. Kochańczyk.

Kolejną atrakcją dla czytelników są kreatywne zabawki i roboty (fot. 7 i 8). W Filii nr 17 MBP w Gliwicach zainstalowano oprogramowanie do symulacji lotów Real Flight Experience. Placówka wyposażo-

na jest w zabawki interaktywne: Robopieska Teksta, Robota Tipstera, Robo Sapiensa, MiPosaura. Nowym urządzeniem w bibliotece jest robot Photon, wykorzystywany w edukacji w zakresie programowania przy użyciu tabletów.

Wszystkie te nowoczesne narzędzia mają zastosowanie w codziennej pracy oraz zajęciach edukacyjnych z zakresu ich obsługi, np. podczas cyklicznych popularnonaukowych spotkań pod nazwą RoboDay, prowadzonych we współpracy z Górnośląskim Centrum Edukacyjnym im. Marii Skłodowskiej-Curie w Gliwicach. Kreatywne zabawki gliwiczanie mogą poznawać podczas takich imprez, jak miejskie targi edukacyjne Media Tent, piknik naukowo-technologiczny Pik Tech czy Mikołajek z Robotami organizowany w Zespole Szkolno-Przedszkolnym nr 12 w Gliwicach.

Tablety i roboty to narzędzia do prowadzenia zajęć z kodowania i programowania, takich jak: „Walentynki z Photonem”, „Kodowanie z Photonem”, „Scottie Go!” (zajęcia z programowania za pomocą gry planszowej i aplikacji na tablecie); organizowania zabaw z robotami, warsztatów konstruowania i programowania robotów z klocków lego – prowadzonych przez Fabrykę Naukowców z Gliwic. Realizowane są także warsztaty z podstaw kodowania przy użyciu programu „Scratch Junior”. To specjalna oferta skierowana do dzieci w wieku 9–12 lat. Posługując się postaciami ze znanych gier komputerowych i filmów, uczestnicy zajęć zdobywają nową wiedzę i umiejętności.



**Fot. 7.** Zajęcia z programowania z wykorzystaniem robota Photon podczas pikniku naukowo-technologicznego Pik Tech 2018

Źródło: Archiwum MBP.



Fot. 8. Media Tent 2018 – zabawy z wykorzystaniem robotów

Źródło: Fot. I. Kochończyk.

Wdrożenie nowych usług, mediów i technologii wiąże się z podejmowaniem przez bibliotekę działań edukacyjnych w tym zakresie. Mają one na celu wspieranie zdobywania umiejętności, sprawnego korzystania ze świata cyfrowego i internetu, przeciwdziałają wykluczeniu cyfrowemu, a ponadto służą promocji zasad bezpiecznego posługiwania się nowinkami technologicznymi. W tym celu MBP w Gliwicach aktywnie włącza się w ogólnopolskie akcje: Tydzień z Internetem czy Dzień Bezpiecznego Internetu, proponując różnego rodzaju spotkania z zakresu edukacji medialnej dla dzieci i młodzieży, np. „Sieciaki”, „Owce w sieci”.

Od dwóch lat gliwicka biblioteka wraz ze Śląską Siecią Metropolitalną sp. z o.o. współorganizują targi pod nazwą Media Tent – w 2017 r. pod hasłem „Nowe technologie od urodzenia”, a w 2018 r. pod hasłem „Technologie *smart life* pomagające nam w codziennym życiu”. Goście targów mogą zapoznać się z innowacyjnymi produktami, technologiami oraz usługami z branży nauki, rozrywki i edukacji. Media Tent to miejsce prezentacji różnorodnych interaktywnych zabawek, urządzeń mobilnych, aplikacji, dronów, wirtualnej rzeczywistości, robotów, stołów gamingowych i multimedialnych, mobilnych gier typu „Pokemon Go”, gamesroomów. Odbywają się wówczas konkursy, spotkania i warsztaty, np. programowania i kodowania, animacji i wizualizacji 3D.

Specjalna oferta kierowana jest dla osób dorosłych, np. „Technologie w bibliotece” – dla podopiecznych Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej; „Pierwsza Pomoc Technologiczna” – dla chcących skorzystać z pomocy bibliotekarzy podczas obsługi komputerów i innych urządzeń.

Gliwiczcy seniorzy mogą uczestniczyć w różnych warsztatach, jak „Cyfrowa Akademia Seniora”, „Komputer bez barier”, „Senior w sieci”. Uczą się na nich podstaw obsługi komputerów, tabletów, aparatów fotograficznych, smartfonów itp.

Technologie wykorzystywane są również w komunikacji z czytelnikami. Podstawowym narzędziem jest strona internetowa z aktualnymi informacjami o działalności i ofercie MBP. Drugi ważny kanał stanowi profil na Facebooku. Publikowane są tu na bieżąco zaproszenia na imprezy, aktualności z życia literackiego, informacje o działalności Biblioteki i jej filii. Na bibliotecznym kanale Youtube zamieszczane są materiały filmowe, np. rekomendacje dziecięcych lektur z projektu „Skutki uboczne czytania”. Od niedawna biblioteka korzysta też z Twittera, publikując propozycje nowości ze zbiorów: książki, gry, filmy. W 2018 r. uruchomiono biblioteczne konto w serwisie Instagram, by jeszcze szerzej promować ofertę, usługi oraz zalety czytania. Do ponad 870 osób dociera elektroniczny newsletter z zaproszeniami na wydarzenia.

Posiadane zasoby multimedialne i nowe technologie, przedstawione w tym krótkim zarysie, są idealnym narzędziem do osiągnięcia celu, jaki wytyczyła sobie Miejska Biblioteka Publiczna w Gliwicach. Cel ten można określić następująco: tworzenie możliwie jak najlepszej oferty, by spełniać oczekiwania mieszkańców. W rzeczywistości z oferty tej, obejmującej naukę, rozrywkę i zdobywanie umiejętności, korzystają tak naprawdę wszyscy – od dzieci po seniorów. Wdrażanie nowych zasobów, w połączeniu z często nieoczywistymi pomysłami na usługi czy formy działalności kulturalnej, czyni gliwicką placówkę ciekawym miejscem dla każdego czytelnika i atrakcyjnym partnerem do współpracy dla innych instytucji.

## Literatura

- Geiger, A. (2017). *Millennials are the most likely generation of Americans to use public libraries*. Pobrane z: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2017/06/21/millennials-are-the-most-likely-generation-of-americans-to-use-public-libraries/> (12.05.2019).
- Geiger, A. (2017). *Most Americans – especially Millennials – say libraries can help them find reliable, trustworthy information*. Pobrane z: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2017/08/30/most-americans-especially-millennials-say-libraries-can-help-them-find-reliable-trustworthy-information/> (12.05.2019).


- International Games Day*. Pobrane z: <http://www.ilovelibraries.org/article/international-games-day> (30.12.2018).
- Leńczuk, J. *Litery dzielące generacje – o różnicach między pokoleniem X, Y i Z*. Pobrane z: <http://stapler.pl/hydepark/litery-dzielace-generacje-o-roznicach-miedzy-pokoleniem-x-y> (30.12.2018).
- Literackie gry planszowe*. Pobrane z: <https://biblioteka.gliwice.pl/projekty/zakonczone/rozgrywki-z-lektura/> (10.04.2019)
- McCrindle, M. *What comes after Generation Z? Introducing Generation Alpha*. Pobrane z: <https://mccrindle.com.au/insights/blogarchive/what-comes-after-generation-z-introducing-generation-alpha/> (12.05.2019).
- Misja i wizja*. Pobrane z: <https://biblioteka.gliwice.pl/o-bibliotece/misja-i-wizja/> (30.12.2018).
- Sprawozdanie z działalności Miejskiej Biblioteki Publicznej w Gliwicach w roku 2018* (2019). Gliwice.
- Stępniewska, K. *Dzieci Facebooka i smartfonów. Co z nich wyrośnie?* Pobrane z: [http://www.edziecko.pl/rodzice/1,79361,11991895,Dzieci\\_Facebooka\\_i\\_smartfonow\\_\\_co\\_z\\_nich\\_wyrosnie\\_.html](http://www.edziecko.pl/rodzice/1,79361,11991895,Dzieci_Facebooka_i_smartfonow__co_z_nich_wyrosnie_.html) (30.12.2018).
- Stowarzyszenie Pomocy Osobom Niepełnosprawnym „Larix” im. Henryka Ruszczyca*. Pobrane z: <http://www.stowarzyszenielarix.pl/> (30.12.2018).
- Światu dajesz kształt. Pobrane z: <https://sdk.biblioteka.gliwice.pl/> (30.12.2018).
- Walków, M. *Pokolenie na rynku pracy – kim są baby boomers, X, Y i C?* Pobrane z: <https://businessinsider.com.pl/rozwoj-osobisty/kariera/millennials-po-kolenie-x-y-z-i-baby-boomers-kim-sa-na-ryнку-pracy/6e53lmr> (30.12.2018).

*Tekst w wersji poprawionej wpłynął do redakcji 3 czerwca 2019 r.*

**Izabela Kochańczyk**

City Public Library in Gliwice

e-mail: [kochanczyk\\_i@biblioteka.gliwice.pl](mailto:kochanczyk_i@biblioteka.gliwice.pl)

 <https://orcid.org/0000-0003-2178-816X>

### **Making use of multimedia, technologies, and board games: The case of the City Public Library in Gliwice**

**Abstract:** The City Public Library in Gliwice over the recent years has been recording the following high indicators of its activity: more than 52,000 individuals lent items from the library's collections and a similar number of users took advantage of the library's cultural-educational offer. The article presents solutions introduced,

consisting of technology and new library resources, which both increased the quality of the Public Library's activity. This outline discusses the most significant projects from a viewpoint of utilizing technology in the creation of an attractive offer and, particularly, the Gliwice library's achievements within this scope of activity. The presented material may encourage and inspire those cultural institutions who are willing to implement similar solutions in their services and activity.

**Keywords:** The City Public Library in Gliwice. Game in library. Gliwice. Multimedia in library. New technologies. Public libraries' activity. Public library. Tablet in library



# ARTYKUŁY RECENZYJNE, RECENZJE I OMÓWIENIA

---


**Marlena Gęborska**

Zakład Bibliotekoznawstwa

Instytut Nauk o Kulturze

Uniwersytet Śląski w Katowicach

e-mail: mgeborska@o2.pl

 <https://orcid.org/0000-0002-1802-5287>

**Zarządzanie biblioteką /  
pod red. Mai Wojciechowskiej. – Warszawa :  
Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne  
Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, 2019. –  
(Nauka, Dydaktyka, Praktyka ; 189). – 684 s. :  
il.; 24 cm. – ISBN 978-83-65741-26-4**

Najnowsza publikacja z serii „Nauka – Dydaktyka – Praktyka” Wydawnictwa Naukowego i Edukacyjnego Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich została poświęcona aspektom zarządzania w bibliotekach. Jest to już trzecie opracowanie naukowe – po *Bibliotekarstwie* pod redakcją Anny Tokarskiej (Warszawa 2013) i *Nauce o informacji* pod redakcją Wiesława Babika (Warszawa 2016) – które może pretendować do miana podręcznika akademickiego przybliżającego kluczowe kwestie działalności bibliotekarskiej w XXI w. Tym razem na prawie 700 stronach skupiono się na zagadnieniach organizacji współczesnej biblioteki i zarządzania nią w kontekście potrzeb użytkowników. Dotychczas brakowało opracowania naukowego poświęconego tej tematyce. Owszem, pojawiało się wiele artykułów, ale pozostawały one rozproszone w różnych czasopismach bibliotekarskich i podobnie jak wydawane do tej pory monografie, skupiały się na pojedynczych aspektach zarządzania. Niniejsza praca zbiorowa traktuje zagadnienie bibliotecznego zarządzania w sposób kompleksowy. Adresatem publikacji powinni



być nie tylko badacze i studenci bibliotekoznawstwa, ale również kadra kierownicza i personel biblioteczny.

Książka została podzielona tematycznie na cztery główne części: zagadnienia podstawowe, struktura i organizacja biblioteki, kierowanie personelem oraz biblioteka a środowisko zewnętrzne. Wśród autorów poszczególnych rozdziałów znajdują się osoby z różnych ośrodków akademickich, posiadające bogaty dorobek naukowy w omawianej przez siebie tematyce. Niewątpliwym atutem wydawnictwa jest również aparat pomocniczy, w tym 28 bibliografii załącznikowych, które pojawiają się po każdym rozdziale, rozbudowana bibliografia publikacji w języku polskim (w podziale tematycznym zgodnym z zawartością książki), indeks osobowy oraz przedmiotowy. Brakuje jednak rzetelnej informacji o autorach wspomnianych indeksów, przez co czytelnik może mylnie przypisać ich autorstwo redaktorce tej publikacji. Poszanowanie prawa autorskiego powinno być priorytetem dla redaktorów, a także wyznacznikiem etycznego zarządzania biblioteką.

W pierwszej części opracowania omówiono zagadnienia podstawowe, takie jak: misja biblioteki, jej zasoby i otoczenie zewnętrzne, kształtowanie wizerunku i marki, wprowadzanie zmian oraz innowacji, a także aspekty etyki bibliotekarskiej i informacyjnej. Misje współczesnych bibliotek rozpatrzono w kontekście ich zadań historycznych, obszarów działania wpisanych w *Ustawie z 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach* oraz ze względu na typologię bibliotek przyjętą we wspomnianym akcie prawnym. W rozdziale dotyczącym otoczenia zwrócono uwagę na ciągłe zmiany w otoczeniu zewnętrznym – jego niepewność i złożoność, które wymuszają na współczesnych bibliotekach postawę proaktywną. Inicjatywa musi być podejmowana stale i może wynikać z doświadczeń zagranicznych bibliotekarzy, ale zawsze powinna być filtrem towarzyszącym realizacji bibliotecznych celów. Istotne wydaje się, że biblioteka funkcjonuje w korelacji pewnych uwarunkowań i świadome decyzje lub ich brak bezpośrednio wpływają na biblioteczną rzeczywistość. W rozdziale przyjęto terminologię zaproponowaną przez Ricky'ego W. Griffina, wyróżniającą z otoczenia zewnętrznego otoczenie ogólne i zadaniowe, jednak w przyjmowanym nazewnictwie zabrakło spójności. Pojawiają się terminy: „makro-” i „mikrootoczenie” z odpowiednikami – „otoczenie ogólne” i „otoczenie bezpośrednie” (s. 33). Czytelnik może zatem mieć problem z klasyfikacją otoczenia biblioteki i mylnie założyć mnogość różnych koncepcji, podczas gdy cały czas mowa jest o dualnym postrzeganiu otoczenia zewnętrznego. Przydałoby się w tym rozdziale w jasny sposób uporządkować terminologię poprzez skonkretyzowanie, że otoczenie zewnętrzne bliższe może

być również zwane mikrootoczeniem, otoczeniem bezpośrednim, konkurencyjnym lub zadaniowym. Natomiast otoczenie zewnętrzne dalsze, często zwane jest makrootoczeniem, otoczeniem pośrednim, globalnym lub ogólnym. Jest to tym bardziej istotne, że w dalszej części opracowania pojawia się również analiza otoczenia (s. 216–218) z użyciem innej terminologii niż zaproponowana w omówionym rozdziale. Odnosnie do otoczenia jedną z najbardziej celnych uwag wydaje się przywołana myśl Petera F. Druckera dotycząca zmian, które należy wprowadzać właśnie wtedy, gdy biblioteka radzi sobie najlepiej, podczas gdy mylnie wydaje się, że *status quo* jest dobrym rozwiązaniem. Słuszne wydaje się też poruszenie kwestii odpowiedzialności społecznej bibliotek, które niejednokrotnie wywierają silny wpływ na otoczenie albo do takiego społecznego wpływu aspirują. Jak dotąd autorzy w trakcie analiz funkcjonowania i zasobów bibliotek rzadko podejmowali kwestie zrównoważonego rozwoju. Warto więc bliżej przyjrzeć się tej tematyce.

Analiza kształtowania marki i wizerunku została przeprowadzona rzetelnie, omówiono strukturę, funkcje, rodzaje i metody budowania marki. Zabrakło jednak zestawienia pojęć marki i wizerunku z pojęciem tożsamości biblioteki. W moim odczuciu rozdział powinno rozpocząć omówienie metod diagnozy i definiowania tożsamości biblioteki w aspekcie klienta wewnętrznego, jakim jest bibliotekarz. W perspektywie funkcjonowania biblioteki istotne wydaje się także dbanie o jak największą możliwą spójność tożsamości i wizerunku. Natomiast kreowanie odpowiedniego wizerunku staje się w tym kontekście wypadkową kultury organizacyjnej i oczekiwań użytkowników biblioteki. W rozdziale dotyczącym zasobów materialnych i niematerialnych szczegółowo przeanalizowano różnego rodzaju środki, pojawiła się jednak drobna rozbieżność w definiowaniu lokalizacji biblioteki. W koncepcji Joanny Bruzdy i Stanisława Marka (s. 69) ukazywana jest jako zasób niematerialny, a kilka stron dalej – w kontekście zasobów rzeczowych (s. 75). Również informacje wytwarzane przez bibliotekę określono jako zasób rzeczowy zmaterializowany w bazach danych lub katalogach (s. 76). Do tej pory zasoby informacyjne w kontekście wiedzy były postrzegane przez badaczy jako niematerialne. Natomiast w omawianym rozdziale zasoby te po raz kolejny są określane jako „inny typ zasobów” (s. 83). Zabrakło klarownego ujęcia lub choćby komentarza, szczególnie jeśli publikacja ma spełniać funkcję podręcznika dla studentów bibliotekoznawstwa. Za to w rozdziale poświęconym zarządzaniu zmianami i innowacyjnością przejrzyście przedstawiono klasyfikacje zmian, w tym kryteria i autorów koncepcji. Bardzo dobrym pomysłem było zebranie tych informacji w tabeli (s. 90), która umożliwi czytelnikowi rozezna-

nie się w terminologii i stanowiskach badaczy. Dodatkowym atutem jest numeryczne odniesienie do pozycji w bibliografii dołączonej do rozdziału. Część poświęconą zagadnieniom podstawowym kończy rozdział dotyczący etyki, w którym przeanalizowano współczesne publikacje i słowniki pod względem wartości etycznych przypisywanych zawodowi bibliotekarza. Przedstawiono również podstawy netykiety oraz etyczne aspekty produkcji, gromadzenia i rozpowszechniania informacji.

W części drugiej omówiono zagadnienia związane ze strukturą i organizacją bibliotek. Skupiono się na procesie zarządzania w bibliotekach i jego składowych (planowanie, organizowanie, motywowanie, kontrola, decydowanie). Przedstawiono rozwiązania strukturalne, przyjmując za podstawowe modele klasyczne: linowy, funkcjonalny i liniowo-sztabowy. Wspomniano również o podziale struktur ze względu na rozpiętość (smukłe i płaskie) oraz o innych, współczesnych modelach (macierzowe). Podkreślona została współczesna przewaga struktur hybrydowych nad sztywnymi i sformalizowanymi. W ostatnim akapicie wymieniono elementy wspólne dla nowoczesnych struktur: zespoły zadaniowe, niestałość składu uczestników, wielość i przechodniość ośrodków władzy (s. 161). Warto byłoby w tym miejscu podsumować współczesne tendencje organizacyjne, wyraźniej wyliczając elementy i wskazując co najmniej kilkanaście wspólnych punktów, takich jak: dążenie do płaskich, zdecentralizowanych struktur, integrowanych sieciowo (a nie wertykalnie), zmierzanie do realizacji wizji (długofalowość, która zastępuje bezpośrednie spojrzenie na cel i skuteczność działania) czy też bazowanie na mierniku czasu realizacji usług etc. (Dobrowolski, 2008). W kolejnym rozdziale przedstawiono kulturę organizacyjną jako podstawę opisu procesów zachodzących w bibliotekach, stylów kierowania i przywództwa, atmosfery pracy i wizerunku. Skupiono się na modelach kultury organizacyjnej, w tym na najbardziej popularnym modelu Edgara Scheina. Ukazano wymiary mające największy wpływ na funkcjonowanie bibliotek (kolektywizm i indywidualizm, dystans władzy, kobiecość i męskość, unikanie niepewności). Zagadnienie zostało scharakteryzowane w sposób przystępny i przejrzysty. Jest to istotne tym bardziej, że z reguły właśnie diagnozowanie kultury organizacyjnej sprawia najwięcej problemów studentom zgłębiającym tematykę organizacji i zarządzania w bibliotekach.

W drugiej części publikacji omówiono także metody i narzędzia zarządzania stosowane w bibliotekarstwie, m.in. metody zarządzania relacjami biblioteki z otoczeniem, metody zarządzania procesem pracy, zmianą w organizacji, relacjami (ze szczególnym podkreśleniem roli motywacji). Zwrócono uwagę na współczesne trendy w zarządzaniu, ta-

kie jak korzystanie z outsourcingu, reinyżynierii struktur bibliotecznych w kontekście koncepcji organizacyjnego uczenia się, wprowadzania coachingu i mentoringu. Przedstawione metody stanowią doskonały wybór dokonany z perspektywy przydatności w instytucji bibliotecznej. Służą również za dobry punkt wyjścia do zarządzania strategicznego. W rozdziale poświęconym analizie etapów zarządzania strategicznego pobieżnie wspomniano o metodach, takich jak: macierz BCG, macierz ADL, macierz Kinseya, koncentrując się raczej na omówieniu analizy SWOT/TOWS, będącej podstawą do wyboru strategii działania zaprezentowanej w dalszej części publikacji. Szczegółowo omówiono również procesy implementacji strategii i controllingu. Rozdział dotyczący zarządzania informacją i wiedzą wskazuje oczywiście na bliskość zagadnień bibliotekoznawczych i informatologicznych. W szczególności warto zwrócić uwagę na zarządzanie informacją w kontekście potrzeb i zachowań informacyjnych użytkowników indywidualnych (w publikacji zagadnienie określone jako tzw. program minimum dla zarządzania informacją). Ostatnie dwa rozdziały w tej części książki traktują o źródłach finansowania bibliotek i systemach informatycznych. Być może lepszym rozwiązaniem konstrukcyjnym byłoby takie ułożenie treści, by rozdziały na temat otoczenia wewnętrznego znajdowały się kolejno po sobie, np. analiza zasobów, źródła finansowania, systemy komputerowe, kultura organizacyjna. Tym samym różne aspekty zarządzania mogłyby stanowić odrębne jednostki.

W publikacji kilkakrotnie pojawia się uwaga terminologiczna odnosząca się do zagadnienia „zarządzania zasobami ludzkimi” w kontekście podmiotowości człowieka. Wyraźnie podkreśla się, że to nie ludzie „są zasobem”, ale raczej „dysponują zasobem” (s. 334). Takie sformułowanie pozwala uniknąć zarzutu o przedmiotowe traktowanie człowieka wespół ze sprzętem i umeblowaniem. Trzecia część książki została poświęcona właśnie zagadnieniu kierowania personelem. Skupiono się na stylach i paradygmatach przywództwa, polityce kadrowej, komunikacji i relacjach interpersonalnych, przyczynach stresu i radzeniu sobie z patologiami bibliotecznymi, zarządzaniu jakością pracy oraz towarzyszącym jej controllingu. Niezwykle interesujący jest rozdział dotyczący nowych specjalności w zawodzie bibliotekarza. Słusznie zwrócono uwagę na nazewnictwo stanowisk w ofertach pracodawców. Praktycznie zawsze na rynku pracy jest poszukiwany po prostu „bibliotekarz”, a nie np. „infobroker”, mimo że opisywane niezbędne wymagania pasują raczej do tego drugiego (s. 448). Nieprawidłowe formułowanie nazewnictwa w ofertach negatywnie wpływa na perspektywy osób szukających pracy oraz na uzyskanie relewantnych odpowiedzi przez pracodawcę, co

sprawia, że tym bardziej warto podkreślać potrzebę zmian we wspomnianym obszarze. Jeśli chodzi o terminologię użytą w tej części *Zarządzania biblioteką*, to w rozdziale dotyczącym patologii organizacyjnych warto byłoby zastanowić się, czy konieczne jest wprowadzanie angielskiego nazewnictwa, np. *employer branding* jako budowanie marki (s. 450) czy *onboarding* zamiast „adaptacji pracowniczej” (s. 451). Dość niefortunne wydaje się również podjęcie tematu pracy z czytelnikiem niepełnosprawnym w podrozdziale zatytułowanym *Komunikowanie się z nietypowym lub trudnym użytkownikiem* (s. 394). Nasuwa się pytanie, czy osoba niepełnosprawna jest bardziej nietypowa czy może bardziej trudna. Biorąc pod uwagę fakt, że informacje na temat osób niepełnosprawnych zajmują zaledwie dwa akapity, a reszta podrozdziału dotyczy użytkowników trudnych, być może lepszym wyjściem byłoby wprowadzenie nagłówka: *Komunikowanie się z trudnym użytkownikiem*, natomiast informacje dotyczące obsługi osób niepełnosprawnych mogłyby znaleźć się w innej części rozdziału.

Ostatnia części książki, zatytułowana *Biblioteka a środowisko zewnętrzne*, zawiera informacje na temat klientów biblioteki i ich potrzeb w kontekście marketingu i promocji. Podkreślono w nim także rolę stowarzyszeń bibliotekarskich i metod lobbingowych. Typologia klientów została przedstawiona z należytą starannością i doskonale pozwala zorientować się nie tylko w typach użytkowników, ale również w sposobach radzenia sobie w sytuacjach spornych, skomplikowanych i bezprecedensowych. Drobne rozbieżności pojawiły się natomiast w postrzeganiu sponsoringu. W rozdziale dotyczącym marketingu bibliotecznego sponsoring opisany jest w kontekście promocyjnym jako „finansowanie osób, instytucji, wydarzeń sportowych, kulturalnych i innych przez bibliotekę” (s. 532), natomiast w rozdziale poświęconym źródłom finansowania bibliotek zdefiniowany został jako „szczególny sposób na pozyskanie dodatkowych środków na działalność statutową” przez bibliotekę (s. 258). Powstała rozbieżność wymaga komentarza i wypracowania wspólnej definicji na potrzeby czytelników opracowania. Warto zapoznać się z rozdziałem o lobbingu na rzecz bibliotek, rozumianym jako wywieranie wpływu na decydentów. Lobbing jako wielowymiarowe zjawisko społeczne trudno jest poddać ocenie, dlatego w publikacji skoncentrowano się raczej na przybliżeniu metod polegających na tworzeniu kampanii wizerunkowych, które z powodzeniem organizowane są w krajach anglosaskich. Podkreślono, że w Polsce działania lobbingowe na rzecz bibliotek podejmowane są przede wszystkim przez reprezentujące środowisko stowarzyszenia, organizacje i władze Biblioteki Narodowej w Warszawie, natomiast na szczeblu bibliotecznym zjawisko

to dopiero się kształtuje (s. 604). Warto zatem akcentować korelację pomiędzy promocją, wizerunkiem i lobbieniem a sytuacją biblioteki w otoczeniu.

W *Zarządzaniu biblioteką* nie pominięto żadnego aspektu organizacji pracy we współczesnym bibliotekarstwie. Zagadnienia zostały przedstawione przejrzysto i zrozumiale. Część danych umieszczono w tabelach i schematach, które, stanowiąc zestawienia zbiorcze, ułatwiają odbiór prezentowanych treści. Na pewno jest to pozycja obowiązkowa dla każdego, kto jest związany z bibliotekarstwem. Książka nie tylko pozwala zapoznać się z zagadnieniami zarządzania, ale także uświadamia, jak ważna jest znajomość tej tematyki we współczesnej bibliotece, podlegającej nieustannym przeobrażeniom w kontekście oczekiwań społecznych. Konkludując, praca zbiorowa *Zarządzanie biblioteką* pod redakcją Mai Wojciechowskiej to książka o istotnym znaczeniu dla współczesnego bibliotekarstwa, która za kilkanaście lat będzie również pełniła funkcję dokumentacyjną w odniesieniu do dynamicznie zmieniających się kierunków zarządzania bibliotekami w XXI w. Otwarte pozostaje pytanie: który ośrodek akademicki – po Katowicach (*Bibliotekarstwo* z 2013 r.), Krakowie (*Nauka o informacji* z 2016 r.) i Gdańsku (*Zarządzanie biblioteką* z 2019 r.) – podejmie się realizacji kolejnej pracy zbiorowej w wyczerpujący sposób przedstawiającej współczesne zagadnienia bibliotekoznawcze i/lub informatologiczne?

## Literatura

Dobrowolski Z. (2008). *Organizacja i zarządzanie. Zarys problematyki i metod*. Sulechów: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa.

*Tekst wpłynął do redakcji 3 czerwca 2019 r.*





## **Katarzyna Janczulewicz**


Biblioteka Główna

Śląski Uniwersytet Medyczny w Katowicach

Institut Nauk o Kulturze

Uniwersytet Śląski w Katowicach

e-mail: k.janczulewicz@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0001-9321-3192>

## **Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego w pięćdziesięciolecie istnienia / red. Maria Kycler, Dariusz Pawelec, Bogumiła Warząchowska. – Katowice : Oficyna Wydawnicza Waclaw Walasek, 2018. – 415, [1] s. : il. czarno-białe, 20x20 cm. – (Biblioteka Otwarta). – ISBN 978-83-65694-58-4**

Złoty jubileusz instytucji stanowi znakomitą okazję do podsumowań dotychczasowej działalności. W 2018 r. pięćdziesiątą rocznicę istnienia obchodził Uniwersytet Śląski w Katowicach, a wraz z nim Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego (dalej: BUŚ). Z tej okazji przygotowano publikację podsumowującą historię i dotychczasową działalność Biblioteki: *Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego w pięćdziesięciolecie istnienia* pod redakcją Marii Kycler, Dariusza Pawelca i Bogumiły Warząchowskiej, z rozdziałami opracowanymi przez pracowników Biblioteki. Książka ukazała się w serii „Biblioteka Otwarta”, w której wydano też księgę jubileuszową z okazji czterdziestolecia BUŚ *Biblioteka otwarta. Wczoraj i jutro Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego* (Katowice 2008), pokonferencyjny tom Światła biblioteki otwartej: rola biblioteki akademickiej w kształtowaniu społeczeństwa obywatelskiego (Katowice 2016). Kolekcję jubileuszowych publikacji uzupełniają następujące książki: *Biblioteki specjalistyczne Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach* (Katowice 2018) oraz *Kolekcje w zbiorach bibliotek Uniwersytetu Śląskiego w Katowi-*



cach (Katowice 2018). Tym samym czytelnicy otrzymali pełen obraz działalności bibliotecznej Uniwersytetu Śląskiego, z historią bibliotek specjalistycznych i najciekawszych zbiorów w nich zgromadzonych.

Poza artykułami omawiającymi historyczne i współczesne aspekty działalności Biblioteki tom uzupełnia indeks osobowy oraz sylwetki dyrektorów BUŚ: Piotra Stasiaka, Jerzego Ratajewskiego, Henryka Kota, Włodzimierza Goriszowskiego, Antoniego Molendy, Wandy Dziadkiewicz i Dariusza Pawelca, wraz z bibliografią podmiotowo-przedmiotową każdej z wymienionych osób.

We *Wstępie* dyrektor Biblioteki D. Pawelec odwołał się do publikacji wydanej z okazji czterdziestolecia BUŚ, przypominając wieloletnie problemy lokalizacyjne Biblioteki oraz wyrażone 10 lat wcześniej nadzieje na zmianę tej sytuacji i pragnienia, by okrążyły jubileusz obchodzić w nowej siedzibie.

Dwa pierwsze rozdziały publikacji można potraktować jako wstępne omówienie historii i struktury BUŚ. W otwierającym rozdziale *Historia Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego (1968–2017)* Jadwiga Witek i Katarzyna Wyszzyńska przedstawiły dzieje Biblioteki od założenia uczelni do chwili obecnej, gdy działania BUŚ realizowane są w ramach CINI BA – Centrum Informacji Naukowej i Biblioteki Akademickiej, projektu Uniwersytetu Śląskiego i Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach. Autorki sporządziły liczne kalendaria wydarzeń, wykresy i zestawienia danych obrazujące aktywności Biblioteki. Ukazały z jednej strony funkcjonowanie biblioteki akademickiej jako zaplecza naukowego i warsztatu informacyjnego Uniwersytetu, z drugiej – przeobrażenie Biblioteki w nowoczesne centrum informacji. Tematykę zmian w strukturze organizacyjnej biblioteki podjęła K. Wyszzyńska w rozdziale *Struktura organizacyjna systemu biblioteczno-informacyjnego Uniwersytetu Śląskiego po roku 2004*. Autorka scharakteryzowała funkcjonowanie systemu biblioteczno-informacyjnego oraz biblioteki centralnej – BUŚ (wcześniej Biblioteki Głównej Uniwersytetu Śląskiego).

Tworzenie warsztatu pracy naukowej polega na pozyskiwaniu zbiorów: książek, czasopism naukowych, baz danych. Zagadnienia przygotowywania kolekcji bibliotecznych i zarządzania nimi zostały zanalizowane w czterech rozdziałach. Iwona Blicharska w rozdziale *Gromadzenie zbiorów w Bibliotece Uniwersytetu Śląskiego – kontynuacja i zmiany* omówiła politykę gromadzenia zbiorów w BUŚ i współpracę z czytelnikami. Szczególny rodzaj pozyskiwania zbiorów bibliotecznych scharakteryzowały Romana Nowak i Sylwia Szabucka w rozdziale *Wymiana krajowa i zagraniczna w Bibliotece Uniwersytetu Śląskiego w latach 2008–2016 – nowe doświadczenia*. Autorki podsumowały zmiany za-

chodzące w zakresie międzyinstytucjonalnej wymiany zbiorów na przestrzeni ostatnich lat oraz przedstawiły moduł Wymiana i Dary, stanowiący integralną część systemu bibliotecznego PROLIB. Przygotowały zestawienia liczbowe i wykresy ilustrujące kształtowanie się wymiany na tle innych sposobów pozyskiwania materiałów bibliecznych. Najciekawsze pod względem formalnym kolekcje zbiorów zaprezentowała Marzena Smyła w rozdziale *Zbiory specjalne Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego*. Autorka przybliżyła historię Oddziału Zbiorów Specjalnych (obecnie Pracownia Zbiorów Specjalnych) oraz dokonała przeglądu wybranych kolekcji: starych druków, księgozbiorów Żuławskich, kolekcji Franciszki i Stefana Themersonów. Opracowanie zbiorów jest niezwykle ważną czynnością w procesie tworzenia katalogów i właściwej prezentacji zbiorów. Zmiany w zakresie katalogowania formalnego i opracowania rzeczowego, konwersja katalogów od kartkowych i klamrowych do elektronicznego – to tematy podjęte przez Martę Bleszyńską w rozdziale *Opracowanie wydawnictw zwartych w Bibliotece Uniwersytetu Śląskiego – wybrane zagadnienia*. Autorka omówiła również historyczne przekształcenia w Oddziale Opracowania Zbiorów oraz przedstawiła, na czym polega współpraca z Katalogiem Centralnym NUKAT i przygotowanie sygnatur księgozbioru do wolnego dostępu.

Druga część zebranych w tomie materiałów została poświęcona pracom bibliotecznym w zakresie udostępniania materiałów bibliecznych dla czytelników i ich prezentacji. Tradycyjną kulturę organizacyjną BUŚ wzbogaciły nowe metody zarządzania zbiorami i usługami. Biblioteka to nie tylko centrum wiedzy, ale też miejsce spotkań, integracji i rozwoju intelektualnego. W pierwszym rozdziale tej części publikacji, zatytułowanym *Z organizacji przechowywania i udostępniania zbiorów w Centrum Informacji Naukowej i Bibliotece Akademickiej*, Janina Wiczorek nakreśliła zasygnalizowane przez D. Pawelca problemy związane z lokalizacją Biblioteki Głównej, w tym inwestycje w nową siedzibę instytucji. Opisała przygotowania, przeprowadzkę i aranżację zbiorów w nowym miejscu, m.in. wdrożenie wolnego dostępu do zbiorów w nowym gmachu. Artykuł uzupełniają fotografie aranżacji i narzędzi informatycznych (panele informacyjne, miejsce samowypożyczeń) oraz plany lokalizacji zbiorów. Z kolei Renata Mateusiak w rozdziale *Z problematyki udostępniania prezencyjnego w Centrum Informacji Naukowej i Bibliotece Akademickiej* zajęła się tematem udostępniania materiałów na miejscu w bibliotece. Autorka podkreśliła, że Biblioteka jest otwarta nie tylko ze względu na wolny dostęp do zbiorów, ale przede wszystkim dlatego, że z jej usług i materiałów mogą korzystać wszyscy: studenci i pracownicy uczelni w regionie, uczniowie, osoby niezwiązane ze śro-

dowiskiem akademickim. R. Mateusiak z jednej strony scharakteryzowała oferowane przez Bibliotekę usługi i możliwości, z drugiej ukazała specyfikę pracy bibliotekarzy. Szczególną uwagę poświęciła działaniom informacyjnym i dydaktycznym bibliotekarzy dyżurujących w strefie wolnego dostępu. Jedną z najpopularniejszych usług bibliotecznych jest wypożyczanie na zewnątrz materiałów. Tematykę tę podjęły R. Mateusiak, Izabela Dziwis-Kika i Katarzyna Pyrek w rozdziale *Z zagadnień wypożyczania zbiorów w Centrum Informacji Naukowej i Bibliotece Akademickiej*. Dwojaka organizacja zasobów w CINiBA powoduje, że w Bibliotece funkcjonują dwa sposoby wypożyczeń: samoobsługowy dla książek z wolnego dostępu oraz tradycyjna wypożyczalnia jako miejsce odbioru zbiorów zamówionych z magazynu. Autorki przywołały liczne statystyki dotyczące wypożyczeń i czytelników.

Rozwój technologii informacyjnych oraz dostępność nowoczesnych urządzeń wpłynęły pozytywnie na działania bibliotek i oferowane przez nie zasoby, również elektroniczne. W publikacji *Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego w pięćdziesięciolecie istnienia* troje autorów zaprezentowało doświadczenia Biblioteki z wdrażania procesu automatyzacji usług i oferowanych zbiorów. W rozdziale *Udostępnianie baz danych w Bibliotece Uniwersytetu Śląskiego* Aneta Drabek omówiła przemiany w zakresie udostępniania baz danych na Uniwersytecie Śląskim od lat dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia do czasów obecnych. Autorka uwzględniła kolejne systemy i programy: InfoWare CD/HD, IRIS CD Ware, OneLog i HAN. Uzupełnienie tekstu stanowi aneks z wykazem udostępnianych przez BUŚ baz danych z 1996 r. oraz 2017 r. Wieloletnie doświadczenia obejmujące automatyzację procesów bibliotecznych zarysował Andrzej Koziara w rozdziale *Automatyzacja procesów informacyjno-bibliotecznych Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego*. Autor opisał osiągnięcia pracowników BUŚ w procesie komputeryzacji Biblioteki oraz etapy modernizacji usług elektronicznych świadczonych w CINiBA. Praktykę tworzenia i rozbudowy bazy Bibliografia Dorobku Pracowników Naukowych Uniwersytetu Śląskiego przybliżyła Aleksandra E. Adamczyk w rozdziale *Bibliografia Dorobku Pracowników Naukowych Uniwersytetu Śląskiego – doświadczenia ostatniej dekady*. Autorka ukazała proces przetwarzania bazy bibliograficznej w źródło danych referencyjnych dla systemów informacyjnych uczelni i kraju.

Motto biblioteki: „Biblioteka otwarta” jest realizowane wielotorowo, a efekty dotychczasowych działań zaprezentowane zostały w trzech rozdziałach poświęconych zmieniającej się roli bibliotek akademickich we współczesnym świecie. Działalność edukacyjna i kulturotwórcza ma na celu promowanie idei uczenia się przez całe życie i jest jednym

z systemowych rozwiązań bibliotek w zakresie wyrównywania szans edukacyjnych. A.E. Adamczyk w rozdziale *Rola Centrum Informacji Naukowej i Biblioteki Akademickiej w procesie włączania społecznego* scharakteryzowała usprawnienia biblioteczne dla osób z różnymi typami niepełnosprawności: likwidowanie barier architektonicznych, szerokość rozstawienia regałów, aparatura umożliwiająca odbiór treści przez osoby z dysfunkcją wzroku i słuchu. Autorka podkreśliła, że coraz więcej czytelników z dysfunkcjami korzysta ze zbiorów i usług Biblioteki. Proces kształtowania się relacji z otoczeniem zewnętrznym Biblioteki omówiła pierwsza w Polsce rzeczniczka biblioteki akademickiej J. Witek w rozdziale *Akademicka księżnica w otoczeniu społecznym – budowanie relacji poprzez działania public relations*. Autorka skupiła się na zagadnieniach 50 lat aktywności Biblioteki oraz udoskonalania warsztatu informacyjnego, zaprezentowała też liczne działania adresowane do wszystkich chętnych, nie tylko społeczności akademickiej. M. Kycler, B. Warząchowska i Marta Kunicka w rozdziale *Udział bibliotekarzy Uniwersytetu Śląskiego w działalności stowarzyszeń oraz organizacji zawodowych i naukowych* zwróciły uwagę na zaangażowanie pracowników BUŚ w podnoszenie kwalifikacji zawodowych i współpracę środowiskową bibliotek. Bibliotekarze BUŚ nie tylko korzystają z oferty szkoleniowej organizacji bibliotekarskich, ale też czynnie angażują się w pracę na rzecz stowarzyszeń, takich jak: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich wraz z Sekcją Bibliotek Szkół Wyższych Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Federacja Bibliotek Kościelnych FIDES, grupy Kierowników Polskich Bibliotek Prawniczych czy Konferencja Dyrektorów Bibliotek Akademickich Szkół Polskich. Ponadto uczestniczą w redagowaniu czasopism naukowych, jak „Bibliotheca Nostra. Śląski Kwartalnik Naukowy”, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych”, publikują prace naukowe w licznych czasopismach i monografiach wieloautorskich.

W ostatnim rozdziale, *Działalność naukowo-wydawnicza pracowników Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach w latach 2004–2016*, M. Kycler i B. Warząchowska przedstawiły dorobek badawczy i publikacyjny pracowników BUŚ. Opracowana bibliografia za lata 2004–2016 liczy blisko 700 pozycji bibliograficznych i stanowi kontynuację bibliografii wydanej za lata 1968–2003 i zamieszczonej we wcześniejszej księdze jubileuszowej.

W recenzowanym tomie omówiono niemal wszystkie aspekty pracy nowoczesnej biblioteki akademickiej. Jubileusz pięćdziesięciolecia Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego stanowi z jednej strony okazję do podsumowania jej historii, z drugiej pozwala z optymizmem patrzeć w przyszłość. Wielowymiarowość tworzących publikację tekstów, liczne

odwołania do historii BUŚ i tradycji bibliotekarstwa w Polsce pozwalają traktować książkę nie tylko jako jubileuszową pamiątkę, ale jako element edukacyjny w zakresie bibliotekoznawstwa. Liczne ilustracje, zestawienia historyczne i statystyczne pokazują skalę podejmowanych w Bibliotece działań.

*Tekst wpłynął do redakcji 23 maja 2019 r.*




## **Edyta Kosik**

Instytut Nauk o Kulturze

Uniwersytet Śląski w Katowicach

e-mail: edyta.kosik90@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0003-1872-5272>

**Baśń w życiu dziecka : cechy, funkcje,  
rola baśni w życiu dziecka, baśnioterapia :  
poradnik / Katarzyna Hryniewicka. – Warszawa :  
Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne  
Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich,  
2019. – 48 s. : il. ; 21 cm. –  
(Biblioteczka „Poradnika Bibliotekarza” ; 33). –  
ISBN 978-83-65741-23-3**

Publikacja Katarzyny Hryniewickiej *Baśń w życiu dziecka : cechy, funkcje, rola baśni w życiu dziecka, baśnioterapia : poradnik* ukazała się nakładem Wydawnictwa Naukowego i Edukacyjnego Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich w serii „Biblioteczka »Poradnika Bibliotekarza«”. Składają się na nią cztery rozdziały, w których autorka porusza tematykę baśni i roli, jaką odgrywają one w życiu dzieci, ponadto podkreśla ich znaczenie w terapii dzieci z dysfunkcjami. Całość dopełniają ciekawe, przyciągające uwagę ilustracje.

Książkę poprzedza motto – fragment tekstu Brunona Bettelheima: „Baśń to elementarz, z którego dziecko uczy się czytać we własnym umyśle, elementarz napisany językiem obrazów. Jest to jedyny język, dzięki któremu możemy rozumieć siebie i innych, zanim dojrzejemy intelektualnie” (s. 6). W słowach od redaktora serii wydawniczej Biblioteczka „Poradnika Bibliotekarza” Jadwiga Chruścińska wyjaśniła krótko, czym dla bibliotekarza są baśnie i bajki, przytoczyła definicję

baśni oraz określiła charakter publikacji. We wstępie K. Hryniewicka wyjaśniła, jakie znaczenie dla dziecka mają baśnie, a jakie ma literatura. Następnie krótko scharakteryzowała język baśni. Skupiła się na tym, w jaki sposób dzieci uczą się świata i jak bajki mogą je pobudzić emocjonalnie. Podkreśliła znaczenie kontaktu najmłodszych z książką w czasach wszechobecnych komputerów i telewizji. W podsumowaniu omówiła zawartość poszczególnych rozdziałów składających się na publikację.

W rozdziale pierwszym, *Cechy baśni*, K. Hryniewicka przytoczyła definicję baśni, przez którą należy rozumieć: „jeden z gatunków epickiej literatury ludowej, który utrwała w fantastycznej formie ludowe poglądy na stosunki międzyludzkie, przedstawia ideały dobra i sprawiedliwości oraz kryteria oceny ludzkich postaw” (s. 13). Wspomniała o najstarszych tego typu tekstach, czyli utworach mitycznych, które w ciągu stuleci ewoluowały. Wskazała, na jakie podstawowe pytania odpowiada baśń (jaki jest świat, w którym żyje człowiek?, jakie reguły nim rządzą?, jak sobie radzić z wszelkimi zagrożeniami). Scharakteryzowane zostały cechy baśni, różnice między nimi a utworami literackimi adresowanymi do dzieci oraz funkcje, w tym funkcja pocieszająca. W dalszej części rozdziału autorka omówiła cele tworzenia baśni (uczynienie świata bardziej zrozumiałym, pokrzepienie serc). Zwróciła uwagę na grupy dzieci (podział według wieku) współcześnie sięgających po tego typu utwory. Interującym zjawiskiem jest także powrót do baśni czytelnika nieco starszego, głównie młodzieży, co należy tłumaczyć odnajdywaniem w tych utworach elementów, które pozwalają zaspokajać ich potrzeby psychiczne (miłość i uznanie). Zwróciła też uwagę na to, że postacie występujące w baśniach są jednoznacznie określone (dobre albo złe) oraz zaakcentowała znaczenie początku i końca tych utworów – wyraźne wyznaczenie granicy pomiędzy rzeczywistością a fikcją.

W rozdziale drugim, *Baśnie i ich funkcje w życiu dziecka*, autorka, posługując się wybranymi przykładami, omówiła kilka znaczących motywów baśniowych, takich jak motyw niedobrych rodziców w baśni *Jaś i Małgosia*, motyw niedobrego rodzeństwa w *Kopciuszku*, a także motyw lęku w *Baśni o dzielnym szewczyku Dratewce i smoku wawelskim*. Dokonała charakterystyki baśni o charakterze wychowawczym, zwracając uwagę na pojawiające się w nich motywy rywalizacji pomiędzy matką a córką oraz uciemżonego bohatera (*Królowna Śnieżka*). Następnie wskazała na ściśle określanie ról kobiet i mężczyzn (matki i ojcowie, młodzi chłopcy i dziewczęta, królowny i królewicze), przypisywanie im dokładnie określonych zadań, przykładowo atrybutem kobiecości jest młodość i uroda, a atrybutem męskości – podejmowanie

wyzwań. W podsumowaniu rozdziału znalazły się uwagi na temat walorów estetycznych omawianych utworów – powiązanie piękna z dobrem, a brzydoty ze złem.

W rozdziale trzecim, *Baśnie i ich rola w życiu dzieci*, K. Hryniewicka przedstawiła uniwersalne wartości eksponowane w baśniach. Zaliczyła do nich: dobro, szlachetność, piękno, wrażliwość na los ludzi i zwierząt, solidarność. Posługując się przykładami, wyjaśniła działanie sprawiedliwości społecznej w omawianych utworach, wspomniała o występujących w nich przeciwstawieniach na zasadzie kontrastów oraz opisała sposoby ukazywania dwoistości ludzkiej natury. Uzupełnienie tych wywodów stanowi charakterystyka cech atmosfery emocjonalnej baśni, a więc nawarstwienie wszelkich doznań, za sprawą których fabuła wywołuje silne emocje. W tej części pracy autorka zaprezentowała funkcje języka baśni – znaczenie symboli i metafor. Wyjaśniła, na czym polegają powiązania baśniowej rzeczywistości z myśleniem dziecka oraz jaki jest wpływ baśni na rozumienie reguł świata. Ponadto zwróciła uwagę, że dzieci poprzez odbiór baśni przyswajają nowe słowa i w ten sposób nieświadomie wchodzą w sferę dziedzictwa kulturowego mowy. Podjęła temat środków lingwistycznych (symboli i metafor) wykorzystywanych przez baśniopisarzy do opisywania w utworach uczuć. Zaakcentowała także znaczenie, jakie ma dla dziecka nauka wyrażania, nazywania i uświadamiania sobie uczuć poprzez baśnie. W zakończeniu tego rozdziału autorka omawianej publikacji zwróciła uwagę na rolę dychotomicznego podziału świata baśniowego na dobry i zły – jest on pomocny w kształtowaniu przez dziecko obrazu siebie i innych.

W rozdziale czwartym, *Baśnioterapia*, zawierającym podsumowania, nakreślony został opis zastosowania baśni w terapii dzieci zaproponowanej przez B. Bettelheima. Wyjaśnienia wymagały sposoby użycia baśni w psychoanalizie, stąd też w K. Hryniewicka zamieściła tłumaczenia baśniowych symboli. Zwróciła uwagę na rolę tych utworów w procesie przewycięzania lęków pojawiających się u dzieci. Młodzi czytelnicy sami mogą się stać autorami bajek, co należy uznać za element baśnioterapii. W podsumowaniu rozdziału znalazły się informacje na temat zastosowania i znaczenia baśni w terapii poznawczo-behawioralnej, można je też wykorzystywać w terapiach grupowych podczas pracy z dziećmi zablokowanymi emocjonalnie. Nie można przy tym zapomnieć, że utwory literackie mogą być wykorzystywane jako pomoc w diagnostyce pacjentów.

Publikacja *Baśń w życiu dziecka* określa znaczenie baśni w życiu dziecka, wskazuje jej funkcje oraz wyjaśnia, na czym polega zastosowanie baśni w terapii dziecięcej. Układ zagadnień omówionych w książce



jest czytelny i logiczny – od cech baśni, przez ich funkcje w życiu dziecka, po zastosowanie w terapii dzieci z różnymi problemami i dysfunkcjami. Lekturę książki można polecić głównie psychologom i pedagogom, ale także bibliotekarzom pracującym z dziećmi i nauczycielom.

*Tekst wpłynął do redakcji 31 maja 2019 r.*




## SPRAWOZDANIA

---

### **Karina Nabiałczyk**

Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa  
Uniwersytet Wrocławski

e-mail: karina.nabialczyk@uwr.edu.pl

 <https://orcid.org/0000-0002-0696-6450>

### **Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Big Data w humanistyce i naukach społecznych” (Wrocław, 22–23 listopada 2018 r.)**

Tradycyjnie już w okresie jesiennym wrocławskie środowisko bibliotekoznawców zorganizowało konferencję naukową. W 2018 r. odbyła się w dniach 22–23 listopada pod hasłem „Big Data w humanistyce i naukach społecznych”, a jej celem była krytyczna refleksja nad zagadnieniem big data, wymiana poglądów, doświadczeń oraz zaprezentowanie aktualnego stanu badań w tym zakresie. Za organizację wydarzenia odpowiedzialna była Aneta Firlej-Buzon, kierownik Zakładu Bibliografii i Informacji Naukowej Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego. Konferencję zainaugurował rektor uczelni, Jego Magnificencja Adam Jezierski. Następnie wręczono nagrodę za projekt i opracowanie graficzne materiałów konferencyjnych w konkursie „Studenci projektują”. Otrzymała ją studentka kierunku publikowanie cyfrowe i sieciowe Patrycja Dąbrowska.

Sesję pierwszą otworzyła Barbara Sosińska-Kalata (Uniwersytet Warszawski) wystąpieniem *Badania nad danymi masowymi w nauce o informacji*, wprowadzając słuchaczy w problematykę dotyczącą nowego podejścia do gromadzenia i magazynowania cyfrowo zapisanych danych, a także do ich przetwarzania. Według B. Sosińskiej-Kalaty „big data polega na poszukiwaniu wzorców, szacowaniu prawdopodobieństwa, przewidywaniu, rekomendowaniu i wspieraniu decyzji”. Prelegentka omówiła rolę dużych zbiorów danych w nauce, naukach społecznych i humanistyce. Na podstawie analizy danych z bazy Scopus wskazała,

kiedy nastąpił wzrost piśmiennictwa naukowego na ten temat. Zaprezentowała stan badań nad big data w nauce o informacji. W analizie wykorzystwała bazę danych Library, Information Science & Technology Abstracts (dalej: LISTA). Badania ilościowe piśmiennictwa dostarczyły m.in. informacji na temat rozkładu chronologicznego, języka publikacji, autorów, czasopism, w których publikowano na wskazany temat, czy struktury tematycznej artykułów. Badania pokazały, że zdecydowana większość autorów piszących o danych masowych w nauce o informacji związana jest z ośrodkami badawczymi w Stanach Zjednoczonych (35%), Wielkiej Brytanii (12%) i Chinach (11%). Około 30% artykułów o big data zarejestrowanych w LISTA ukazało się w liczących się czasopismach z nauki o informacji, najwięcej w: „Scientometrics”, „Journal of the American Medical Informatics Association”, „International Journal of Information Management”. W czasopismach uznawanych za najbardziej reprezentatywne dla całego obszaru badań (Library and Information Science) problematyka big data występowała dotąd sporadycznie. B. Sosińska-Kalata skonstruowała, że dominuje tematyka z zakresu nauk komputerowych oraz mediów społecznych, często prezentowane są także zagadnienia dotyczące metadanych, zarządzania wiedzą, bibliotek cyfrowych i bibliometrii.

Kolejny warszawski ośrodek naukowy – Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, reprezentowała Katarzyna Materska. W wystąpieniu *Odpowiedzi nauk społecznych na big data* prelegentka przedstawiła różne stanowiska badaczy nauk społecznych (od entuzjastów, badaczy umiarkowanych, po nastawionych negatywnie) w odniesieniu do big data i ich uzasadnienie. Według autorki „nowy paradygmat polega na uzyskiwaniu zrozumienia danego zjawiska w oparciu o dane, a nie w oparciu o teorię, ale nie traci się jej z pola widzenia”. Wskazała również różne aspekty danetyzacji rzeczywistości, w tym życia ludzkiego, np. przekazów słownych, przemieszczania się człowieka (geolokalizacja), analizy emocji czy parametrów organizmu (fenomen *quantified self*).

W następnym wystąpieniu, *Analiza korpusów literackich i naukowych za pomocą InfraNodus*, Andrzej Radomski (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie) omówił możliwości wymienionego w tytule oprogramowania, służącego do analizy i wizualizacji dużych korpusów tekstów – z zastosowaniem teorii grafów. Zaprezentował cechy tej aplikacji oraz podał przykłady badań wybranych korpusów literackich i naukowych, przeprowadzonych również przez siebie.

Kolejny przedstawiciel ośrodka lubelskiego, Zbigniew Osiński, przedstawił temat *Big data w praktyce badawczej humanistów – prob-*

lemy metodologiczne. Omówił kilka zagadnień (pytań) związanych z użyciem big data w badaniach, m.in. typy danych (ustrukturyzowane, częściowo ustrukturyzowane, nieustrukturyzowane), to, gdzie i w jaki sposób są wydobywane, porządkowane i przetwarzane. Zanalizował możliwość masowego kodowania „cyfrowych dzieł kultury” na wzór SemanticWeb. Na koniec postawił otwarte pytania, m.in. czy humanistyka „ilościowa”, „obiektywna” będzie nauką humanistyczną.

Następny referat, *Nowe zasady organizacji informacji w środowisku big data*, wygłosił Marek Nahotko (Uniwersytet Jagielloński w Krakowie). Tradycyjną organizację informacji cyfrowej i jej narzędzi (algorytmy, wyszukiwarki, bazy danych) przeciwstawił w nim organizacji informacji w big data, gdzie gatunki organizacji informacji zyskują nowe zakresy znaczeniowe.

Sesję pierwszą zakończyło wystąpienie zespołu wrocławskich badaczy: Elżbiety Herden, Adama Pawłowskiego i Piotra Malaka, którzy wygłosili referat *Problem przetwarzania bibliografii metodami Big Data*. Punktem wyjścia ich rozważań było spojrzenie na bibliografię jako przedmiot badań humanistyki (tradycyjnej i cyfrowej) oraz wskazanie problemu badawczego: bibliografia jako przedmiot badań metodami *text mining*. Przedstawili przebieg badań nad korpusem rekordów bibliograficznych Biblioteki Narodowej w Warszawie, czyli opisów wydawnictw zwartych opublikowanych w Polsce w latach 1997–2017. Wskazali przy tym na różne problemy wynikające z automatycznego przetwarzania, m.in. na to, że obecnie dane zapisane w formacie MARC nie są przystosowane do analiz w wielkiej skali, zapis danych bibliograficznych charakteryzuje się wysoką redundancją, a wielkich bibliografii nie da się aktualizować pod względem struktury danych. Konkluzja jest jednak pozytywna: „mimo wszystko przetwarzanie wielkich bibliografii przeżywa swój renesans i ma wielką przyszłość”.

W przerwie przed kolejną sesją odbyła się prezentacja Pracowni Humanistyki Cyfrowej znajdującej się w Instytucie Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa. Licznie zgromadzonych zainteresowanych oprowadził kierownik Pracowni A. Pawłowski, przybliżając zasady funkcjonowania jednostki, plany naukowe oraz potencjał miejsca. Członkowie Pracowni omówili możliwości techniczne zgromadzonego sprzętu i pokazali próbki zastosowań wybranych narzędzi, m.in. okulografu do analizy odbioru materiałów graficznych.

Sesję drugą otworzyli Wiesława Osińska z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu i P. Malak z Uniwersytetu Wrocławskiego. Badacze wygłosili referat *Przyszli bibliolodzy wobec wezwań Big data. Refleksje z doświadczeń personalnych*, w którym postawili pytanie,

czy edukacja bibliologów jest wystarczająca w erze big data. Ich zdaniem koncentracja uwagi w skali mikro, czyli skupienie się na pojedynczych rekordach (np. bibliograficznych książki), może zaburzać ocenę zbioru big data, dla którego właściwa jest perspektywa makro, kiedy o wyniku analiz decyduje zbiór rekordów, a na wynik ten nie wpływają pojedyncze rekordy. Autorzy zaproponowali uzupełnienie programu kształcenia o techniki przetwarzania danych wielkoskalowych, elementy statystyki, wizualizację danych, narzędzia i metody NLP.

Kolejne referaty zaprezentowali praktycy. Michał Kozak (Poznańskie Centrum Superkomputerowo-Sieciowe) w wystąpieniu *Platforma Europeana Cloud jako przykład Big Data w humanistyce* omówił problematykę agregowania metadanych udostępnianych online zasobów dziedzictwa kulturowego ze zbiorów instytucji z całej Europy. Opisał, jak jego macierzysta placówka wraz z Fundacją Europeana od 2013 r. rozwija platformę wykorzystującą technologię big data, która służy do bieżącej obsługi działań związanych z zasilaniem danymi portalu Europeana. Natomiast Maciej Jabłoński (Centrum NUKAT) w komunikacie *Katalog centralny NUKAT – największa ogólnopolska baza ustrukturyzowanych danych bibliograficznych i haseł wzorcowych – zasięg, zakres i perspektywy rozwoju* opisał zasady organizacji, struktury danych oraz projekty, w których współuczestniczy NUKAT. Zaakcentował, że dane katalogu centralnego są składową lub punktem wyjścia w tworzeniu zbiorów danych zwanych big data. Zachęcał do aktywnej współpracy między instytucjami naukowymi i jednostkami badawczymi a Centrum NUKAT. Następnie wystąpiła kierownik konferencji A. Firlej-Buzon z referatem *Wizjoner informacji naukowej w świecie danych – Eugene Garfield (1925–2017)*. Sesję drugą zamknęło wystąpienie *Informatologia a przetwarzanie dużych wolumenów danych. Case study WDIB UW* Grzegorza Gmiterka (Uniwersytet Warszawski). Referent przedstawił projekty realizowane na Wydziale Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii Uniwersytetu Warszawskiego w zakresie big data, m.in. w Katedrze Technologii Informacyjnych Mediów, gdzie od 2011 r. prowadzone są zaawansowane prace nad dużymi zbiorami danych, realizowany jest program Narodowego Centrum Badań i Rozwoju dotyczący tej tematyki oraz powstało Centrum Rafinacji Informacji (spółka spin-off na Uniwersytecie Warszawskim, która zajmuje się analizą big data i jest pierwszą spółką reprezentującą nauki humanistyczne). Autor omówił również proces tworzenia nowego kierunku studiów magisterskich: zarządzanie Big Data w ramach „Programu zintegrowanych działań na rzecz rozwoju Uniwersytetu Warszawskiego” współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach POWER.

W drugim dniu konferencji, w sesji porannej wystąpił m.in. Adam Jachimczyk (Uniwersytet Warszawski) z referatem *Bazy danych z zakresu nauk humanistycznych i społecznych udostępniane w Internecie przez polskie jednostki naukowe. Wstępny rekonesans*. Prelegent zaprezentował stan udostępniania danych z zakresu nauk humanistycznych i społecznych przez polskie jednostki naukowe: szkoły wyższe, jednostki PAN, instytuty badawcze, biblioteki naukowe. W analizie wybranych przykładów zwrócił uwagę na typ gromadzonych zasobów (dane, metadane), obecność informacji o warunkach wykorzystania danych i ich dostępność w formacie ułatwiającym ponowne wykorzystanie. Przeprowadzony rekonesans badawczy pokazał, że – z pewnymi oporami – następuje rozwój repozytoriów z danymi z zakresu nauk humanistycznych i społecznych. Nie zawsze jednak towarzyszy im czytelna informacja o warunkach wykorzystania oraz udostępnianie danych w formacie ułatwiającym ich ponowne przetworzenie. Anna Łach (Uniwersytet Wrocławski) w referacie „*Roczniki Biblioteczne*” w świetle badań korpusowych (analiza cytowań i frekwencji toponimów) przedstawiła wstępne ustalenia dotyczące kierunków przepływu wiedzy, związanych z pojawiającymi się na łamach czasopisma cytowaniami dorobku naukowców pochodzących z różnych ośrodków. Wskazała m.in. typy cytowań, cytowania według płci autorów, państw czy wreszcie ranking najpopularniejszych autorów. Na podstawie wstępnych danych, określonych na bazie niewielkiego korpusu, autorka ustaliła, że „transfer wiedzy do Polski zachodzi na osi zachód-wschód”. Sesję zakończył Grzegorz Zyzik (Uniwersytet Opolski) referatem *Rozgrywka i refleksja. Big Data w groznawstwie*. Intencją autora było przeanalizowanie możliwości pozyskiwania potencjału big data w tworzeniu gier wideo. Prelegent zaprezentował grę Landlord. Magnat Nieruchomości – jedną z pierwszych polskich gier wykorzystujących big data.

Ostatnią sesję, zamykającą konferencję, w całości wypełniły wystąpienia gospodarzy – pracowników i doktorantów Instytutu Informatyki i Bibliotekoznawstwa UW. Kolejne badania empiryczne na korpusie danych zaprezentowały Kamila Augustyn i Małgorzata Górska. W swoim wystąpieniu „*Czytanie emocji*”: *doświadczenia z tworzeniem i znakowaniem korpusu danych na potrzeby badań nad emocjami czytelników książek* autorki postawiły następujące pytania badawcze: jakie emocje budzą książki? jakie emocje budzi czytanie książek? jaką rolę odgrywają emocje w indywidualnym i społecznym odbiorze książki? jaką funkcję pełni książka w życiu emocjonalnym człowieka? Kolejne etapy badań polegały na zbieraniu danych na potrzeby zbudowania korpusu, ich wstępnej obróbce oraz ręcznym znako-

waniu przy użyciu Inforexa – jednego z narzędzi webowych dostępnego dzięki CLARIN-PL. W trakcie prac dokonano niezbędnej klasyfikacji emocji i wskazano kategorie, według jakich można je znakować, np.: intensywność; pozytywny/negatywny wpływ; określająca ją część mowy (czasownik, rzeczownik, przymiotnik), długość zapisu (jedno-/dwuwyrazowe). Badania dowiodły m.in., że wypowiedzi wskazujące na określony stan emocjonalny nie zawsze pokrywają się z faktycznym stanem emocjonalnym badanej osoby. Następne wystąpienie dotyczyło jednej z dyscyplin nauk społecznych – prawa. P. Malak i Artur Ogurek wygłosili referat *Zastosowanie Big Data w badaniach języka prawniczego*, w którym przedstawili wyniki analizy skuteczności wyszukiwania informacji w Portalu Orzeczeń Sądów Powszechnych i rezultaty badań nad dywersyfikacją uzyskanych wyników, m.in. ze względu na rolę podmiotu w postępowaniu. Przedstawili charakterystykę profesjolektu prawniczego oraz metody analizy (m.in. NLP) zastosowane podczas badań w celu kategoryzacji orzeczeń ze względu na występujące w nich podmioty, ich role w procesach i wyniki samych procesów. Dorota Siwecka wystąpiła z referatem *Duże zbiory danych w projektach typu otwartych danych powiązanych (Linked Open Data) bibliotek narodowych w Europie w latach 2007–2017*, w którym omówiła wyniki analizy projektów realizowanych przez europejskie biblioteki narodowe w zakresie udostępniania otwartych powiązanych danych. Autorka poddała analizie m.in. liczbę realizowanych projektów, charakter udostępnianych danych (typ danych, dostępne formaty, wykorzystane schematy metadanych, źródła danych), a także informację, do jakich innych zbiorów danych dostępnych w sieci linkowane są dane biblioteczne. Ostatni z referatów, *Kolekcje średniowiecznej książki rękopiśmiennej w polskich bibliotekach cyfrowych – nowe narzędzie badawcze i jego rola w badaniach bibliotekoznawczych*, wygłosiła Kinga Brzozowska. Prelegentka podjęła próbę oceny wielkości i kompletności zbiorów, jakości źródeł informacji o zbiorach zdigitalizowanych, wartości towarzyszącego kolekcjom aparatu pomocniczego, sposobów nawigacji po zasobie oraz tempa przyrastania kolekcji wirtualnych. Przedstawiła wyniki analiz prowadzonych w latach 2013–2018. Celem referatu było również pokazanie, w jakim stopniu zbiory te mogą być przydatne w badaniach bibliotekoznawczych, a także czy na obecnym etapie rozwoju bibliotek cyfrowych właściwe jest traktowanie analizy ich zasobów na równi z tradycyjnymi metodami badań.

Spotkanie badaczy dyscyplin nauk społecznych i humanistycznych – bibliologów, historyków, bibliotekoznawców, prawników, językoznawców czy kulturoznawców – dało niepowtarzalną możliwość

szerszego spojrzenia, wykraczającego poza własne pola badawcze, na wciąż rosnący potencjał i zasoby big data. Warto zauważyć, że wśród prelegentów i słuchaczy znaleźli się przedstawiciele instytucji (m.in. Główny Urząd Statystyczny, Poznańskie Centrum Superkomputerowo-Sieciowe, Centrum NUKAT), które od lat pracują na dużych zbiorach danych i są coraz bardziej otwarte na ich udostępnianie. Wymiernym efektem konferencji będzie recenzowana publikacja, niewymiernym, a równie ważnym – możliwość wymiany doświadczeń między specjalistami różnych dyscyplin, którzy w swoich badaniach borykają się z problemami pozyskiwania, eksploracji, analizy oraz zarządzania zasobami big data.

*Tekst wpłynął do redakcji 16 maja 2019 r.*








## **Dorota Matysiak**

Oddział Udostępniania i Informacji o Zbiorach  
Biblioteka Główna

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

e-mail: dorota.matysiak@ue.wroc.pl

 <https://orcid.org/0000-0003-3624-7665>

# **X Konferencja Korporacji Bibliotekarzy Wrocławskich „Nowe zmiany a kondycja bibliotek” (Wrocław, 30 listopada 2018 r.)**

Od dziesięciu lat Korporacja Bibliotekarzy Wrocławskich (dalej: KBW) organizuje konferencje adresowane do wrocławskiego i dolnośląskiego środowiska bibliotekarskiego. W 2018 r., ze względu na burzliwy czas wdrażania nowej ustawy *Prawo o szkolnictwie wyższym*, zwanej Ustawą 2.0 lub Konstytucją dla Nauki, X Konferencja KBW „Nowe zmiany a kondycja bibliotek” została niemal w całości poświęcona tej tematyce. Podobnie jak wcześniejsze edycje, odbyła się w Dolnośląskiej Bibliotece Pedagogicznej. Pierwszą część wydarzenia stanowiły wystąpienia prelegentów, drugą – dyskusja panelowa z udziałem zaproszonych gości.

Pierwszy referat, *Ustawa 2.0 – ostatnia szansa dla bibliotek akademickich*, wygłosił Jędrzej Leśniewski, zastępca dyrektora Centrum Wiedzy i Informacji Naukowo-Technicznej ds. Bibliotek Politechniki Wrocławskiej. W swojej prezentacji zwrócił uwagę na pilną potrzebę zreformowania bibliotek szkół wyższych, aby mogły w większym stopniu dostosować swą ofertę do potrzeb środowiska akademickiego. Statystyki opisujące wydatki ze środków publicznych na działalność bibliotek skłaniają do zadania pytania o sens wydatkowania – w tak dużym rozproszeniu – tych środków, a także o sens istnienia bibliotek akademickich w obecnym kształcie. Prelegent zaznaczył, że żyjemy w świecie, w którym pierwszym odruchem poszukującego informacji

jest wstukanie pytania w wyszukiwarkę Google w telefonie, poziom czytelnictwa wśród studentów spada, a naukowcy – osoby ze świetnym warsztatem badawczym – coraz chętniej korzystają z „nieautoryzowanych” źródeł informacji typu SciHub czy LibGen (Houle, 2016; Cabanac, 2016). Bez względu na płeć, kolor skóry, orientację seksualną czy poglądy polityczne, mają jedną cechę wspólną – szerokim łukiem omijają skostniałą bibliotekę zorientowaną na bibliotekarza. Według prelegenta biblioteki przymiotnikowe powinny podlegać specjalizacji tematycznej/dziedzinowej. Zakup tradycyjnych książek należy zminimalizować do najpotrzebniejszych wydawnictw, zaś większość księgozbioru powinna być dostępna w formie elektronicznej. Biblioteki powinny również dostosować godziny otwarcia do potrzeb użytkownika akademickiego – być może w przyszłości będą czynne 24 godziny 7 dni w tygodniu. Konieczne jest również dokładne określenie przez bibliotekarzy ich kompetencji, a biblioteka powinna funkcjonować w uczelni jako jednostka wspierająca proces zarówno dydaktyczny, jak i naukowo-badawczy. Po pierwsze, poprzez dostarczanie właściwych, relewantnych zasobów, po drugie, poprzez restrukturyzację kadry i zatrudnianie bibliotekarzy dziedzinowych, posiadających wykształcenie kierunkowe w dziedzinach, w których uczelnia jest poddawana np. ewaluacji.

W imieniu Urszuli Ganakowskiej z Biblioteki Uniwersyteckiej w Szczecinie daleko idące zmiany w organizacji biblioteki uczelnianej w referacie *Ewolucja sieci bibliotecznej Uniwersytetu Szczecińskiego w przededniu zmian w polskim szkolnictwie wyższym* omówiła Ewa Grabarska, prezes KBW. Autorka postawiła następujące pytania: czy warto utrzymywać biblioteki wydziałowe? Czy nie wrócić do bibliotek przy silnych jednostkach dziedzinowych? Następnie stwierdziła, że modelowanie sieci bibliotecznej nie powinno być sprzeczne ze zmianami organizacji całej uczelni. Dotyczy to szczególnie bibliotek uniwersyteckich, które mają aktualnie mocno rozbudowaną sieć bibliotek wydziałowych. Na Uniwersytecie Szczecińskim zmiany te są już w trakcie realizacji. Zamiast bibliotek wydziałowych powstają trzy centra biblioteczne, które będą obsługiwać poszczególne jednostki organizacyjne uczelni. Ten krok spowoduje maksymalne spłaszczenie struktury organizacyjnej bibliotek, a tym samym przyczyni się do likwidacji wielu stanowisk kierowniczych. Aktualnie prowadzona jest konsekwentna polityka centralizacji księgozbioru, czego efekt stanowi racjonalizacja wydatków ponoszonych na zakup zbiorów. Te i inne działania mają skutkować głębokimi przemianami sieci bibliotecznej. Warto w tym miejscu nadmienić, że takie procesy optymalizacji zrealizowano już we Wrocławiu – w bibliotekach Uniwersytetu Ekonomicznego oraz Politechniki Wrocławskiej.

Dawid Kościewicz, zastępca dyrektora Biblioteki Głównej Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, w wystąpieniu *Rola bibliotekarzy akademickich w podnoszeniu kompetencji informacyjnych pracowników naukowych uczelni wyższej w kontekście zmian legislacyjnych w polskim szkolnictwie wyższym* omówił rolę pracowników informacji naukowej jako osób odpowiedzialnych za podnoszenie kompetencji informacyjnych pracowników naukowych macierzystej uczelni. Zmiany w szkolnictwie wyższym obejmują też biblioteki akademickie, które stają przed wielkim wyzwaniem podtrzymania swojej roli w strukturze uczelni. Zaspokojenie potrzeb informacyjnych użytkowników stanowi istotę zmian wprowadzanych w obrębie katalogowania i prezentowania danych bibliograficznych. Szczegółowy i zrozumiały opis, wyposażony w odpowiednie komentarze i dodawane przez czytelników tagi, jest bardziej zrozumiały dla czytelnika. Biblioteki akademickie muszą polegać na wiedzy i doświadczeniu swoich pracowników, zwłaszcza utrzymujących kontakt ze środowiskiem naukowym uczelni i oferujących wyspecjalizowane usługi, jak informacja naukowa czy portale dziedzinowe (ang. *subject portals*), w których oferta zbiorów i usług biblioteki jest dopasowana do potencjalnych zainteresowań przedstawicieli danej dyscypliny. Prelegent podkreślił również potrzebę specjalizacji bibliotek akademickich.

Temat nowych technik i form w pracy bibliotekarza kontynuowała Małgorzata Krauze z Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu w referacie *Nowe technologie, nowe oczekiwania czytelnicze. Uwagi na temat zalet i wad wynikających ze zmian w organizacji pracy na przykładzie działalności Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu*. Prelegentka na przykładzie swej macierzystej placówki przedstawiła dobre i złe strony wprowadzania nowości technologicznych. Wskazała, że biblioteki muszą dostosowywać się do nowych realiów poprzez zmianę organizacji pracy, zakresu usług, umiejętności pracowników. Komputery, drukarki, kserokopiarki, skanery często stanowią standardowe wyposażenie bibliotek. Coraz częściej wykorzystywane są w nich też automaty do samodzielnego wypożyczania i zwrotów książek. Bibliotekarze powinni posiadać umiejętność posługiwania się nowym sprzętem oraz wyszukiwania informacji w różnorodnych internetowych bazach danych (płatnych i w wolnym dostępie), m.in.: Scholar, Scirus (wydawnictwa Elsevier), Cite Seer i get CITED, Scopus (Elsevier). Nowe rozwiązania dostępu do książek elektronicznych, takie jak platformy Ibuk, NASBI, Safari, oraz funkcjonalności dostarczane bezpłatnie przez Bibliotekę Narodową w Warszawie (Academica), niewątpliwie stanowią istotny element udostępniania zbiorów. Nowe technologie w bibliotece (nośniki

CD i MP3 oraz specjalne odtwarzacze książek mówionych, tzw. czytarki) wkraczają również do przestrzeni związanej z obsługą czytelnika z dysfunkcjami wzroku. Co niosą ze sobą wszystkie te rozwiązania? Autorka w podsumowaniu stwierdza: „Głównym problemem jest to, że nowe technologie i Internet odciągają społeczeństwo od czytelnictwa. Młodzi ludzie nie wyobrażają sobie wręcz korzystania z biblioteki, która nie posiada technologicznych udogodnień oraz wszechobecnego dostępu do darmowego Internetu” (Krauze, 2018, s. 53).

Fakt, że bibliotekarze potrafią wykorzystywać technologię przekazu, udowodniła Magdalena Karciarz z Dolnośląskiej Szkoły Wyższej. Nie mogąc być osobiście na konferencji, przedstawiła swój referat pod intrygującym tytułem *Króliki z kapelusza. O roli bibliotekarza w Nauce 2.0* w formie filmu wideo. Ukazała w nim efekty poszukiwań zapisów dotyczących biblioteki i bibliotekarzy w nowych przepisach. Niestety, zapisy Konstytucji dla Nauki nie są przychylne dla bibliotekarzy pracujących w szkołach wyższych. Bibliotekarze dyplomowani i służba biblioteczna nie istnieją już jako osobna grupa pracowników uczelni. Co dalej z już i tak „uwolnionym” zawodem bibliotekarskim? Czy bibliotekarze będą nadal potrzebni? Biorąc pod uwagę zmiany w zakresie dostępu do informacji, należy zauważyć, że tradycyjny model biblioteki (jako księgozbioru w wersji papierowej) ulega dalszemu przeobrażeniu. Ewolucja zbiorów cyfrowych, cyfryzacja zasobów – to proces zachodzący zarówno w dużych, jak i małych bibliotekach uczelnianych. Prelegentka zwróciła uwagę na wykorzystywany przez czytelników efekt 3A (*Any Time, Any Where, Any Device* – tzw. ATAWAD), czyli: o każdej porze, z każdego miejsca, na każdym urządzeniu. Do tego dochodzi rozszerzenie *Any Content*, czyli z każdego źródła. Czytelnicy oczekują dostępu do baz danych z osobistych komputerów w dowolnym czasie i miejscu. Różnorodne źródła (artykuły, książki, grafika, filmy, strony WWW), które użytkownik chce przeglądać, dopełniają czwartą kategorię – z każdego źródła. Nowe procesy dostarczania informacji, wymagania technologiczne, weryfikacja jakości informacji czy choćby nabywanie umiejętności informacyjnych – to tylko niektóre aspekty bibliotekarskiej rzeczywistości.

Katarzyna Żak-Caplot z Biblioteki Muzeum Warszawy w referacie *Biblioteka muzealna OdNowa, czyli między drugim a trzecim miejscem* przybliżyła specyfikę pracy bibliotekarza w bibliotece muzealnej – jaka jest jego rola, jak się zmienia ten typ biblioteki. Prelegentka powołała się na przykład zrewitalizowanego budynku Biblioteki Muzeum Warszawy. Tradycyjnie biblioteka muzealna była i w większości przypadków jest nadal postrzegana jako miejsce oraz warsztat pracy osób zatrudnionych

w muzeum. Moment rewitalizacji budynku stał się okazją do unowocześnienia pomieszczeń bibliotecznych. Skorzystali na tym zarówno bibliotekarze, jak i czytelnicy – zakupiono nowe regały, nowy sprzęt elektroniczny, zyskano bardziej przestronne pomieszczenia. Dzięki tym zmianom biblioteka muzealna może być traktowana jako trzecie miejsce.

Marek Piotr Urbański z Powiatowej Biblioteki Publicznej w Szamotułach w referacie *RODO w otoczeniu biblioteki* przedstawił nonsensy procedury RODO w różnych instytucjach, w tym w bibliotekach publicznych. Dla wzmocnienia przekazu prelegent podczas wystąpienia miał na twarzy czarną maskę.

Drugą część konferencji wypełnił panel dyskusyjny, którego uczestnicy starali się przedstawić zmiany w funkcjonowaniu bibliotek i pracy bibliotekarzy po wprowadzeniu nowej ustawy i rozporządzeń. W praktyce okazało się, że dotyczyła ona jednego gorącego tematu – Ustawy 2.0 i konsekwencji jej zapisów dla bibliotekarzy. Co z bibliotekarzami dyplomowanymi w uczelniach? Do jakiej dziedziny się dopisać i czy się zadeklarować? Czy jest jakaś szansa na utrzymanie aktualnych rozwiązań dla bibliotekarzy dyplomowanych? Czy bibliotekarze biorą udział w składaniu propozycji zapisów do nowych statutów uczelni? W dyskusji, której moderatorem była Maria Pidłypczak-Majerowicz, udział wzięli: dyrektor Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego Bożena Koredczuk oraz dyrektorzy wrocławskich bibliotek: Akademii Muzycznej – Magdalena Wiącek, Politechniki – J. Leśniewski i Uniwersytetu Ekonomicznego – Małgorzata Świrad. Omawiano m.in. kwestię modelu kształcenia bibliotekarzy w Polsce. Impuls do dyskusji o potrzebie zmiany systemu kształcenia stanowiły wcześniejsze pytania o miejsce i rolę bibliotekarzy, w tym bibliotekarzy dyplomowanych, we współczesnych bibliotekach akademickich. Jednak najdłużej debatowano nad wprowadzeniem Ustawy 2.0 i konsekwencjami jej zapisów dla bibliotekarzy. Sprawozdanie z tej dyskusji w materiałach konferencyjnych przedstawiły Joanna Czyrek i Jadwiga Wojtczak (2018, s. 89–93). Autorki w podsumowaniu podkreśliły, że bibliotekarze są uczelniom naprawdę potrzebni. Bez ich ogromnego zaangażowania trudno będzie przejść ewaluację w 2021 r. Jak stwierdziły: „Odnieśliśmy wrażenie, że nikt nie chce skrzywdzić bibliotekarzy jako grupy pracowników uczelni, ale jednocześnie jasno zostało powiedziane, że bibliotekarze nie mogą być obciążeniem dla swojej uczelni. [...] Powinni wspomagać badania naukowe oraz procesy dydaktyczne” (Czyrek, Wojtczak, 2018, s. 93).

## Literatura

- Czyrek, J., Wojtczak, J. (2018). Ustawa 2.0 konsekwencje zapisów ustawy dla bibliotek i bibliotekarzy. Dyskusja panelowa – streszczenie. W: J. Czyrek, J. Wojtczak (red.), *Nowe zmiany a kondycja bibliotek* (s. 89–93). Wrocław: Korporacja Bibliotekarzy Wrocławskich. Pobrane z: <https://www.dbc.wroc.pl/dlibra/publication/95883/edition/58152/content?ref=desc> (20.01.2019).
- Cabanac, G. (2016). Bibliogifts in LibGen? A study of a text-sharing platform driven by biblioleaks and crowdsourcing. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 67(4), 874–884. Pobrane z: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/asi.23445>, doi:10.1002/asi.23445 (20.01.2019).
- Houle, L. (2017). Google Scholar, Sci-Hub and LibGen: Could they be our New Partners? W: *Proceedings of the IATUL Conferences*. Paper 3. Pobrane z: <http://docs.lib.purdue.edu/iatul/2017/partnership/3> (20.01.2019).
- Krauze, M. (2018). Nowe technologie, nowe oczekiwania czytelnicze. Uwagi na temat zalet i wad wynikających ze zmian w organizacji pracy na przykładzie działalności Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu. W: J. Czyrek, J. Wojtczak (red.), *Nowe zmiany a kondycja bibliotek* (s. 45–54). Wrocław: Korporacja Bibliotekarzy Wrocławskich. Pobrane z: <https://www.dbc.wroc.pl/dlibra/publication/95883/edition/58152/content?ref=desc> (20.01.2019).
- Stan czytelnictwa w Polsce w 2016 roku. Pobrane z: <https://www.bn.org.pl/download/document/1492689764.pdf> (20.01.2019).

*Tekst wpłynął do redakcji 23 maja 2019 r.*




## **Dominika Panek**

Koło Naukowe Infologów

Instytut Nauk o Kulturze

Uniwersytet Śląski w Katowicach

e-mail: d.panek07@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0002-8650-372X>

# **Seminarium „Dokumenty życia osobistego jako źródło informacji w badaniach naukowych” (Katowice, 23 stycznia 2019 r.)**

23 stycznia 2019 r. w Katowicach odbyło się seminarium „Dokumenty życia osobistego jako źródło informacji w badaniach naukowych”, zorganizowane przez Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach (dalej: IBiIN UŚ) i Centrum Badań nad Historią Kościoła im. ks. Wincentego Myszora. Spotkanie stanowiło okazję do przedstawienia efektów badań prowadzonych nad dokumentami życia osobistego. Celem symposiumu było również zainicjowanie dyskusji dotyczącej sposobów wykorzystania tych dokumentów w pracy badawczej.

Seminarium zorganizowane w Auli im. prof. Zbigniewa Jerzego Nowaka, w budynku Wydziału Filologicznego, zgromadziło wielu słuchaczy. Najliczniejszą grupę stanowili studenci i pracownicy Wydziału Filologicznego UŚ.

Otwarcia seminarium dokonała Katarzyna Tałuc (Uniwersytet Śląski w Katowicach), która przywitała uczestników i wprowadziła ich w tematykę spotkania. Prowadząca zwróciła uwagę na kilka obszarów problemowych związanych z badaniami dokumentów życia osobistego. Podkreśliła, że do obowiązków naukowca należy ocena wiarygodności tych dokumentów. Nie mniej ważne są różnice terminologiczne w kwestii nazewnictwa tego rodzaju źródeł. K. Tałuc omówiła także



różne typologie dokumentów osobistych, zwracając szczególną uwagę na podział zaproponowany przez Romana Zimanda.

Jako pierwszy wystąpił Artur Znajomski (Uniwersytet im. Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie) z referatem *Dokumenty życia osobistego w bibliografiach osobowych. Rekonesans badawczy*. Jako jedną z cech wyróżniających omawiane źródła wymienił osobisty stosunek autora do tych materiałów, którymi mogą być m.in. dzienniki, listy i wywiady. Zwrócił również uwagę na to, że dokumenty osobiste pozwalają ustalić szereg faktów z życia człowieka, co ma ogromne znaczenie dla badaczy biografii. Jednak wraz z wartością informacyjną, jaką mają te dokumenty, pojawia się problem ich etycznego wykorzystania. A. Znajomski przywołał pytanie nurtujące wielu badaczy: Czy dokumenty życia osobistego powinny być obiektem spisu bibliograficznego? W tej kwestii kluczowa jest wola autora dokumentów i jego spadkobierców. Niektórzy już za życia zabezpieczają prawnie swoje dokumenty, w innych przypadkach rodzina lub pełnomocnicy osoby zmarłej bronią dostępu do pozostawionej przez nią spuścizny. Następnie prelegent przytoczył definicje bibliografii osobowej i osobowej przedmiotowej. Jako jedną z kluczowych cech tych spisów wymienił dążenie do kompletności. W owych bibliografiach spisywane są dokumenty piśmiennicze i niepiśmiennicze (audiowizualne i elektroniczne). Ze względu na charakter spisu trzeba szeregować dokumenty według ich problematyki, formy dokumentów, języka, w którym powstały, miejsca wydania, a także innych czynników. W ramach swojego wystąpienia autor referatu zwrócił uwagę na to, że szczególnie chętnie w bibliografiach spisyje się dokumenty osób wykonujących pewne zawody. Często do bibliografii włączane są dokumenty osobiste naukowców, pisarzy, dziennikarzy, hierarchów Kościoła i sportowców.

A. Znajomski nakreślił zmiany w zakresie traktowania dokumentów życia osobistego w zależności od czasów. Przypomniał dokonania słynnych twórców bibliografii. Wśród wymienionych badaczy znaleźli się: Alojzy Osieński i wygłoszona przez niego mowa *O życiu i pismach Tadeusza Czackiego : rzecz czytana na zebraniu gimnazjum wołyńskiego dnia 30 lipca 1813 r.* (Krzemieniec, 1816); Władysław Wisłocki, autor *Pocztu chronologicznego prac drukowanych i rękopiśmiennych Grzegorza Piramowicza* (Kraków, 1877) i Wiktor Hahn, który opracował *Bibliografię o Juliuszu Słowackim* (Lwów, 1916). Pomnikowe bibliografie powstały też w drugiej połowie XX w. w Instytucie Badań Literackich PAN. Należy tutaj wymienić przede wszystkim *Monografię bio-bibliograficzną Gabrieli Zapolskiej* z 1966 r. autorstwa Jadwigi Czachowskiej. Praca ta zyskała duże uznanie recenzentów. Godne uwagi jest również opracowa-

nie bibliograficzne *Julian Tuwim. Bibliografia* (Warszawa, 1959) Janusza Stradeckiego i monumentalna *Bibliografia Kopernikowska 1509–1955* (Warszawa, 1958) Henryka Baranowskiego. Podsumowując, autor referatu stwierdził, że dokumenty życia osobistego rejestrowane są w różnych katalogach twórców i bibliografiach. Rzadko spotyka się zestawienia bibliograficzne takich dokumentów w postaci niewydanej. Trudno jest gromadzić tego typu dokumentację ze względu na jej rozproszenie i respektowanie przepisów ochrony praw autorskich. Niemniej dokumenty te są niezwykle istotne dla bibliografów i biografów.

Po przerwie Krystyna Heska-Kwaśniewicz zaprezentowała referat *Epistolografia Zofii Kossak. Rekonesans badawczy*. Na wstępie prelegentka nawiązała do trudności, jakie napotyka każdy badacz epistolariów Z. Kossak. Chodzi tu przede wszystkim o bardzo trudny do odczytania charakter pisma autorki, tzw. pismo pętelkowe. Jej spuścizna epistolograficzna jest bardzo bogata, odbiorca znajdzie wśród listów wiadomości oficjalne i prywatne, kierowane do rodziny i przyjaciół. Z. Kossak pisała je jako żona, matka, przyjaciółka i autorka.

Listy pisarki stanowią świetną lekturę ze względu na bogactwo emocji w nich zawartych. Każda wymiana wiadomości stanowiła ekwiwalent dobrej rozmowy. W środowisku badaczy epistolariów panuje opinia, że to naturalność decyduje o pięknie listu. Omawiana spuścizna korespondencyjna jest interesująca właśnie przez swoją autentyczność. W listach pisanych przez autorkę *Krzyżowców* nie ma kokieterii, prób stylizacji wizerunku, a najważniejszy jest zawsze odbiorca. Dzięki listom napisanym przez Z. Kossak badacze jej biografii mogą uchwycić portret psychologiczny ich autorki. Była to osoba wierząca, pełna ciepła, o wyrazistym systemie wartości, bardzo krytyczna wobec siebie i swojego pokolenia. Siebie i swoje kuzynostwo nazywała marnymi epigonami. W odpowiedzi na list od Aleksandra Birkenmajera, bibliologa i redaktora *Encyklopedii wiedzy o książce*, nieprzychylnie odnosiła się do swojej pierwszej powieści *Požoga*, zanim zrobili to krytycy. Przywołana korespondencja stanowi przykład tego, jak bardzo Z. Kossak interesowała się innymi, dobrze знаła żonę A. Birkenmajera i często o nią pytała.

Bardzo wiele listów pisarka wymieniła z komendantką harcerek z kręgu Burza Józefą Łapińską. Z. Kossak nazywała ją „żelazną i mądrą babą”. Wszystkie listy stanowią dowód ogromnej przyjaźni obu kobiet. Autorka korespondowała również z Zofią Trzcinską-Kamieńską, zakonnicą i rzeźbiarką. W listach opisywała sytuację emigrantów, którzy grzali się przy domu Szatkowskich w Górkach Wielkich. Z dużym szacunkiem odnosiła się do katolicyzmu francuskiego ze względu na to, że ich organizacje pomocy społecznej były lepiej zarządzane niż

te w Polsce. Niezwykle interesująca jest również korespondencja z pisarką Jadwigą Kunicką, której mąż Stanisław usunął Z. Kossak numer obozowy. W wielu listach autorka *Krzyżowców* wypowiadała się bardzo krytycznie o przejawach polskiego antysemityzmu, nazywając go pogańskim. Epistolaria pisarki obfitują też w bardzo piękne opisy Górek Wielkich, krajobrazu i zwierząt. Kończąc wystąpienie, K. Heska-Kwaśniewicz uznała, że Z. Kossak doskonale porusza się w różnych rejestrach polszczyzny, pożądana jest jednak wnikliwa analiza filologiczna jej korespondencji.

Ostatni referat wygłosiła Halina Dudała (Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie). Tematem wystąpienia były *Spuścizny uczonych w zasobie Archiwum Archidiecezjalnego w Katowicach. Gromadzenie, opracowanie, udostępnianie*. Wprowadzając zebranych w temat, prelegentka odwołała się do *Polskiego słownika archiwalnego* pod redakcją Wandy Maciejewskiej z 1974 r., zawierającego definicje zasobu i spuścizny archiwalnej. Zasób stanowią dokumenty zgromadzone przez urzędy (instytucje) lub osoby fizyczne według określonego schematu, mające w całości lub w przeważającej części charakter materiałów archiwalnych. Termin „spuścizna” oznacza papiery powstałe w wyniku działalności prowadzonej przez osobę lub osoby fizyczne. W praktyce do spuścizny włącza się także zbiory archiwalne wytworzone przez twórcę spuścizny jako efekt jego zainteresowań kolekcjonerskich. Dotychczas nie wypracowano jednolitych zasad opracowania archiwów osobistych. Wszelkie propozycje wynikały z doświadczeń archiwistów porządkujących tego typu zbiory oraz działalności PAN w tym zakresie. Na uwagę zasługują przygotowane przez Archiwum PAN wytyczne opracowania spuścizn oraz druków zwartych, materiałów kartograficznych, dokumentacji technicznej i fotograficznej, wchodzących w skład spuścizn. Schemat układu materiałów spuścizny według wytycznych przewidywał 7 następujących grup:

- 1) prace twórcy spuścizny;
- 2) materiały działalności naukowej, politycznej, społecznej i innej;
- 3) materiały biograficzne;
- 4) korespondencja;
- 5) materiały o twórcy zespołu;
- 6) materiały rodzinne;
- 7) materiały osób obcych.

Szczególne miejsce w ramach takich zasobów zajmują spuścizny naukowców. Z tego rodzaju dokumentacją wiąże się problematyka ich statusu prawnego i miejsca, gdzie należy je umieszczać. Sprawa jest tym trudniejsza, że *Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie*

*archiwalnym i archiwach* nie definiuje w sposób jasny tego, czym jest niepaństwowy zasób archiwalny i jak należy z nim postępować, a do tej właśnie grupy zaliczane są zazwyczaj spuścizny uczonych.

W Archiwum Archidiecezjalnym w Katowicach znajdują się dokumenty pozostawione przez wielu naukowców. Bogate spuścizny wytworzyli: Bronisław Koraszewski, Konstanty Prus, ks. Emil Szramek, ks. Jan Kudera, Jerzy Myszor, ks. Wincenty Myszor, ks. Marian Zielniok i Józef Bańka. Ważne, by dokumenty należące do spuścizny pozostały w takim układzie, jaki nadał im właściciel. Czasami niepożądane działania wykonują sukcesorzy prawni autorów dokumentacji, wyrzucając to, co „niepotrzebne”, i porządkując materiały według własnego uznania. W rzadkich przypadkach sam twórca zasobu może utrudnić zadanie archiwistom. Tak było w przypadku ks. J. Kudery, który dokonał zabiegu zszycia swoich akt.

Spotkanie zakończyło się dyskusją na temat zasobów archiwalnych. H. Dudała zwróciła uwagę na to, że w trakcie pracy z archiwaliami należy zachować elementarny szacunek dla spuścizny traktowanej jako całość. Nawet jeśli sukcesorzy prawni autorów tej spuścizny wprowadzają jej podział, to trzeba dokonywać scalenia informacyjnego przez odpowiednie standardy opisu w bazach danych. Przykładem może być tutaj Baza Historii Medycyny i Farmacji tworzona przez Bibliotekę Śląskiego Uniwersytetu Medycznego, o której opowiedziała Joanna Miozga, pracownik tej instytucji.


*Tekst wpłynął do redakcji 3 czerwca 2019 r.*





## **Weronika Kortas**

Instytut Informacji Naukowej i Bibliologii  
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu  
e-mail: [wkortas@doktorant.umk.pl](mailto:wkortas@doktorant.umk.pl)

 <https://orcid.org/0000-0002-4276-7651>

# **I Ogólnopolska Konferencja Naukowa WIAD19 „Projektowanie dla Różnorodności” (Toruń, 23 lutego 2019 r.)**

23 lutego 2019 r. na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu odbyła się I Ogólnopolska Konferencja Naukowa WIAD19 „Projektowanie dla Różnorodności”. Jej organizatorami były: trzyosobowe Koło Naukowe Doktorantów „Pytanie” oraz Instytut Informacji Naukowej i Bibliologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Wydarzenie zaplanowano na Dzień Architektury Informacji – to coroczne święto, którego obchody zostały zainicjowane przez The Information Architecture Institute. Tematem przewodnim konferencji było projektowanie dla różnorodności. Ważne jest, by w procesie projektowym brać pod uwagę to, że ludzie są bardzo różni, mają inne potrzeby, zdolności, wymagania, możliwości, itd.

Obrady rozpoczęła sesja plenarna, podczas której wystąpili goście honorowi. Moderatorką tej części była Ewa Głowacka (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu). Najpierw odtworzono nagrane wcześniej wystąpienie, pt. *The Future of Information Architecture* Petera Morville’a (Semantic Studios), które stanowiło wstęp do późniejszych obrad (można je obejrzeć w serwisie You Tube pod adresem: <https://youtu.be/QqpAnYtKbOw>).

Kolejny prelegent, Stanisław Skórka (Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie), w wystąpieniu *Architektura informacji w projektowaniu smart-rzeczy* przeanalizował m.in.

działanie zegarków, telefonów i telewizji w wersji *smart*. Omówił także funkcjonowanie inteligentnych domów i bibliotek.

Jako następny głos zabrał Błażej Zyglarski (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) z prezentacją pt. *Trains Project w nauczaniu programowania w wieku przedszkolnym*. Prelegent zaprezentował stworzoną na Wydziale Matematyki i Informatyki UMK aplikację, dzięki której dzieci w łatwy sposób mogą nauczyć się podstaw programowania. Następnie przedstawił wnioski i problemy zaobserwowane podczas testów aplikacji Trains Project.

Ostatnią prelegentką sesji plenarnej była Małgorzata Rychel z Allegro. W wystąpieniu *Jak cię widzą, tak cię piszą. O badaniach dostępności w Allegro* omówiła przebieg testów aplikacji mobilnej serwisu na osobach niewidomych i niedowidzących.

Po zakończeniu obrad plenarnych uczestnicy konferencji udali się na krótką przerwę kawową. Po niej rozpoczęły się obrady podzielone na sesje oraz – równoległe – na warsztaty.

Sesja pierwsza, *AI a użytkownicy*, składała się z dwóch bloków. Pierwszy, *Projektowanie AI dla różnych środowisk*, prowadziła Natalia Pamuła-Cieślak (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu). Katarzyna Turczyn i Agnieszka Lepianka (Ośrodek Przetwarzania Informacji, Państwowy Instytut Badawczy w Warszawie) w referacie *Pamiętajmy o użytkownikach... Jak testujemy architekturę informacji w OPI-PIB?* przedstawiły zasady, o których powinien pamiętać użytkownik, stosując testy użyteczności i badania fokusowe. Radosław Klimas w wystąpieniu *Wyzwania tworzenia intranetu w przedsiębiorstwach* opowiedział, w jaki sposób powstaje portal intranetowy, który ma służyć do wewnętrznej komunikacji w przedsiębiorstwie. *Jak projektować watchdoga medialnego? Wyzwania różnorodności* to referat Filipa Gołębińskiego (Instytut Dyskursu i Dialogu w Toruniu). Autor podjął próbę odpowiedzi na pytanie, jak zaprojektować metodologię i rozwiązania programistyczne dla wolontariuszy, którzy dokonują analizy przekazów medialnych w całej Polsce. W prezentacji *Trendy w projektowaniu zapoczątkowane przez firmę Apple* Angelika Głowacka (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) scharakteryzowała trendy w projektowaniu m.in. aplikacji przez firmę Apple.

Moderatorką drugiego bloku, *AI w kontekście potrzeb użytkowników Sieci*, była Wanda A. Ciszewska (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu). Obrady rozpoczęło wystąpienie Matyldy Małeckiej (Uniwersytet Warszawski, Instytut Kultury Polskiej) *Lepsze zrozumienie różnorodnych użytkowników – perspektywa antropologiczna*. Autorka przeanalizowała problemy dotyczące zrozumienia potrzeb użytkowni-

ków od strony antropologicznej. Zwróciła uwagę, że przy projektowaniu produktów cyfrowych należy kierować się empatią i prowadzić badania z użytkownikami pod kątem ich potrzeb i użyteczności. Anna Bajera (Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie) przedstawiła referat *Projektowanie i testowanie dostępności w kontekście kantowskiej powinności moralnej*. Prelegentka podała definicję dostępności i wytyczne ISTQB wobec jej projektowania i testowania. Odwołała się do imperatywu Kanta o moralnym obowiązku przy projektowaniu i testowaniu dostępności. W wystąpieniu *Wielu użytkowników, wiele potrzeb* Anna Konsek i Aleksandra Cieślak (Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie) zaprezentowały metody i sposoby pozwalające trafnie ocenić potrzeby użytkowników. Mariusz Duda (Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie) przygotował referat *Wiele potrzeb – wielu użytkowników: Badania użytkowników w różnorodnych zastosowaniach*. Autor uświadomił uczestnikom, że badania użytkowników są ważnym czynnikiem wskazującym na to, czego potrzebuje społeczeństwo, a architekt informacji powinien umieć znaleźć związek między funkcjonalnością a designem.

Moderatorem sesji drugiej był Piotr Rudera (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu). W tym bloku tematycznym, zatytułowanym *AI a Doświadczenia i satysfakcja użytkowników*, zaplanowano 7 wystąpień. Pierwszy referat, *Korzystanie z Internetu w opinii toruńskich seniorów. Wyzwania w projektowaniu serwisów informacyjnych dla osób starszych*, wygłosiła Magdalena Cyrklaff-Gorczyca (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu). Kolejny, *Różnorodność w projektowaniu. Czym różni się projektowanie nastawione na konkretny target od projektowania „dla wszystkich” na przykładzie osób niewidomych*, autorstwa Karoliny Kamińskiej i Gabrieli Miśkiewicz (Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie) dotyczył różnic między projektowaniem i tworzeniem systemów nawigacji „dla wszystkich” a projektowaniem dla konkretnych odbiorców. W wystąpieniu *Treści w językach migowych a architektura informacji w Internecie i telewizji* Sławomir Stępski (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) podjął temat rozprowadzania treści w językach migowych w mediach. Autor opisał sposoby udostępniania sygnału języka migowego w telewizji i w internecie. Hanna Gawęł (Uniwersytet Jagielloński w Krakowie) wygłosiła referat *Wyzwania projektowania AI dla arabskojęzycznego użytkownika*, w którym na przykładach stron i case study omówiła projektowanie architektury informacji dla użytkowników posługujących się językiem arabskim. W wystąpieniu



*Jak układ i rozmieszczenie treści wpływają na odczucia użytkownika* Anna Dąbek (Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie) na podstawie wcześniejszych badań przeanalizowała rozmieszczenie treści w podręczniku według podziału na bloki tekstowe pod kątem zapamiętywania treści. Celem badań było stworzenie takiego modelu publikacji, dzięki której czytelnik mógłby przyswajać wiedzę w sposób łatwy i efektywny. Katarzyna Barcik i Iwona Szymbara (Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie) przygotowały wystąpienie *Jak projektować książki dla dzieci?* Autorki przedstawiły historię projektowania książek dla dzieci w Polsce. Następnie, podając przykłady, opowiedziały o sposobach projektowania atrakcyjnych publikacji dla dzieci. Milena J. Jędrzejewska (Uniwersytet Warszawski), autorka prezentacji *Wielokulturowe środowisko użytkowników w kanadyjskiej bibliotece miejskiej, na przykładzie biblioteki w Calgary*, wykorzystując wyniki badań własnych, omówiła oferty usług Calgary Public Library dla wielokulturowego społeczeństwa kanadyjskiego w kontekście integracji przybyłych do Kanady emigrantów.

Trzeci blok tematyczny, *Funkcjonalność a AI*, podzielono na dwie równoległe sesje. Pierwszą, *Wizualizacja informacji*, prowadziła Wiesława Osińska (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu). Obrady rozpoczęło wystąpienie Sebastiana Michalskiego (Wyższa Szkoła Kultury Społecznej i Medialnej w Toruniu) *Interfejsy wizualne dla zastosowań specjalnych*. Autor przybliżył zasady projektowania interfejsów wizualnych do zastosowań militarnych, czyli przystosowanych do pracy w środowisku zewnętrznym. W kolejnym referacie, *Wizualizacja informacji za pomocą infografiki – jak oszukać odbiorcę?*, Aneta Dąbrowska-Korzus (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) omówiła historię, rodzaje i budowę infografiki jako jednej z metod wizualizacji informacji. Wystąpienie *Sztuka za pomocą jednego kliknięcia* Daniela Biesiady i Szymona Jankowskiego (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) dotyczyło technicznych i użytkowych zastosowań programu Morph. Adam Szalach (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) przygotował referat *Czy Google wie jak wspierać ucznia i nauczyciela? Analiza i charakterystyka platformy Google Classroom*. Prelegent przedstawił analizę i charakterystykę platformy Google Classroom – jej zalety i wady oraz przez zestawienie rozwiązań zastosowanych w innych platformach dydaktycznych. Następnie głos zabrał Bartłomiej Konopa (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Archiwum Państwowe), który w referacie *Zachowanie różnorodności Sieci w archiwach Webu* przeanalizował działalność archiwów webowych i innych projektów,

by odpowiedzieć na pytanie: czy inicjatywy archiwizujące zachowują różnorodności Sieci i w jaki sposób materiały są udostępniane?

Moderatorem sesji drugiej, *Analiza wybranych projektów*, był Piotr Marzec (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu). Jako pierwszy wystąpił Błażej Lota (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) z referatem *Analiza działań informacyjnych i promocja Wojsk Obrony Terytorialnej w mediach społecznościowych i na stronie WWW*. Autor zanalizował informacje i materiały promocyjne Wojsk Obrony Terytorialnej na stronie WWW i w mediach społecznościowych pod względem ich nowoczesności i staranności. *Najlepiej zaprojektowane strony do szukania korespondentów* to temat wystąpienia Julii Irminy Hladiy (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu). Prelegentka dokonała przeglądu stron zaprojektowanych do szukania korespondentów krajowych i międzynarodowych w internecie. W następnej prezentacji, *Analiza i porównanie wybranych stron i aplikacji do zawierania znajomości w przestrzeni sieciowej*, Daria Chrzęścijańska (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) porównała niektóre strony internetowe i aplikacje mobilne, służące do zawierania znajomości. Ostatnie wystąpienie, *Gamers data – personalizacja informacji i danych dla graczy na przykładzie środowiska gry „League of Legends”* przygotowała Marta Magdalena Romanowska-Grzywacz –(Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu). Na przykładzie środowiska gry League of Legends autorka referatu omówiła rozwój rynku informacji ogólnych oraz spersonalizowanych przydatnych dla graczy.

Jak już wspomniano, równolegle do sesji odbywały się warsztaty dla zapisanych wcześniej dwóch grup uczestników. W szkoleniu pod nazwą *Inkluzywność w praktyce. Projektowanie z uwzględnieniem dostępności w codziennych realiach biznesu e-commerce* wzięły udział 24 osoby. Warsztaty prowadzili Agata Czapla (E-commerce Manager w Young / Skilled) i Jarek Furmaniak (UX Designer w .Centra Freelancing Design Professional). W opisie warsztatów wyjaśniono, że „celem [...] jest prezentacja procesu, w którym ścierają się różne, często wykluczające się, założenia i perspektywy oraz próba częściowej redefinicji roli projektanta – nie tylko jako specjalisty w zakresie UX/UI, ale również nieformalnego lidera projektu oraz aktywnego negocjatora między potrzebami użytkowników i wymaganiami biznesu” (Kortas, 2019).

Na zakończenie obrad głos zabrała sekretarz konferencji Weronika Kortas (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu). Dziękując wszystkim za przybycie, a także umożliwienie realizacji przedsięwzięcia, pomoc i współpracę, pożegnała uczestników wydarzenia.

W konferencji wzięło udział około 150 osób, w tym 30 prelegentów i 6 gości honorowych. W każdej sesji można było wysłuchać referatów zarówno doświadczonych badaczy, jak i studentów. Był to zabieg celowy. Zamiarem organizatorów – zgodnie z tematem przewodnim przedsięwzięcia – było stworzenie konferencji otwartej i przyjaznej dla wszystkich, przebiegającej w swobodnej i miłej atmosferze. Chciano nieco rozluźnić tradycyjny model poważnej konferencji naukowej. Wydaje się, że cel ten został zrealizowany.

### **Literatura**

- Kortas W. (red.). (2019). Księga abstraktów. Toruń. Pobrane z: <http://wiad19torun.strikingly.com/#ksiega-abstraktow> (30.04.2019).
- I Ogólnopolska Konferencja Naukowa WIAD19 „Projektowanie dla Różnorodności”. (2019). Pobrane z: <http://wiad19torun.strikingly.com/> (30.04.2019).

*Tekst wpłynął do redakcji 1 maja 2019 r.*




## **Mariola Nawrocka**

Biblioteka Główna

Wojskowa Akademia Techniczna w Warszawie

e-mail: mariola.nawrocka@wat.edu.pl


 <https://orcid.org/0000-0003-1652-4549>

## **Iwona Piwońska**

Biblioteka Główna

Wojskowa Akademia Techniczna w Warszawie

e-mail: iwona.piwonska@wat.edu.pl

 <https://orcid.org/0000-0002-5460-3734>

# **Seminarium PolBiT „Social media jako element komunikacji i marketingu w bibliotekach akademickich” (Warszawa, 26 marca 2019 r.)**

26 marca 2019 r. w Bibliotece Głównej Wojskowej Akademii Technicznej w Warszawie odbyło się seminarium PolBiT na temat „Social media jako element komunikacji i marketingu w bibliotekach akademickich”. Organizatorem wydarzenia była Biblioteka Główna Wojskowej Akademii Technicznej w Warszawie. Patronat medialny objęła Elektroniczna Biblioteka: portal bibliotekarzy i pracowników informacji (EBIB).

Spotkania grupy PolBiT stanowią przykład długotrwałej i owocnej współpracy polskich bibliotek technicznych. Zostały zapoczątkowane przez Bibliotekę Główną Politechniki Warszawskiej i są systematycznie organizowane także przez inne biblioteki. W założeniu mają służyć wymianie doświadczeń, a także poszukiwaniu sposobów realizacji nowych zadań i rozwiązywaniu różnych kwestii związanych z zawodem bibliotekarza akademickiego. SeminaRIA grupy PolBiT mają roboczą formę, w ich trakcie przedstawiciele środowiska dzielą się praktyczną

wiedzą, przedstawiają nowe pomysły, wdrożone rozwiązania i odniesione sukcesy.

Biblioteki akademickie coraz częściej postrzegane są jako nowoczesne ośrodki informacyjne, miejsca wspomagające naukę, w których bibliotekarze często wykorzystują interaktywne technologie i media społecznościowe do kontaktu z użytkownikami. To głównie dzięki social mediom biblioteka ma z nimi stały kontakt, co wpływa z kolei na zamieszczane treści, takie jak aktualne wydarzenia, oferty, spotkania itd.

Tegoroczne seminarium poświęcone było następującym zagadnieniom:

- rodzaje social mediów wykorzystywanych w bibliotekach akademickich;
- funkcje social mediów w bibliotekach akademickich;
- social media jako rodzaj marketingu bibliotecznego;
- wpływ social mediów na wizerunek biblioteki akademickiej;
- różnorodna oferta bibliotek akademickich w social mediach;
- co wpływa na aktywność bibliotek akademickich w social mediach?

Uczestników seminarium powitała Bogumiła Konieczny-Rozenfeld, dyrektor Biblioteki Głównej Wojskowej Akademii Technicznej w Warszawie. Słowo wstępne wygłosili prorektor ds. naukowych Krzysztof Czupryński i przewodniczący Rady Bibliotecznej Marek Kojdecki, którzy podkreślali rolę biblioteki w środowisku akademickim oraz znaczenie social mediów w kontaktach z użytkownikami bibliotek akademickich.

Seminarium adresowane do pracowników bibliotek technicznych, którzy zajmują się mediami społecznościowymi, ze względu na nośną tematykę spotkało się z dużym zainteresowaniem. W spotkaniu udział wzięło 75 uczestników z 23 instytucji. Wystąpienia zostały zaprezentowane podczas dwóch sesji.

Pierwszy referat, *Facebook, Instagram, Wikipedia w Bibliotece Politechniki Lubelskiej*, wygłosili Paulina Artymiuk-Broda i Łukasz Tomczak z Biblioteki Politechniki Lubelskiej. Prelegenci omówili m.in. charakterystyczne cechy social mediów, takie jak: dostępność, użyteczność i natychmiastowość. Według nich jednym z głównych celów korzystania z social mediów w bibliotekach akademickich jest przede wszystkim obecność w tych mediach, w których aktywni są użytkownicy. Dzięki temu media społecznościowe można wykorzystać w takich obszarach, jak: marketing, obsługa użytkownika, komunikacja, budowanie wizerunku biblioteki. Dodatkowo social media, są łatwe w użyciu i wolne od kosztów.

W kolejnej prezentacji, *#BUW, czyli o Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie w mediach społecznościowych*, prelegentki z Bibliote-

ki Uniwersyteckiej w Warszawie: Anna Białanowicz-Biernat, Dorota Bocian, Maja Bogajczyk, Anna Książczak-Gronowska, w interesujący sposób przybliżyły swoje doświadczenia z social mediami. Prelegentki z Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie jako główne strategie publikowania przyjęły promocję wydarzeń, zbiorów, usług oraz kontakt z użytkownikiem. Zaprezentowały najciekawsze przykłady wydarzeń publikowanych na Facebooku, Instagramie i Blogu (BuwLOG).

Agnieszka Jancewicz z Biblioteki Politechniki Białostockiej, autorka wystąpienia *Social media w Bibliotece Politechniki Białostockiej*, opowiedziała o tym, w jaki sposób przeprowadzka do nowego, atrakcyjnego architektonicznie budynku zmobilizowała pracowników do większego zaangażowania się w promocję Biblioteki, również poprzez media społecznościowe.

Wystąpienie zamykające pierwszą sesję przygotowali przedstawiciele organizatorów. Dominika Górka i Rafał Łojewski w prezentacji *Social media w Bibliotece Głównej WAT na tle wybranych wojskowych bibliotek akademickich w Polsce*, omówili specyfikę prowadzenia mediów społecznościowych w bibliotekach uczelni wojskowych. Chodzi o szczególną grupę odbiorców, studentów wojskowych realizujących jednocześnie dwa programy nauczania. Kontakt z Biblioteką mają oni często jedynie poprzez social media.

Drugą sesję rozpoczęły przedstawicielki Biblioteki Głównej Politechniki Warszawskiej: Justyna Antosik-Tylkowska, Magdalena Maciąg, Monika Matera-Łabęda, Iwona Moroń-Chmielarska, Agnieszka Nejman, Emilia Nowakowska, Ewelina Sadkowska i Edyta Strzelczyk. W wystąpieniu *Jak przyciągnąć uwagę użytkowników w mediach społecznościowych? Wyzwania i trudności (z doświadczeń BG PW)* prelegentki wskazały trudności wynikające z prowadzenia social mediów, takie jak: określenie celów, ustalenie strategii działania, wyznaczenie grupy odbiorców. Przedstawiając strategię działań, położyły nacisk na przekazywanie informacji o działalności Biblioteki, jej zasobach, usługach, a także budowanie pozytywnego wizerunku. W dalszej części prezentacji przywołały najczęściej wybierane przez użytkowników posty, treści zamieszczane na Facebooku, Instagramie i Blogu (Blog BGPW), a także ich zasięg i aktywność.

Tematem rozważań Urszuli Szybowskiej z Biblioteki Politechniki Gdańskiej w wystąpieniu pt. *Media społecznościowe a kształtowanie wizerunku biblioteki akademickiej* był idealny wizerunek biblioteki akademickiej, kreowany poprzez usługi, narzędzia, działania promocyjne, przestrzeń. Czy istnieje uniwersalna recepta na media społecznościowe? W podsumowaniu interesującego wystąpienia prelegentka stwierdziła,

że media społecznościowe z pewnością mogą być częścią procesu budowania pozytywnego wizerunku biblioteki akademickiej oraz że komunikacja poprzez te media może mieć pozytywny wpływ na jakość usług edukacyjnych biblioteki uczelnianej.

W kolejnym wystąpieniu, *Akademickie biblioteki teologiczne w mediach społecznościowych*, Anna Seweryn z Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informatyki Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach omówiła funkcjonowanie akademickich bibliotek teologicznych w mediach społecznościowych. W swych badaniach uwzględniła polskie szkoły wyższe kształcące w zakresie teologii, w tym publiczne uczelnie akademickie, uczelnie kościelne katolickie i uczelnie kościelne niekatolickie. Według autorki niewielkie wykorzystanie potencjału mediów społecznościowych może wynikać ze specyfiki omawianych bibliotek. W podsumowaniu podkreśliła, że ważnym kanałem komunikacji bibliotek teologicznych jest profil na Facebooku aktywnie prowadzony przez Federację Bibliotek Kościelnych FIDES, jednak, zdaniem prelegentki, w większym stopniu służy on do wymiany informacji między profesjonalistami niż do komunikacji z użytkownikami.

Referat zamykający seminarium, *Dlaczego nie Twitter? Wykorzystanie mikrobloggingu w działalności bibliotek akademickich w Polsce*, wygłosiła Katarzyna Bikowska z Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Autorka starała się ustalić przyczyny sporadycznego wykorzystania mikrobloggingu przez biblioteki akademickie w Polsce. Podkreśliła, że aby osiągnąć pozytywne wyniki i być zauważonym w sieci, należy w odpowiedni sposób posługiwać się mediami społecznościowymi, dobrze poznać ich funkcje, odbiorców, formę i język.

Podczas kończącej spotkanie dyskusji uczestnicy seminarium podzieliли się swoimi doświadczeniami i sposobami prowadzenia social mediów w rodzimych bibliotekach. Rozmawiali o poruszanych przez referentów kwestiach. Akcentowali fakt, że prowadzenie mediów społecznościowych przez biblioteki wymaga od bibliotekarzy kreatywności i wiedzy.

Zgodnie uznali, że najważniejszą kwestią dotyczącą social mediów w bibliotekach akademickich jest odpowiedź na pytanie, jak nimi zarządzać, aby jak najlepiej spełniały funkcje komunikacyjne, marketingowe i promocyjne.

Na stronie Biblioteki Głównej Wojskowej Akademii Technicznej (<http://www.bg.wat.edu.pl>), w zakładce POLBIT zostały zamieszczone prezentacje przesłane przez uczestników spotkania.

*Tekst wpłynął do redakcji 23 maja 2019 r.*




## **Edyta Kosik**

Instytut Nauk o Kulturze

Uniwersytet Śląski w Katowicach

e-mail: edyta.kosik90@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0003-1872-5272>

# **XV Forum Bibliotekarzy Województwa Śląskiego „»Strzeż się człowieka jednej książki« (św. Tomasz z Akwinu) – różnorodność atutem bibliotek” (Tychy, 26 marca 2019 r.)**

26 marca 2019 r. w Sali Tyskiej Orkiestry Kameralnej Miasta Tychy „Aukso” odbyło się XV Forum Bibliotekarzy Województwa Śląskiego pt. „»Strzeż się człowieka jednej książki« (św. Tomasz z Akwinu) – różnorodność atutem bibliotek”. Organizatorami Forum były: Miejska Biblioteka Publiczna w Tychach, Sekcja Bibliotekarska przy Oddziale Związku Nauczycielstwa Polskiego w Tychach oraz Oddział Związku Nauczycielstwa Polskiego w Tychach; współorganizatorami: Biblioteka Śląska w Katowicach, Instytut Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, Okręgowa Sekcja Bibliotekarska Związku Nauczycielstwa Polskiego w Katowicach, Sekcja Bibliotekarska przy Oddziale Związku Nauczycielstwa Polskiego w Częstochowie oraz Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Józefa Lompy w Katowicach.

Podczas konferencji swoje referaty przedstawiło 12 prelegentów: Zbigniew Kadłubek (Biblioteka Śląska w Katowicach), Jolanta Gwioździk (Instytut Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach), Marta Orszulikova (Biblioteka Regionalna w Karwinie), Marcela Wierzoń (Biblioteka Regionalna w Karwinie), Wiesława Jędrzejczykova (redaktor naczelna Wydawnictwa „Literatu-



ra”), Sabina Cisek (Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie), Magdalena Wójcik (Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie), Anna Krawczyk (Miejska Biblioteka Publiczna w Tychach), Anna Marcol (Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Józefa Lompy w Katowicach), Renata Sowada (Okręgowa Sekcja Bibliotekarska Związku Nauczycielstwa Polskiego w Katowicach), Katarzyna Jarosz (Sekcja Bibliotekarska przy Oddziale Związku Nauczycielstwa Polskiego w Tychach) oraz Jolanta Rolnik (Sekcja Bibliotekarska przy Oddziale Związku Nauczycielstwa Polskiego w Tychach).

Z. Kadłubek w wystąpieniu *Optymistyczna wizja tradycyjnych książek w esejach Vilema Flussera* przedstawił sylwetkę filozofa oraz prezentowane w jego książkach spojrzenie na przyszłość książki tradycyjnej. Prelegent odwołał się do esejów omawianego autora pt. *Kultura pisma: z filozofii słowa i obrazu*, w których daje on do zrozumienia, że nastąpił koniec epoki związanej z alfabetem, a więc koniec czasu książek, które są zastępowane przez obrazy. Z. Kadłubek zauważył także, że książka obecnie staje się inspiracją dla plakatu, filmu, telewizji czy internetu. Wymienił trzy epoki opisane przez V. Flussera: przed pismem, przed technoodbiorem oraz epokę dzisiejszą, która jeszcze nie została zdefiniowana. Wspomniał, jaki jest obecnie powód spadku czytelnictwa – ludzie nie mają czasu na czytanie. Zwrócił też uwagę, że lektura jest próbą wypadnięcia z czasu.

J. Gwiondzik wygłosiła wykład *Księga ksiąg. Najważniejsze edycje narodowe Biblii od renesansu do czasów współczesnych*. Na wstępie zwróciła uwagę, że przez wieki Biblia była traktowana przez społeczeństwo jako jedyna księga. Następnie scharakteryzowała wydania krytyczne Pisma Świętego w językach starożytnych i narodowych. Wspomniała o Biblii Poliglocie, produkowaniu Biblii opartej na przekładzie Martina Lutera. Opowiedziała o innowierczych przekładach Pisma Świętego w Polsce: kalwińskiej Biblii Radziwiłłowskiej, pierwszym katolickim przekładzie Biblii – Leopoldy, przekładzie z komentarzem – Biblii Jakuba Wujka, a także o Biblii Słazoka. Na koniec wystąpienia zwróciła uwagę na łączenie się kultury linearnej z obrazową poprzez dostęp online do wydań Biblii w Polsce. Podkreśliła, że przez całe lata omawiana księga była traktowana jak skarb rodzinny.

W wystąpieniu zatytułowanym *Oddział Literatury Polskiej Biblioteki Regionalnej w Karwinie – pomostem między narodami* M. Orszulikova opowiedziała o działalności karwińskiej biblioteki regionalnej. Na wstępie wspomniała o samej Karwinie i Polakach tam mieszkających – szkolnictwie, towarzystwach, organizacjach i prasie. Następnie krótko

scharakteryzowała Bibliotekę Regionalną (czas powstania, typ i oddziały). W dalszej części wykładu skupiła się na Oddziale Literatury Polskiej omawianej księżnicy. Opowiedziała o księgozbiorze i jego źródłach, czytelnikach, działalności, organizowanych wydarzeniach kulturalnych, pracy z dziećmi (akcje Bookstart, wieczory z Andersenem, współpraca ze świetlicą szkolną) i dorosłymi (wystawy, dyskusyjny klub książki, podróże marzeń). Zwróciła uwagę na księgozbiór wymienny udostępniany przez Oddział, na który składa się 16 zestawów po 700 książek (przekazywany bibliotekom kwartalnie). Przedstawiła uruchamiane tam projekty: *Z książką na walizkach* oraz *Ja czytam Tobie, a Ty mnie*. Nawiązała do prezentacji Biblioteki w sieci (strona internetowa, Instagram, Facebook).

M. Wierzoń wygłosiła referat *Projekty transgraniczne Biblioteki Regionalnej w Karwinie*, w którym omówiła cele, przebieg i lata realizacji przedsięwzięć polsko-czeskich: *Literacka wiosna nad Odrą, Goblikon 2009; Czesko-polskie spotkania seniorów – mądre i radosne; BezGRAnicznie GRAfficznymi – polsko czeskie spotkania artystyczne młodzieży; Skoczów–Karwinina – śladami Gustawa Morcinka; Transgraniczne zaczytanie; Hrabal 2017* oraz czesko-słowackich: *Darujmy sobie kawałek tradycyjnej historii; Wyprawa za wzajemną wiedzę kulturalną. Kultura nas łączy*. Prelegentka zaprezentowała też zdjęcia i wspomniała o współpracy bibliotek w Karwinie i w Skoczowie.

W. Jędrzejczykowska w wykładzie *Wartości w literaturze dla dzieci i młodzieży* podkreśliła rolę literatury w życiu dzieci i młodzieży. Scharakteryzowała ofertę wydawniczą wydawnictwa Literatura. Książki publikowane w jednej z serii wydawniczych, „Wojny dorosłych – historie dzieci”, przedstawiają konflikty z dziecięcej perspektywy, skupiają się na konfliktach współczesnych (m.in. Syria, Donieck) oraz historycznych (m.in. II wojna światowa, powstania śląskie). Nawiązując do miejsca wystąpienia, W. Jędrzejczykowska wspomniała o książce Kazimierza Szymeczki *Gołębek niepokoju* (Kraków 2019) opowiadającej o powstaniach śląskich.

S. Cisek w wystąpieniu zatytułowanym *Dostęp do edukacji, informacji i kultury, jako prawo każdego człowieka i rola bibliotek w tym zakresie (w tym przeciwdziałanie wykluczeniom różnego typu)* zastanawiała się, czy człowiek rzeczywiście posiada wymienione prawa. Wskazała miejsca, w których można znaleźć ich potwierdzenie. Autorka omówiła misje i funkcje bibliotek wynikające z praw człowieka do edukacji, kultury i informacji. Odpowiedziała na pytania, czy dostęp do wymienionych dóbr rzeczywiście istnieje, do czego dokładnie jest to dostęp, dla kogo jest przeznaczony, czy rzeczywiście dla każdego

oraz dlaczego jest on taki ważny. Wskazała problemy, jakie pojawiają się wraz z tym dostępem: fizyczne, motywacyjne i kompetencyjne. Zwróciła uwagę na to, czym różni się oferta biblioteki od oferty Google, czy biblioteka oferuje coś więcej niż Google. Wyjaśniła, w jaki sposób działać przeciw afektywnym i kognitywnym barierom w dostępie do edukacji, kultury i informacji oraz co należy zrobić, aby dostęp do omawianych elementów był powszechny.

M. Wójcik w referacie *Zmieniające się funkcje i usługi bibliotek. Kluczowe trendy technologiczne, ekonomiczne i społeczne i ich wpływ na działania bibliotek* przedstawiła nowe sfery działalności bibliotek. Wymieniła następujące trendy i ich zastosowanie w bibliotekach: ekonomia doświadczeń (np. degustacja książek); serwicyzacja; *gig economy* (np. rozwijanie przez biblioteki ofert dla osób aktywnych zawodowo); DIY (Do It Yourself); *marker culture* (np. warsztaty plastyczne dla dorosłych, przestrzenie pracy kreatywnej); wirtualna rzeczywistość (np. Google Cardboard w bibliotece); rozszerzona rzeczywistość (np. usługi hybrydowe – aplikacje do nawigacji w bibliotece); Internet of Things (Internet rzeczy, np. biblioteka, w której regały i podłoga posiadają czujniki śledzące ruchy czytelnika); druk 3D (np. drukowanie elementów do przestrzeni kreatywnej); technologie holograficzne (np. wystawy, archiwizacja); sztuczna inteligencja (np. w bazach danych, systemach rekomendacyjno-doradczych, czatboty). M. Wójcik omówiła też wyzwania – finansowe, organizacyjne i prawne – jakie niosą za sobą te innowacje, oraz wyjaśniła, jak biblioteki radzą sobie z nimi.

A. Kowalczyk w wystąpieniu *Działalność Miejskiej Biblioteki Publicznej w Tychach* opowiedziała o działalności tyskiej księżnicy. Na wstępie wspomniała o patronie XV Forum – św. Tomasz z Akwinu oraz próbowała odpowiedzieć na pytanie, kim jest człowiek jednej księgi i dlaczego należy się go strzec. Następnie podjęła temat komputeryzacji Miejskiej Biblioteki Publicznej w Tychach – dostępu do katalogów, baz i nowych mediów, jakie oferuje (PROLIB, Facebook, Instagram, IBUK-Libra, ACADEMICA oraz LEXsigma). Wspomniała o zmianie definicji czytelnika i wynikających z tego zmian w usługach bibliotecznych. Opowiedziała o wydarzeniach realizowanych w Miejskiej Bibliotece Publicznej w Tychach – m.in. imprezach i akcjach dla dorosłych, dzieci i wszystkich czytelników (np. *TYChyba czytasz*, czyli bookcrossing dla dorosłych). Wyjaśniła również, jaka powinna być idealna przestrzeń biblioteczna.

Referat *Nie tylko dla nauczycieli. Oferta edukacyjna Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. J. Lompy w Katowicach* A. Marcol był poświęcony ofercie Biblioteki. Prelegentka skupiła się na: konferencjach,

szkoleniach warsztatach, kursach e-learningowych i spotkaniach otwartych. Wymieniła konkursy organizowane przez Bibliotekę (gry miejskie, internetowe, escape roomy). Zaprezentowała ofertę dla uczniów – zajęcia w szkołach np. z biblioterapii, zajęcia dla przedszkolaków i seniorów (np. wykłady z historii sztuki). Wspomniała o działalności wydawniczej i informacyjnej biblioteki: wydawanym czasopiśmie „Dialogi Biblioteczne” oraz współwydawanym „Biuletynie Nauczyciela Bibliotekarza”. Na koniec wyjaśniła, w jaki sposób Biblioteka popularyzuje swoją ofertę (na stronie internetowej, na profilu na Facebooku oraz w serwisach bibliotecznych).

W zagadnienia wartości w bibliotece szkolnej wprowadziła słuchaczy R. Sowada w wystąpieniu *O wartościach w bibliotece szkolnej*. Prelegentka wymieniła działania, jakie biblioteka podejmuje z myślą o czytelniku. Opisała innowację pedagogiczną realizowaną w bibliotece szkolnej: „Jacy jesteśmy, wartości, na co dzień” – jej cele, dobór literatury, formę, miejsce realizacji, podejmowane działania. Wspomniała o blogu biblioteki i zamieszczanych na nim informacjach, m.in. o innowacji. Wymieniła osoby realizujące zadania związane z innowacją.

K. Jarosz zaprezentowała referat *Literatura za makulaturę* dotyczący organizowanej od 9 lat w bibliotece szkolnej SP nr 11 w Tychach akcji, dzięki której pozyskiwane są środki na spotkania autorskie. Idea przedsięwzięcia polega na sprzedawaniu makulatury przynieszonej przez uczniów, a zdobyte w ten sposób środki przeznaczane są na spotkania z autorami. Prelegentka wyjaśniła, jak powstał pomysł i jak jest on realizowany. Opowiedziała o nagrodzie dla uczniów za udział w akcji – odznace, którą otrzymuje także zaproszony autor, oraz o kronice spotkań z gośćmi. Wymieniła autorów, którzy dzięki temu gościli w bibliotece. Na koniec wspomniała, że inicjatywa ta została doceniona przez ERPC (European Paper Recycling Council).

J. Rolnik w referacie *Szkolenia wyjazdowe Sekcji Bibliotekarskiej ZNP w Tychach 2009–2018* opisała podróże szkoleniowe Tyskiej Sekcji Związku Nauczycielstwa Polskiego. Członkom sekcji w ramach tych szkoleń udało się zwiedzić m.in. Kórnik, Opole, Kociewo. Do celów wyjazdów prelegentka zaliczyła wymianę doświadczeń oraz doskonalenie umiejętności zawodowych, które owocują efektywniejszą pracą z czytelnikiem. Wspomniała także o planach wyjazdowych na 2019 r.

Podczas obrad XV Forum Bibliotekarzy Województwa Śląskiego słuchacze mogli poznać wiele aspektów pracy bibliotekarza, nie tylko w Polsce. Niezwykle ważna była możliwość wymiany doświadczeń i poznania ciekawych, innowacyjnych rozwiązań. Dzięki nim praca w bibliotece może sprawiać większą satysfakcję i przynosić efekty

w postaci zwiększenia liczby czytelników zainteresowanych ciekawą ofertą placówek. Zaprezentowane referaty potwierdziły, że różnorodność to rzeczywiście atut bibliotek.

*Tekst wpłynął do redakcji 31 maja 2019 r.*




## **Olga Forlicz**

Koło Naukowe Infologów

Instytut Nauk o Kulturze

Uniwersytet Śląski w Katowicach

e-mail: okforlicz@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0003-0515-2444>


## **Julia Banduch**

Koło Naukowe Infologów

Instytut Nauk o Kulturze

Uniwersytet Śląski w Katowicach

e-mail: juliaban27@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0002-1281-8809>

## **Ogólnopolskie Targi EDUKACJA (Katowice, 26–27 marca 2019 r.)**

26 i 27 marca 2019 r. na antresoli katowickiej Hali Widowisko-wo-Sportowej Spodek już po raz dwudziesty pierwszy odbyły się Ogólnopolskie Targi EDUKACJA. Głównym celem imprezy było zaprezentowanie oferty edukacyjnej skierowanej głównie do młodzieży chcącej rozwijać swoje pasje i kontynuować naukę w wybranych przez siebie uczelniach wyższych. Organizatorem wydarzenia jest katowicka Fundacja na Rzecz Wspierania Edukacji i Rozwoju Samorządności Wśród Młodzieży VIRIBUS UNITIS (*Fundacja*). Zostało ono objęte honorowym patronatem Marszałka Województwa Śląskiego, Prezydenta Miasta Katowice, Ministra Edukacji Narodowej oraz Wojewody Śląskiego.

Każdego dnia trwania targów w godzinach 9.00–16.00 można było spotkać się z przedstawicielami prawie 50 placówek dydaktycznych oferujących różnorodne programy edukacyjne – od najliczniej prezentowanych kilkuletnich programów szkół wyższych, przez kursy, do jednodniowych wycieczek edukacyjnych.



**Fot. 1.** Hala Widowiskowo-Sportowa Spodek

Źródło: Fot. Julia Banduch.

Co istotne, wejście na targi było darmowe dla wszystkich zwiedzających, a dla większych grup zorganizowanych, po wcześniejszej rejestracji istniała możliwość udziału w VII Salonie Edukacyjnym (XXI). W tej części Targów, zaplanowanej w formie warsztatów, można było wysłuchać porad ekspertów, jak podejmować dobre decyzje w sferze edukacji, jak radzić sobie ze stresem podczas matury i co zrobić, by studiować za granicą.

Drugą imprezą towarzyszącą był XI Salon Funduszy Europejskich (XXI), na którym prezentowano informacje na temat możliwości, jakie daje Unia Europejska; programu Erasmus+; jak odbyć staż lub praktyki w jednej z unijnych instytucji; jak napisać europejskie CV. Dodatkową atrakcją były warsztaty „Bezpieczeństwo w sieci. Jak skutecznie chronić się w Internecie?”.



**Fot. 2.** Stanowisko Uniwersytetu Śląskiego

Źródło: Fot. Julia Banduch.

W 2019 r. swoją ofertę zaprezentowało 45 wystawców z Polski i jeden z Wielkiej Brytanii (*XXI*), głównie z uczelni wyższych. Spośród placówek katowickich były to: Uniwersytet Śląski, Śląska Wyższa Szkoła Medyczna, Wyższa Szkoła Technologii Informatycznych, Śląski Uniwersytet Medyczny, Akademia Wychowania Fizycznego, Politechnika Śląska, Górnośląska Wyższa Szkoła Handlowa, Uniwersytet Ekonomiczny. Przedstawiciele znanych ośrodków edukacyjnych spoza naszego regionu przyjechali na Targi z: Krakowa (Uniwersytet Jagielloński, Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej, Akademia Górniczo-Hutnicza im. Stanisława Staszica, Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kołłątaja i Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki); Wrocławia (Uniwersytet Wrocławski, Politechnika Wrocławska i Uniwersytet Ekonomiczny); Warszawy (Wojskowa Akademia Techniczna); Opola (Uniwersytet Opolski i Państwowa Medyczna Wyższa Szkoła Zawodowa); Dębina (unikatowa w skali kraju Lotnicza Akademia Wojskowa). Listę państwowych szkół wyższych uzupełniły: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nysie, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. rtm. Witolda Pileckiego w Oświęcimiu, Podhalańska Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Targu, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Wałbrzychu. Ofertę przedstawiły także uczelnie niepaństwowe: Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Janusza Korczaka w Katowicach, Wyższa Szkoła Techniczna w Katowicach, Niepubliczna Policealna Szkoła Farmaceutyczna „Medan” w Sosnowcu, Wyższa Szkoła HUMANITAS w Sosnowcu, Akademia WSB, Górnośląska Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości im. Karola Goduli w Chorzowie, Wyższa Szkoła Hotelarstwa i Gastronomii oraz Wyższa Szkoła Bankowa w Chorzowie.



**Fot. 3.** Stanowisko Uniwersytetu Jagiellońskiego  
Źródło: Fot. Julia Banduch.



W czasie Targów na pytania zwiedzających odpowiadali także przedstawiciele Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Katowicach oraz Punktu Informacyjnego Funduszy Europejskich w Katowicach. Bardzo istotna była obecność przedstawicieli Projektu Przeciwdziałania Handlowi Ludźmi, dzięki któremu młodzi ludzie mogli dowiedzieć się więcej o tym przerażającym procederze oraz jak się przed nim ustrzec podczas przeglądania ofert pracy wakacyjnej za granicą.



**Fot. 4.** Model anatomii człowieka, stanowisko Śląskiego Uniwersytetu Medycznego  
Źródło: Fot. Julia Banduch.

Z Wysp Brytyjskich przyjechali przedstawiciele University of Bradford, wśród nich Polka Aleksandra Parulska – studentka kryminologii stosowanej, wiceprzewodnicząca polskich studentów University of Bradford. A. Parulska zachęcała do podjęcia studiów w Wielkiej Brytanii, przekonując, że to już nie tylko marzenia nielicznych, a całkiem realna wizja, którą może zrealizować każdy. Podstawą przyjęcia jest świadectwo maturalne oraz znajomość języka angielskiego na poziomie pozwalającym na swobodną komunikację. Wszystkie szczegółowe informacje na temat wymagań znajdują się na stronie uczelni. Studia w Wielkiej Brytanii są płatne, jednak studenci z Polski na tych samych zasadach co brytyjscy mogą starać się o stypendia, a także o nieoprocentowaną pożyczkę na czas trwania studiów.

W ofercie Targów nie zabrakło również propozycji dla młodszych uczestników – wśród wystawców pojawili się przedstawiciele Śląskiego Ogrodu Zoologicznego, Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrze i Energylandii. Wszystkie te miejsca, kojarzone w pierwszej kolejności z rozrywką, mają w swojej ofercie także elementy edukacyjne, których zakres jest dostosowany do potrzeb zwiedzających.



**Fot. 5.** Przedstawicielki Sztolni Królowa Luiza  
Źródło: Fot. Julia Banduch.

Beata Drynda i Justyna Dropik z Muzeum Górnictwa Węglowego z ogromnym entuzjazmem i pasją przybliżyły ofertę Sztolni Królowa Luiza, Parku Techniki Wojskowej oraz Parku 12C. Jednym z najnowocześniejszych trendów w nauczaniu jest pedagogika przeżyć i właśnie na taką naukę – przez doświadczenie i działanie – nastawiona jest oferta edukacyjna Muzeum Górnictwa Węglowego. To doskonałe miejsce, by poznać historię tak istotnego dla Śląska górnictwa węglowego, a dzięki zajęciom prowadzonym w Sztolni Królowa Luiza dzieci i młodzież z regionu mogą zyskać wiedzę o własnej tożsamości. W czasie wycieczek realizowane są wybrane elementy podstawy programowej z różnych przedmiotów szkolnych: geografii, fizyki, chemii, historii, edukacji regionalnej i edukacji dla bezpieczeństwa. Pracownicy Muzeum są świetnie

przygotowani na przyjęcie zwiedzających w każdym wieku, a Sztolnia Królowa Luiza dostarcza ogromu wiedzy i wrażeń.

XXI Targi EDUKACJA Katowice 2019 zakończyły się, ale w przyszłym roku odbędzie się kolejna edycja i zapewne licznie zgromadzi zainteresowaną nauką młodzież. Dla wszystkich wahających się, czy wziąć udział w Targach, niech rekomendacją będą słowa Alberta Einsteina, które były także mottem tej imprezy: „Jednej rzeczy nauczyłem się w moim długim życiu: że cała nasza nauka w konfrontacji z rzeczywistością wydaje się prymitywna i dziecinna – a jednak jest to najcenniejsza rzecz, jaką posiadamy”.

### **Literatura**

XXI Ogólnopolskie Targi Edukacja 2019. Pobrane z: <http://www.targi-edukacja.eu> (5.04.2019).

Fundacja Viribus Unitis. Pobrane z: <http://www.fundacja.katowice.pl> (05.04.2019).


*Tekst wpłynął do redakcji 5 maja 2019 r.*



## **Alicja Paruzel**

Biblioteka Główna Politechniki Częstochowskiej

e-mail: [aparuzel@bg.pcz.pl](mailto:aparuzel@bg.pcz.pl)

 <https://orcid.org/0000-0002-7782-453X>

# **„70 lat drukiem i bitami spisane” Jubileusz 70-lecia Biblioteki Głównej Politechniki Częstochowskiej XLII Forum Sekcji Bibliotek Szkół Wyższych przy Zarządzie Okręgu Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich w Katowicach (Częstochowa, 4 kwietnia 2019 r.)**

4 kwietnia 2019 r. w Częstochowie odbyła się konferencja „70 lat drukiem i bitami spisane” zorganizowana przez Bibliotekę Główną Politechniki Częstochowskiej w ramach XLII Forum Sekcji Bibliotek Szkół Wyższych Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich przy Zarządzie Okręgu w Katowicach. Zaproponowana przez organizatorów problematyka konferencji obejmowała zagadnienia m.in. historii, teraźniejszości i przyszłości bibliotek akademickich, zbiorów tradycyjnych, otwartych zasobów nauki, tradycji i nowoczesności w stosowanych przez biblioteki technologiach, zawodu bibliotekarza oraz infrastruktury, usług i użytkowników bibliotek w przeszłości i teraźniejszości. Tak szeroki wachlarz tematyczny związany był z obchodami Jubileuszu 70-lecia istnienia i działalności Biblioteki Głównej Politechniki Częstochowskiej (dalej: PCz).

Jubileuszowe uroczystości rozpoczęły się przed budynkiem Biblioteki Głównej PCz w Częstochowie, przy al. Armii Krajowej 36. Wzdłuż wejścia do gmachu umieszczono 7 plansz składających się na wystawę „Nadal młoda – Biblioteka 70+. Jubileusz 70-lecia Biblioteki Głównej

Politechniki Częstochowskiej”. Ukazano na nich kolejne dziesięciolecia dziejów księżnicy – od stworzenia i zorganizowania Biblioteki Szkoły Inżynierskiej w Częstochowie w 1950 r., aż do czasów współczesnych.

W holu Biblioteki przygotowano drugą wystawę, pod tym samym tytułem co konferencja: „70 lat drukiem i bitami spisane”. Na ekspozycję złożyło się 27 plasz prezentujących m.in. historię zajmowanego przez Bibliotekę lokalu, zasoby i ich tworzenie, osoby zarządzających, strukturę organizacyjną, agendy i poszczególne formy działalności Biblioteki (np. działalność informacyjną, dydaktyczną i edukacyjną, wystawienniczą, wydawniczą, reprograficzną, udostępnianie zbiorów, gromadzenie i opracowanie zbiorów, pracę na rzecz regionu częstochowskiego, współpracę z innymi instytucjami). Przedstawione w formie kalendarium informacje zilustrowano licznymi fotografiami i wykresami. Całość uzupełniały gabloty, w których umieszczone zostały m.in. bezcenne dary książkowe z dedykacjami dla Biblioteki, wydawnictwa Biblioteki Głównej PCz, publikacje jej pracowników. Celem twórców wystawy było rozwinięcie i uzupełnienie wystawy zewnętrznej „Nadal młoda – Biblioteka 70+”.

Uroczystego otwarcia obu wystaw dokonali: Prorektor ds. Nauki Politechniki Częstochowskiej Jerzy Wysłocki, Zastępca Prezydenta Miasta Częstochowy Ryszard Stefaniak oraz Przewodnicząca Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich Joanna Pasztaleniec-Jarzyńska. Następnie o historii Biblioteki Głównej PCz opowiedziała jej pracownica, Alicja Paruzel.

Po uroczystościach w budynku Biblioteki Głównej nastąpiła ich kontynuacja w Auli Wydziału Zarządzania PCz. Przewodnicząca Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich J. Pasztaleniec-Jarzyńska wręczyła Dyrektorowi Biblioteki Głównej PCz Dagmarze Bubel, jako oficjalnemu przedstawicielowi księżnicy, medal Bibliotheca Magna Perennisque, stanowiący największe wyróżnienie dla polskich bibliotek. Komisja Odznaczeń i Wyróżnień Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich przyznała go Bibliotece Głównej PCz za 70-letnią wyróżniającą się w środowisku bibliotekarskim działalność. Po odczytaniu przez D. Bubel adresowanych do Biblioteki listów gratulacyjnych oraz po wystąpieniach okolicznościowych gości uczczono minutą ciszy wszystkich nieżyjących pracowników Biblioteki Głównej PCz, których nazwiska i zdjęcia pojawiały się na ekranach. Po tej doniosłej chwili Rektor Politechniki Częstochowskiej Norbert Sczygiol dokonał uroczystego otwarcia konferencji i rozpoczęły się obrady.

W pierwszej sesji plenarnej referat wprowadzający w szeroką tematykę konferencji, *Formy zasobów kapitału społecznego i ich wpływ*

na współpracę ze środowiskiem zewnętrznym bibliotek, wygłosiła Maja Wojciechowska z Uniwersytetu Gdańskiego. Prelegentka poruszyła zagadnienia tworzenia kapitału społecznego poprzez otwieranie się na klientów zewnętrznych. Szczególną uwagę zwróciła przy tym na rolę i znaczenie bibliotek akademickich w jego budowaniu.

Diana Pietruch-Reizes, pracownik Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, w wystąpieniu *Zarządzanie informacją w nauce w kontekście Europejskiej Przestrzeni Badawczej* zasygnalizowała wzrost znaczenia EPB oraz potrzebę lepszego zarządzania nim jako jednym z kluczowych elementów odnowionej strategii lizbońskiej.

W drugiej sesji plenarnej konferencji J. Pasztaleniec-Jarzyńska zaprezentowała referat *Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich wobec potrzeb edukacyjnych i rozwojowych środowiska bibliotek akademickich*. Autorka przedstawiła dotychczasową i aktualną ofertę wydawniczą oraz rolę oficyny w procesie dokształcania środowiska bibliotekarskiego.

Antonina Kalinichenko, reprezentująca Uniwersytet Opolski oraz Połtawską Rolniczą Państwową Akademię na Ukrainie, w referacie *Tendencje rozwoju wirtualnej przestrzeni naukowej w Ukrainie* dokonała porównania ukraińskiej i polskiej rzeczywistości naukowej, poruszając m.in. kwestie związane z parametryzacją polskiego środowiska naukowego i potrzebą wykorzystywania narzędzi bibliometrycznych przy ocenie jednostek.

Jolanta Chwastyk-Kowalczyk z Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach w referacie *Fenomen Biblioteki Polskiej w Londynie. Działalność naukowa i publiczna* scharakteryzowała działalność Biblioteki Polskiej w Londynie od jej założenia po czasy współczesne, sygnalizując problemy, z którymi Biblioteka boryka się obecnie.

O aspektach prawno-organizacyjnych bezpieczeństwa współczesnych usług bibliotecznych mówił były Dyrektor Biblioteki Głównej Politechniki Śląskiej w Gliwicach Andrzej Koziara w wystąpieniu zatytułowanym *Bezpieczeństwo usług bibliotecznych – aspekty prawno-organizacyjne*. Autor odniósł się do reformy w szkolnictwie wyższym i wpływu nowej Konstytucji dla Nauki na działalność bibliotek uczelnianych.

W dalszej części Marta M. Kacprzak z Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie przedstawiła referat *Biblioteki szkół wyższych w XIX wieku. XIX-wieczna refleksja bibliotekoznawcza i casus Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego*, w którym omówiła historię, zasoby i działalność Biblioteki na przestrzeni trzech wieków istnienia.

Piotr Dobrowolski z Biblioteki Głównej Akademii Sztuki Wojennej w Warszawie w referacie *Historia, teraźniejszość, przyszłość bibliotek wojskowych* skoncentrował się na działalności tytułowych bibliotek, odnosząc się również do historii Częstochowy i stacjonującego w niej niegdyś 27. Pułku Piechoty.

Ostatnie wystąpienie, *Biblioteczne pola integracji*, autorstwa Renaty Sowady z Sekcji Bibliotekarskiej przy Związku Nauczycielstwa Polskiego w Częstochowie, było poświęcone wieloletniej współpracy pomiędzy Sekcją Bibliotekarską Związku Nauczycielstwa Polskiego i Biblioteką Główną PCz. Prelegentka przytoczyła liczne przykłady współorganizowanych imprez i akcji.

Pomiędzy sesjami plenarnymi przewidziano część artystyczną, którą wypełnił występ działającej przy Gminnym Ośrodku Kultury we Wręczycy Wielkiej Dziecięco-Młodzieżowej Orkiestry Dętej wraz z grupą mażorettek. W przerwie obrad uczestnicy mogli zapoznać się z ofertą wydawniczą Wydawnictwa Naukowego i Edukacyjnego Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich oraz z publikacjami Wydawnictwa Wydziału Zarządzania Politechniki Częstochowskiej, prezentowanymi na zorganizowanych stoiskach.

Wśród uczestników uroczystości i konferencji, oprócz władz, pracowników i emerytowanych pracowników uczelni oraz przedstawicieli władz miasta Częstochowa, znaleźli się liczni przedstawiciele środowiska bibliotekarskiego i kulturalnego z wielu polskich instytucji, a także emerytowani bibliotekarze z Biblioteki Głównej PCz. Udział w uroczystości, możliwość zwiedzenia Biblioteki i obu wystaw, stanowiły dla nich powrót do przeszłości pełen wspomnień i wzruszeń.

*Tekst wpłynął do redakcji 17 kwietnia 2019 r.*





REDAKCJA

Joanna Szewczyk

PROJEKT OKŁADKI

Anna Makles

KOREKTA

Sabina Stencel

ŁAMANIE

Alicja Załęcka

Publikacja na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-SA 4.0)



Wersją referencyjną jest wersja elektroniczna

ISSN 2451-2575 (wersja elektroniczna)

Czasopismo do końca 2018 r. ukazywało się w formie drukowanej z ISSN 1505-4195

Wydawca

**Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego**

**ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice**

[www.wydawnictwo.us.edu.pl](http://www.wydawnictwo.us.edu.pl)

e-mail: [wydawus@us.edu.pl](mailto:wydawus@us.edu.pl)

Wydanie I. Ark. druk. 11,0. Ark. wyd. 11,0.

ISSN 2451-2575

9 772451 257906 09

Więcej o książce

